

Ευχαριστούμε θερμά την επιβλέπουσά μας Αμαλία Κωτσάκη για την καθοδήγηση και την υποστήριξή της, και όλους όσους μας βοήθησαν για την διεκπεραίωση αυτής της έρευνας.

Ροζέτα, Φυλία

Πολυτεχνείο Κρήτης
Σχολή Αρχιτεκτονων Μηχανικών
Ακ. Έτος 2018-2019

ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΝΕΑΠΟΛΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Ερευνητική Εργασία
Πετρά Ροδία | Τζώρτζη Φυλία
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Κωτσάκη Αμαλία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Νεάπολη Λασιθίου είναι ένα αστικό σύνολο στο οποίο παρατηρείται από τα μέσα του 19ου αιώνα και μετά, νεωτερική αντιμετώπιση τόσο στην αρχιτεκτονική όσο και στην πολεοδομική της ανάπτυξη. Το παραπάνω γεγονός αποτελεί την ειδοποιό διαφορά της Νεάπολης από άλλες πόλεις της Κρήτης, καθιστώντας την μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πόλη προς μελέτη.

Η νεωτερικότητα η οποία εντοπίζεται στα έργα της περιοχής οφείλεται στους εκάστοτε ηγέτες αλλά και στις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες μέσα στις οποίες εξελίχθηκε η πόλη. Εκφράσεις νεωτερικότητας στη Νεάπολη Λασιθίου εντοπίζονται κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, του Μεσοπολέμου και μεταπολεμικά, περίοδοι για τις οποίες δεν έχουν γίνει συστηματικές μελέτες σε ότι αφορά στην αρχιτεκτονική και πολεοδομική της εξέλιξη.

Σκοπό της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του νεωτερικού χαρακτήρα της Νεάπολης Λασιθίου, στο πεδίο της αρχιτεκτονικής και πόλης, βασιζόμενη σε πρωτογενές και δυσπρόσιτο ερευνητικό υλικό (αρχιτεκτονικά σχέδια, φωτογραφίες και έγγραφα) ως αποτέλεσμα εκτεταμένης αρχειακής έρευνας και έρευνας πεδίου.

ΝΕΑΠΟΛΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΕΛ. 7

ΣΚΟΠΟΣ-ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΣΕΛ. 8

ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΕΛ. 9

ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΣΕΛ. 10

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΕΛ. 10

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΕΛ. 14

Η ΝΕΑΠΟΛΗ - ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΕΛ.15

Α. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΕΠΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

ΚΩΣΤΗ ΑΔΟΣΙΔΗ ΠΑΣΑ [1868-1878] ΣΕΛ. 19

Β. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ [1934-1940] ΣΕΛ. 43

Γ. ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ [1940-1970] ΣΕΛ. 56

ΕΡΜΗΝΕΙΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΕΛ. 74

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΕΛ. 87

ΠΗΓΕΣ ΣΕΛ. 96

ΕΠΙΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπό της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του νεωτερικού χαρακτήρα της Νεάπολης Λασιθίου, στο πεδίο της αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

Αντικείμενα της μελέτης αποτελούν τα αρχιτεκτονικά έργα, σχέδια, φωτογραφίες και έγγραφα που αφορούν στην αρχιτεκτονική και πολεοδομία της Νεάπολης Λασιθίου κατά τις παρακάτω περιόδους ενδιαφέροντος:

Α. Περίοδος Τουρκοκρατίας επί διοικήσεως του Κωστή Αδοσίδη Πασά, 1868-1878

Β. Περίοδος Μεσοπολέμου, 1934-1940

Γ. Μεταπολεμική Περίοδος, 1940-1970

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Η Νεάπολη Λασιθίου όσον αφορά τον τομέα της πόλης και της αρχιτεκτονικής των νεωτέρων χρόνων είναι ανεπαρκώς μελετημένη, πολύ περισσότερο όσο αφορά στο εξειδικευμένο φαινόμενο της νεωτερικότητας. Στο πέρας των χρόνων έχουν υπάρξει πολλές λαογραφικές και ιστορικές αναφορές για τις υπό μελέτη περιόδους, σε καμία περίπτωση όμως δεν αποτελούν συμβολές περί νεωτερικότητας στην αρχιτεκτονική και πολεοδομία της περιοχής.

Βιβλία αναφοράς για την εκπόνηση της ερευνητικής εργασίας αποτέλεσαν τα παρακάτω:

- ο Πιτυκάκης Ι. Μανώλης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, ανάπτυπο από το περιοδικό «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940, σελ. 1-37
- ο Φιλίππιδης Δημήτρης, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική*, εκδόσεις ΜΕΛΙΣΣΑ, Αθήνα, 1984, σελ. 150-176, 280-390

ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Για την συλλογή του ερευνητικού υλικού πραγματοποιήθηκε:

A. Αρχαική Έρευνα (αρχαία πολεοδομίας, αρχιτεκτονικών γραφείων, κ.α)

B. Έρευνα στον Τύπο (της εποχής και σύγχρονο)

Γ Έρευνα Πεδίου

Δ. Βιβλιογραφική Έρευνα

Ε. Διαδικτυακή Έρευνα

ΣΤ. Συνεντεύξεις

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο όρος *νεωτερικότητα* δηλώνει μία περίοδο, η οποία αντιδιαστέλλεται από άλλες προηγούμενες από οικονομικής, τεχνολογικής ακόμη και κοινωνικής απόψεως. Η νεωτερική περίοδος συνδέεται άμεσα με την οργάνωση της κοινωνικής ζωής με όρους αναγνώρισης των ατομικών δικαιωμάτων, την ανάπτυξη των μηχανολογικών τεχνολογιών που συνδέονται με την βελτίωση των συνθηκών ζωής και τον αναπτυξιακό χαρακτήρα της οικονομίας και της κοινωνίας¹. Βάσει των παραπάνω χαρακτηριστικών αρκετές φορές σε κείμενα, συναντάται η συνάφεια της νεωτερικότητας με το παράδειγμα του Διαφωτισμού, καθώς ακολουθείται

¹ <http://www.lesandmore.gr/logos/en-pollois-filosofia/2306-neoterikotitas-metaneoterikotitas-gnosi-koinoniologiki-prosegisi>,

Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση, μια κοινωνιολογική προσέγγιση, Α.Ασιμάκη, Γ.Κουστουράκης, Ι.Καμαριανός, 13/01/2017

μία γραμμική και διαρκής πρόοδος με βάση τον ορθολογικό σχεδιασμό και την απόλυτη αντικειμενική αλήθεια, τα οποία πηγάζουν από την ανθρώπινη ορθή λογική².

Ο τομέας της αρχιτεκτονικής, δεν έμεινε ανεπηρέαστος από το κίνημα της νεωτερικότητας. Τα θεμέλια βρίσκονται σε έναν συνδυασμό ριζοσπαστικών υποκειμενικών στοιχείων και του καπιταλιστικού εξορθολογισμού. Η λογική του καταναλωτισμού που κυριαρχεί, επηρεάζει την αρχιτεκτονική σκέψη και κατ' επέκταση την δημιουργία, με τον στοχασμό να βρίσκεται στο περιθώριο ως κριτική και αυτοκριτική, νοητική διεργασία³.

Η διαδικασία που ακολουθείται ώστε να εξελιχθεί οποιαδήποτε μορφή τέχνης, καθορίζεται από γρήγορους ρυθμούς στραμμένους προς μία και μόνο κατεύθυνση. Από ένα θνησιγενές παρελθόν προς ένα ελπιδοφόρο και δημιουργικό μέλλον η έννοια της νεωτερικότητας αντιδιαστέλλεται έναντι εκείνης της παράδοσης. Με αποτέλεσμα να χάνεται η ζωοποιός σχέση με το παρελθόν και την ιστορία, στο βωμό για την συνεχή εξέλιξη. Η νοηματοδότηση της παράδοσης δεν υφίσταται, εφόσον τα ίχνη της είναι δυσδιάκριτα στη νέα κατασκευή, σε αντίθεση έρχεται το γεγονός της θεμελίωσης στο σταθερό έδαφος που προϋπήρχε και θα συνεχίσει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας.

Ως σημεία αναφοράς, εμφανίζονται επίσης η πρωτοπορία και οι «ουτοπίες»⁴. Πιο συγκεκριμένα προκειμένου να ανακτηθεί η χαμένη ταυτότητά της αρχιτεκτονικής ορίζεται ως νέα βάση, η υποκειμενική αντιμετώπιση στον σχεδιασμό. Η πρωτοπορία ως μέσο καθιστά τον επικοινωνιακό μετασχηματισμό στον τρόπο παραγωγής, στοχεύοντας στην ενεργό συμμετοχή της μεσαίας τάξης στην τεχνολογία. Η επίτευξη αυτού εκφράζεται μέσω του Bauhaus, όπου καλύφθηκαν οι ανάγκες για πρωτοπορία ως προς την παραγωγή του συστήματος. Το τέλος

² Α. Κωτσάκη, *Εισαγωγή στις έννοιες: Νεωτερικότητα-Μοντερνισμός*, διάλεξη μαθήματος Ιστορία & Θεωρία Αρχιτεκτονικής IV, 13/02/2017

³ <file:///C:/Users/Public.hp/Downloads/REYSTI%20NEOTERIKOTITA.pdf>, *Ρευστή Νεωτερικότητα: Ο Εσωτερικός Χώρος ανάμεσα στο αντικείμενο και στο όριο*, Η. Κωνσταντόπουλος, 2012-2013

⁴ http://sadas-pea.gr/magazine/ARXITEKTONES_69.pdf, *Η Νεωτερικότητα, οι ουτοπίες του μοντέρνου*, Σ. Φανουράκης, 20/11/2018

των ουτοπιών της πρωτοπορίας έφερε ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό των νέων αστικών ιδεολογιών από τα μέσα της δεκαετίας του '40 με τις αρχιτεκτονικές και αστικές ιδεολογίες να χαρακτηρίζονται από την μορφή.

Πιο συγκεκριμένα η αρχιτεκτονική και πολεοδομία είναι πλέον άρρηκτα συνδεδεμένες με τις συνθήκες υγιεινής, τον αερισμό και τον φωτισμό, κατ' εξοχήν στοιχεία νεωτερικότητας. Ο διάκοσμος ελαχιστοποιείται, με τη χρήση λιτών μορφών και νέων υλικών, με βασικό στόχο την απλότητα και την λειτουργικότητα. Έτσι, εξασφαλίζεται η νεωτερικότητα μέχρι και την μεταπολεμική περίοδο, ειδικότερα με την ταύτιση με πρότυπα ευρωπαϊκά, γεγονός που αποτελεί τη συνήθη πρακτική στην αναζήτησής της.

ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η πόλη της Νεάπολης εμφανίζει έντονο χαρακτήρα νεωτερικότητας σε σχέση με άλλες πόλεις της Κρήτης και της Ελλάδας στις δεκαετίες:

A. 1868-1878, περίοδος Τουρκοκρατίας επί διοικήσεως του Κωστή Αδοσίδη Πασά

B. 1934-1940, περίοδος Μεσοπολέμου, ίδρυση του ΤΟΝ (Τουριστικού Ομίλου Νεαπόλεως)

Γ. 1940-1970, Μεταπολεμική περίοδος

Για το λόγο αυτό η εργασία συγκροτείται στις παραπάνω τρεις ενότητες. Το 1970 αποτελεί όριο, καθώς έκτοτε παρατηρείται έντονη στασιμότητα στην ανάπτυξη της περιοχής.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Με βάση την παραπάνω ερμηνευτική μέθοδο θα επιχειρηθεί να απαντηθούν τα παρακάτω ερωτήματα:

- ο Πώς συνδέεται η κοινωνική και οικονομική κατάσταση της Νεάπολης, Λασιθίου και η νεωτερική έκφραση ανά περίοδο;
- ο Πώς αποτυπώνεται χωρικά η νεωτερικότητα ανά περίοδο μελέτης;

- ο Πώς εκφράζεται η νεωτερικότητα στις κτιριακές και πολεοδομικές υποδομές στη Νεάπολη, Λασιθίου;
- ο Ακολουθείται κάποιο πρότυπο νεωτερικότητας και αρχιτεκτονικό ρεύμα ανά περίοδο μελέτης;
- ο Πώς συνδιαλέγεται η παράδοση και η νεωτερικότητα στη Νεάπολη, Λασιθίου;

Η ΝΕΑΠΟΛΗ- ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η ιστορική αναδρομή της Νεάπολης ξεκινάει από τα τέλη του 13ου αιώνα ως οικισμός χτισμένος στους πρόποδες του λόφου «Καβαλάρα». Η συγκεκριμένη θέση εξυπηρετούσε στην εκμετάλλευση των τρεχούμενων υδάτων της πηγής «Βιγλί» προς οικιστικά και οικονομικά οφέλη (κατασκευή νερόμυλων). Ο οικισμός αυτός, ονομαζόμενος «Καρές» ή κατά τους Ενετούς «Villa Nuova», επεκτάθηκε προς Βορρά με την δημιουργία του συνοικισμού «Λιβιάδια»⁵. Η διαφορά μεταξύ των δύο συνοικισμών ήταν κυρίως κοινωνικής υπόστασης, καθώς ο τελευταίος απαρτιζόταν κυρίως από αγροτικές οικογένειες σε αντίθεση με τον Καρέ στον οποίο απαντώνται οικογένειες μεγαλύτερης οικονομικής ευμάρειας. Η δομή των συνοικισμών και η αρχιτεκτονική των κατοικιών τους δικαιολογεί απόλυτα την παραπάνω κοινωνική διανομή των πληθυσμών, καθώς ο υπερυψωμένος Καρές λειτουργεί ως παρατηρητήριο του κάμπου και συνεπώς του συνοικισμού Λιβιάδια.

Την χρονική περίοδο 1300-1600 παρατηρείται η εκκένωση του οικισμού για την οποία υπάρχουν δύο πιθανές αιτίες. Η πρώτη αφορά στην σφαγή από του Ενετούς το 1347 προκειμένου να κατευναστεί η επανάσταση των Ψαρομιλίγγων και η δεύτερη ερμηνεία αναφέρεται σε επιδημία της εποχής λόγω της οποίας εκκενώθηκαν κι άλλοι οικισμοί της Κρήτης. Σύμφωνα με στοιχεία της μονής Αρετίου η περιοχή κατοικείται ξανά περί του 1630 και μάλιστα ανθεί οικονομικά λόγω της πρωτογενούς παραγωγής, και συγκεκριμένα την καλλιέργεια κυρίως αμυγδαλιών, και της ανάπτυξης του εμπορίου⁶.

Τα πρώτα αναπτυξιακά έργα – πρωτοποριακά για την εποχή και την περιοχή στην οποία έγιναν - παρατηρούνται μετά την άφιξη του Κωστή Αδοσίδη Πασά, Οθωμανού διοικητή. Η θητεία του ολοκληρώθηκε το 1878, έχοντας προσφέρει στη Νεάπολη μία αστική οντότητα που την καθιστά το μοναδικό κέντρο του νομού (εικ.1). Την θέση του διαδέχεται ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρής Πασάς (Αξελός), χωρίς όμως να προσφέρει κάποιο αξιοσημείωτο έργο στη περιοχή⁷.

⁵ Στεργίου Γ. Σπανάκη, *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων*, Τόμος Β', εκδ. Δετοράκης, Ηρακλειο, 1991

⁶ Μ. Παπαδογιάννης, *Οικισμοί της επαρχίας Μεραμπέλου Κρήτης*, εκδ. Ο Πολίτης, Νεάπολη, 1997, σελ 29-30

⁷ Προσωπική συνέντευξη Μαρίας Σεργάκη, Ιστορικός

Στις αρχές του 20ου αιώνα, η πρωτεύουσα του νομού μεταφέρεται από τη Νεάπολη στον Άγιο Νικόλαο (1903), χωρίς όμως αυτό να επηρεάζει την πρωτοκαθεδρία της, καθώς οι διοικητικές λειτουργίες του νομού παραμένουν στη Νεάπολη έως το 1914, όπου και διαμοιράζονται στον υπόλοιπο νομό. Έκτοτε, παρά τις περιόδους κατοχής και εμφυλίου πολέμου, παρατηρείται η συνεχής αναπτυξιακή πορεία της περιοχής με την προώθηση με κάθε τρόπο του πολιτισμικού, πολεοδομικού, αρχιτεκτονικού και οικονομικού χαρακτήρα της. Ενδεικτικό στοιχείο αποτελεί η πληθυσμιακή καταγραφή της πόλης στην οποία παρατηρείται η σταδιακή αύξηση του πληθυσμού, απόδειξη της ευζωίας της κοινωνίας⁸.

Εικόνα 1.
Άποψη οικισμού «Νέο Χώριο», 1868, εμφανής η σχέση «Καρέ» με «Λιβιάδια» και η γεωμορφολογία της περιοχής.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2011
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	2300	2391	2770	3078	2955	3070	2679	2692	2683

Ακόμη και σήμερα η Νεάπολη διατηρεί έναν μείζονος σημασίας ρόλο στα κοινωνικοοικονομικά δρώμενα του Λασιθίου, καθώς στην περιοχή εδράζονται το δικαστικό μέγαρο και το μητροπολιτικό κέντρο του νομού, φυλακές, οικότροφείο, τεχνικό λύκειο κι άλλες υπερτοπικές χρήσεις, όπως και το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο της περιοχής, επιβεβαιώνοντας

⁸ Μ. Παπαδογιάννης, *Οικισμοί της επαρχίας Μεραμπέλου Κρήτης, Απογραφόμενοι από το 1577 μέχρι και το 1991*, σελ. 17-20

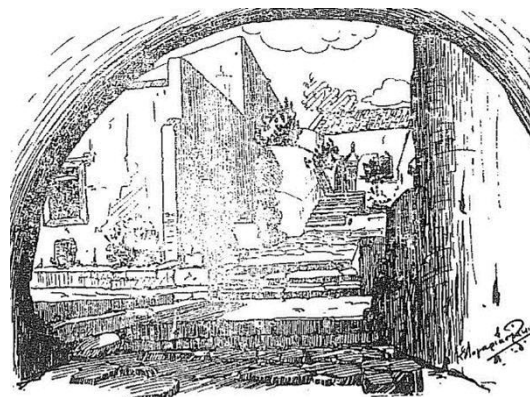
πως μια εκτενής ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη της πόλης θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΑΔΟΣΙΔΗ ΠΑΣΑ

Η επιλογή της διοικητικής έδρας ως κέντρο του νομού, αποφασίστηκε μεταξύ των τριών μεγαλύτερων πληθυσμιακά περιοχών του Λασιθίου, την Ιεράπετρα, τον Άγιο Νικόλαο και το Καινούριο Χωριό, με το τελευταίο να υπερτερεί λόγω της τοποθεσίας του και να ορίζεται η πρωτεύουσα το 1868. Οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε η περιοχή αυτή ως διοικητικό κέντρο είχαν καθαρά στρατηγικό χαρακτήρα, καθώς τόσο η χωροθέτησή του στο «φρύδι» της κοιλάδας -μετατρέποντάς τη σε παρατηρητήριο- όσο και η απόλυτη αυτονομία της σε νερό και τροφή, δημιουργούσαν μια προνομιακή θέση για την επιβολή και την ανάπτυξη της Οθωμανικής διοίκησης.

Αρχικά, ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Μονή Κρεμαστών (εικ2), έως ότου οικοδομηθεί το «σεράγι» του. Στις 17 Ιανουαρίου του 1869, εισέρχεται στο Καινούριο Χωριό⁹ με την συνοδεία 4.500 στρατιωτών ξεκινώντας τη κατασκευή των διοικητικών κτιρίων. Παράλληλα με την οικοδόμηση του διοικητηρίου του,

⁹ Ενοικιάζει για κατοικία του την οικία του Ελευθερίου Συλιγαρδάκη, η οποία βρίσκεται στο νότιο μέρος της πλατείας, προκειμένου να εποπτεύει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα έργα που λάμβαναν χώρα.

Εικόνα 2.

Η Μονή Κρεμαστών όπου διέμενε τον πρώτο καιρό ο Πασάς Αδοσίδης, σκίτσογραφία εποχής

το 1872 αλλάζει το όνομα του Καινούριου Χωριού σε Νεάπολη, το οποίο διατηρείται έως και σήμερα. Επίσης μεταφέρει την Επισκοπή Πέτρας και Χερρονήσου από την Φουρνή στην Νεάπολη, προκειμένου να προστατέψει τον κλήρο και την εκκλησία, καθώς και να υποβοηθήσει το διπλωματικό του έργο ως κατευναστής της επανάστασης.¹⁰

Ο διοικητής Λασιθίου έστρεψε το ενδιαφέρον της Υψηλής Πύλης στη Νεάπολη, ως μια κοινωνικά και πνευματικά αναπτυσσόμενη πόλη, χρησιμοποιώντας ως πρόφαση το οχυρό της Σπιναλόγκας¹¹, το οποίο αποτελούσε μέρος της δικαιοδοσίας του, για τη χρηματοδότηση των έργων του νομού.¹²

¹⁰ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, Αδοσίδης Κωστής Πασάς, ανάτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

¹¹ Η Σπιναλόγκα, ως ένα καλά οχυρωμένο νησί σε στρατηγικό σημείο, αποτελούσε σημαντικό παραθαλάσσιο αμυντικό συγκρότημα των Τούρκων μαζί με την Γραμβούσα και την Σούδα, αυξάνοντας έτσι τη στρατιωτική της σημασία εκείνη την περίοδο.

¹² Μαρία Σεργάκη, *Κρητική Πολιτεία και Νομός Λασιθίου (1898 – 1913)*, εκδ. ΓΑΚ, Νεάπολη, 2010, σελ. 37

Α' ΠΕΡΙΟΔΟΣ – ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΚΩΣΤΗ ΑΔΟΣΙΔΗ ΠΑΣΑ [1868-1878]

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΑΔΟΣΙΔΗ ΠΑΣΑ

Η Νεάπολη οφείλει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη της, καθώς και ένα σημαντικό κομμάτι της ιστορίας της σε έναν ιδεαλιστή, πρωτοπόρο Οθωμανό – Χριστιανό διοικητή, τον Κωστή Αδοσίδη Πασά (εικ.3) και τα έργα που επί της διοικήσεώς του πραγματοποιήθηκαν στη πόλη.

Ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς γεννήθηκε το 1818 στην Κων/πολη, από Έλληνες γονείς με Καισαριανή καταγωγή. Μερικά χρόνια αργότερα μεταφέρεται στην Σύρο, όπου και φοιτά στο «Ελληνικό εκπαιδευτήριο». Στην συνέχεια οι σπουδές του διευρύνονται στον τομέα της αρχαίας φιλολογίας, στο εκπαιδευτήριο της Αίγινας με δάσκαλο τον Νεόφυτο Δούκα. Το 1839, σε ηλικία δεκαοχτώ ετών, επιστρέφει στην Κων/πολη και σπουδάζει Τούρκικα, Περσικά και Αραβικά. Αργότερα, διορίζεται ως καθηγητής της Οθωμανικής γραμματείας στην Ελληνική σχολή της Χάλκης¹³.

Το ενδιαφέρον του Κωστή Αδοσίδη Πασά δεν σταμάτησαν στην εκπαίδευση. Το 1841 ξεκινάει η ενασχόληση με τον διοικητικό τομέα για εκείνον, καθώς προσλαμβάνεται στην γραμματεία της Υψηλής Πύλης¹⁴. Το 1858, ως

Εικόνα 3.
Κωστής Αδοσίδης Πασάς,
οθωμανός διοικητής

¹³ Κατά την περίοδο διδασκαλίας του Πασά στη Χάλκη, αντιλαμβανόμενος την δυσκολία εκμάθησης της γλώσσας από τους μαθητές, ωθείται στην έκδοση της πρώτης Οθωμανικής γραμματικής, η οποία τυπώθηκε το 1850.

¹⁴ Λόγω των ικανοτήτων του, το 1846 σε ηλικία 28 χρόνων διορίζεται σύμβουλος της Τουρκικής Πρεσβείας στην Αθήνα, παραμένοντας στην θέση αυτή έως και το 1852. Αργότερα, το 1856 ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς απεσταλμένος ως σύμβουλος της διπλωματικής αποστολής στο Παρίσι, διαπραγματεύεται τους όρους ειρήνης με τη Ρωσία, όσον αφορά τον Κριμαϊκό πόλεμο.

διακεκριμένος διπλωμάτης και Χριστιανός στο θρήσκευμα, επιλέγεται με αφορμή την επανάσταση του Μαυρογέννη, να πάει στην Κρήτη κυρίως για την εξομάλυνση των συγκρούσεων μεταξύ Χριστιανών και Μουσουλμάνων καθώς και για την καταστολή τυχών επόμενων επαναστατικών κινημάτων, καθώς επιτυγχάνοντας τις βέλτιστες συνθήκες ζωής των Κρητικών, θα ήταν ευκολότερη η αποτροπή κάθε τάσης αυτονομίας του νησιού και ένωσης του με την υπόλοιπη Ελλάδα. Μετά την ολοκλήρωση των παραπάνω διαδικασιών αποχωρεί από τη Κρήτη κι επιστρέφει δέκα χρόνια αργότερα το 1868, με αφορμή την σύνταξη του οργανικού νόμου¹⁵. Ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς επιλέγεται ως διοικητής για τον νομό Λασιθίου και συνεπώς ξεκινάει το έργο του.¹⁶

Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΑΔΟΣΙΔΗ ΠΑΣΑ

«Η ιστορία συνδέεται άρρηκτα με τους ανθρώπους και τον τόπο τους κι επομένως ανήκει σε αυτούς.»¹⁷ Είναι σύνηθες για ένα μέρος κατά τους καιρούς να αλλάζει ονομασία καθώς μεταβάλλονται τα στοιχεία που τον χαρακτηρίζουν. Τους τελευταίους εννέα αιώνες, από το 1300 μ.Χ. μέχρι και σήμερα, η υπό μελέτη περιοχή άλλαξε αρκετές ονομασίες, έως ότου πάρει το όνομα «Νεάπολη», όνομα το οποίο διατηρεί έως και σήμερα. Η ονομασία αυτή δόθηκε το 1873 από τον διοικητή Κωστή Αδοσίδη Πασά, ως ένας διοικητής με καταλητικό ρόλο για την εξέλιξη της περιοχής.

Καθ' όλη τη περίοδο διοικήσεως του Κωστή Αδοσίδη Πασά στην Νεάπολη, επικρατούσε κοινωνική ευημερία, καθώς τόσο οι κάτοικοι της Νεάπολης, όσο και των γύρω περιοχών έτρεφαν ιδιαίτερο σεβασμό στο πρόσωπο του διοικητή τους, ως ένα παραγωγικό Πασά, συντελώντας στην ανάπτυξη της Νεάπολης, και ως Χριστιανό

¹⁵ Σύμφωνα με τον οργανικό νόμο η Κρήτη διαιρείται σε 5 «σεράγια», νομούς, καθ' ένα από τα οποία, αποτελεί διοικητικό τμήμα του εκάστοτε Πασά.

¹⁶ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, ανάπτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

¹⁷ Μαρία Σεργάκη, *Η Κεντρική Πλατεία της Νεάπολης – Το ιστορικό της δημιουργίας και της εξέλιξης της*, Εφημερίδα «ΑΝΑΤΟΛΗ», 24/05/2018

Ορθόδοξο, ο οποίος δεν θα μπορούσε να μην δέχεται τη συμπαράσταση της εκκλησιαστικής κοινότητας και κατ' επέκταση του λαού.

Η εικόνα αυτή όμως δεν μπόρεσε να αναιρέσει τις εντάσεις που κατά περιόδους προξενούσε η απαιτούμενη καθαίρεση ιδιοκτησιών στα πλαίσια των νεωτερικών έργων που είχε οραματιστεί, για τη διάνοιξη νέων δρόμων, σύμφωνα με τα παρισινά πρότυπα. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η ανεμπόδιση συνέχιση του πρωτοποριακού αυτού έργου, πέραν των χρηματικών ή ανάλογων αποζημιώσεων που απαιτούνταν ώστε να παραχωρηθούν περιουσίες, εξασφαλίστηκε και η ψυχαγωγία των κατοίκων. Πιο συγκεκριμένα, πριν και κατά τη διάρκεια των εργασιών διάνοιξης των δρόμων, στο σημείο του έργου λάμβαναν χώρα εκδηλώσεις ακόμη και πανηγύρια με την συμμετοχή της φιλαρμονικής και μεγάλου μέρους των Νεαπολιτών, έτσι ώστε να προσδίδεται στο έργο κατεδάφισης μια χαρμόσυνη χροιά.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΑΜΥΓΔΑΛΟΥ

Σε ότι αφορά την οικονομική κατάσταση της περιόδου, η βασική πηγή εισοδήματος τα χρόνια της τουρκοκρατίας ήταν η γεωργία και η κτηνοτροφία. Οι Κρητικοί εργαζόμενοι αποτελούσαν τα εργατικά χέρια των Τούρκων διοικητών, οι οποίοι ασχολούνταν κατ' εξοχήν με το εμπόριο. Τεκμήρια αυτών των συναλλαγών αποτελούν τα εμπορικά βιβλία του 1888 (εικ.4), τα οποία μαρτυρούν το μοίρασμα των παραγόμενων αγαθών της

Εικόνα 4.

Εμπορικό βιβλίο συναλλαγών, 1888, τεκμήριο του Λαογραφικού Μουσείου

Νεάπολης μέσω του Ηρακλείου σε ολόκληρο το νησί. Το αμύγδαλο ήταν το βασικό γεωργικό προϊόν για το οποίο το μονοπώλιο είχαν οι κάτοικοι της Νεάπολης, με αποτέλεσμα να μην παραμείνουν μόνο στο εμπόριο του καρπού αλλά να επεκταθούν και σε διαδικασίες επεξεργασίας του, παράγοντας ένα ηδύποτο, την σουμάδα. Είναι γεγονός πως τα αμύγδαλα, αλλά και τα παραγόμενα προϊόντα από αυτά, εξαγόταν σε χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης, με μεγάλη ανταπόκριση.¹⁸ Σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων της περιοχής, οι παραγωγές της Νεάπολης στα συγκεκριμένα προϊόντα ανταγωνιζόταν αντίστοιχες παραγωγές περιοχών της Ρωσίας. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά το πέρας του Κριμαϊκού πολέμου η ζήτηση των συγκεκριμένων προϊόντων αυξήθηκε κατά πολύ με αποτέλεσμα να εκτιναχθεί η οικονομία της περιοχής της Νεάπολης στα ύψη, θέτωντας τις προϋποθέσεις για την αναπτυξιακή πορεία της.¹⁹ Σημαντικό, βέβαια, μειονέκτημα της οικονομίας, καθιστούσε η υψηλή φορολογία που υποχρεούταν να πληρώνουν οι γεωργοί στην Πύλη, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των εσόδων να μην καταλήγουν στους ντόπιους.

Δεν μπορεί να μην γίνει λόγος και για άλλα προϊόντα καλλιέργειας, όπως η ελιά και συνεπώς η παραγωγή του λαδιού, για το οποίο επίσης διακρίθηκε η Νεάπολη ειδικότερα κατά την περίοδο 1868-1870.²⁰ Έτσι, ξεκίνησε η ακμή της περιοχής, η οποία συνιστούσε το κέντρο της κεφαλαιακής συσσώρευσης του πλεονάζοντος στην περιφέρεια γεωργικού οικονομικού κεφαλαίου. Στον οικισμό αυτό άρχισε να παρατηρείται αστική λειτουργία, καθώς η Νεάπολη καθιερώθηκε τοπικά και μέσα σε ένα κατά βάση αγροτικό και ημιφεουδαρχικό πλαίσιο, ως μεταπρατικό κέντρο για τα αγροτικά προϊόντα, εξαρτημένο άμεσα από τον στενό αγροτικό του περίγυρο. Ειδικότερα μετά την κατάργηση των «τιμαρίων»²¹, άρχισε η εκποίηση της γης σε χαμηλές τιμές κάτι που οδηγούσε πολλούς χριστιανούς ντόπιους στο να αγοράζουν κτήματα μουσουλμανικά

¹⁸ Προσωπικό αρχείο Οδυσσέα Σγουρού, Αρχιτέκτων Μηχανικός

¹⁹ Προσωπική συνέντευξη Ζερβάκη Μανώλη, Τοπογράφος Μηχανικός, 18/10/2018

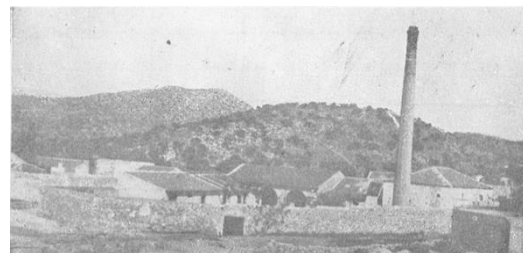
²⁰ Οδυσσέας Σγουρός, *Ο Άγιος Νικόλαος στον 20αι.*, ομιλία, 05.12.2013

²¹ Το τιμάριο ήταν ένα κτήμα γης, που παραχωρούσε ο Οθωμανός σουλτάνος σε κάποιον υπήκοό του, ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του. Οι κάτοχοι των τιμαρίων ονομάζονται τιμαριώτες και, συνήθως, ανήκαν στη στρατιωτική τάξη των Σπαχήδων, χωρίς όμως να αποκλείονται και μη στρατιωτικοί κάτοχοι.

ως οικονομική επένδυση και να ενώνονται σε μεγάλα χωρία. Η οικονομική δυνατότητα αγοράς των κτημάτων θεωρείται δεδομένη, εφόσον είχε προηγηθεί η μεγάλη εισροή χρημάτων από το ιδιαίτερα επικερδές εμπόριο του αμυγδάλου. Έτσι ξεκίνησε η γοργή ανάπτυξη της Νεάπολης, καθώς παράλληλα υιοθετήθηκε από την οθωμανική διοίκηση η ισότιμη μεταχείριση των κατοίκων.

Η οικονομία της Νεάπολης δεν στάθηκε μόνο στην γεωργία και στην κτηνοτροφία αλλά αναπτύχθηκε και η βιοτεχνία, όπως και η βιομηχανία, αργότερα.²² Η ακμή της τοπικής οικονομίας είναι πλέον γεγονός, και ο δευτερογενής τομέας αποκτά πρωτεύοντα ρόλο με τις βιομηχανίες, όπως η βιομηχανία σαπουνιού, τα ταμπακαριά, οι καπνοβιομηχανίες και οι βιοτεχνίες οινοπαραγωγής. Ειδικότερα στην Νεάπολη την συγκεκριμένη περίοδο κατασκευάζονται τα πρώτα βιομηχανικά κτήρια (εικ.5), όπως μικρές βιοτεχνίες κεραμουργικής, ιδρύονται ελαιουργικοί συνεταιρισμοί και λίγο αργότερα παρουσιάζεται το πρώτο ηλεκτρικό εργοστάσιο (Ηλεκτρική)²³.

Η αυτονομία επέφερε την επιθυμία για καλύτερη ποιότητα ζωής. Αυτό αποτυπώνεται στην περιοχή με την ανάγκη για αλλαγές

Εικόνα 5.

Άποψη πυρηνελαιουργείου εποχής

²² Πτώση στην αγροτική οικονομία επέφερε η αναχώρηση 40.000 Τούρκων, λόγος της απώλειας εργατικού δυναμικού. Με αποτέλεσμα να μην υφίσταται δυνατή η πραγματοποίηση των έργων οδοποιίας και λιμανιών.

²³ Μαρία Σεργάκη, *Κρητική Πολιτεία και Νομός Λασιθίου (1898 – 1913)*, εκδ. ΓΑΚ, Νεάπολη, 2010, σελ. 41

στην ρυμοτομία του ιστού της, καθώς πλέον η Νεάπολη παίρνει τον ρόλο οικονομικού και διοικητικού κέντρου. Τα δημόσια και ιδιωτικά έργα που κατασκευάζονται στη περιοχή χαρακτηρίζονται από αρχιτεκτονικά στοιχεία σύγχρονου ευρωπαϊκού χαρακτήρα, με σκοπό την επιβολή της οθωμανικής κυριαρχίας και τη δημιουργία μίας κοινής ταυτότητας. Διαχρονικό χαρακτηριστικό των κοινωνιών και συνεπώς της Νεάπολης είναι η συνέχιση του διαχωρισμού των κοινωνικών ομάδων (εικ.6) σε αστική και χαμηλότερη οικονομική τάξη, δημιουργώντας ένα κύκλο παροχών και συνηθειών σε κάθε περίπτωση, που αφορούν την κατοίκηση, τη ψυχαγωγία, την ενδυμασία κι άλλα.

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς δεν περιορίστηκε μόνο σε αμυντικά και διοικητικά έργα, παρά έδωσε στη Νεάπολη αστικό χαρακτήρα, φροντίζοντας παράλληλα για την γενικότερη ικανοποίηση των κατοίκων της περιοχής. Έτσι, ακολουθήθηκε ένα σύστημα απαλλοτριώσεων, για την διάνοιξη δρόμων και την δημιουργία ανοιχτών, δημόσιων χώρων, όπως πλατείες και κήπους. Επίσης οι υποδομές κοινής ωφέλειας που εγκαταστάθηκαν, όπως το αποχετευτικό σύστημα και τον σημαντικό αριθμό κρηνών σε όλη την έκταση της περιοχής,

Εικόνα 6.

Δημοτικό σχολείο, Κατώτερο Παρθεναγωγείο, 1902

αποτελέσαν τα βασικότερα στοιχεία ανάπτυξης της πόλης και βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της. Κατ' αντιστοιχία, αναδεικνύοντας τον αστικό χαρακτήρα της Νεάπολης, στα πλαίσια των έργων που οραματίστηκε και υλοποίησε, σχεδιάστηκε η κατασκευή των τριών κεντρικών αρτηριών στα όρια της οικοδομημένης περιοχής της Νεάπολης, φθάνοντας έως την συνοικία Λιβάδια (εικ.7).

Εικόνα 7.

Διάγραμμα επέκτασης οικισμού, κτιριακών έργων και ανάπτυξης αξόνων κίνησης επί διοικήσεως Κωστή Αδοσίδη Πασά

Στα πλαίσια των έργων οδοποιίας, υλοποιήθηκε ένα μέρος του αμαξιτού δρόμου Νεάπολης–Ηρακλείου (εικ.8), φτάνοντας συγκεκριμένα μέχρι το χωριό Λατσίδα. Πρωτοποριακό χαρακτηριστικό του σχεδιασμού αποτελεί το γεγονός ότι οι οδικές αρτηρίες ήταν ευθείες και πλατιές, αποδεικνύοντας την ξεκάθαρη επιρροή του διοικητή από τα αντίστοιχα έργα στη Γαλλική πρωτεύουσα.

Μεγάλη σημασία δόθηκε στην δημιουργία δημόσιων χώρων, ως σημαντικό πεδίο δραστηριοποίησης των κατοίκων, τόπο συνεύρεσης, συναναστροφής και αναψυχής. Πιο συγκεκριμένα, το 1869 έγινε το πρώτο εγχείρημα για τη δημιουργία της κεντρικής πλατείας και του δημοτικού κήπου, με αφορμή την δημιουργία χώρων λόγου, πράξης και άσκησης πολιτιστικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Οι παραπάνω λειτουργίες έλαβαν χώρα ανάμεσα στον τότε οικιστικό χώρο της πόλης και στα κτήρια της Οθωμανικής διοίκησης²⁴. Ο δημοτικός κήπος διαμορφώθηκε αρχικά σε δύο επίπεδα, μεταξύ των οποίων υπήρχε πέρασμα που οδηγούσε στην κεντρική είσοδο του δικαστικού μεγάρου. Εκμεταλλευόμενος την ύπαρξη του νερού, ο Οθωμανός διοικητής κατασκεύασε το «Σαντριβάνι» (εικ.9) μπροστά στον Δημοτικό Κήπο, ως εξωραϊστικό έργο της Πλατείας, αλλά κι έργο ύδρευσης

Εικόνα 8.

Αμαξιτός δρόμος Νεάπολης-Ηρακλείου

Εικόνα 9.

«Σαντριβάνι», σκίτσογραφία της εποχής, 1869

²⁴ Ο δημοτικός κήπος αφορά μία περιοχή χαρακτηριζόμενη ως κατάφυτη από πλατάνια και με άφθονο τρεχούμενο νερό.

προς εξυπηρέτηση των κατοίκων. Πρόκειται για ένα σιντριβάνι υψηλής αρχιτεκτονικής με κάτοψη εξαγώνου σχήματος, το οποίο κατεδαφίστηκε από τον επόμενο Οθωμανό Διοικητή Αξελό.²⁵

Η ύδρευση της πόλης ήταν άλλη μία σημαντική υποδομή που ξεκίνησε εκείνη την περίοδο, καθώς έγιναν απαλλοτριώσεις σε ανενεργά σιντριβάνια, και ταυτόχρονα κατασκευάστηκαν νέα (εικ.10) συνδέοντας το νεόκτιστο και το παλαιότερο, πλινθόκτιστο σύστημα ύδρευσης και αποχέτευσης. Τα σιντριβάνια,²⁶ως νεωτερικό στοιχείο στον ιστό της περιοχής, βελτιστοποίησαν τις συνθήκες υγιεινής των κατοίκων. Επίσης, λειτούργησαν ως χώρος συνάθροισης για τους κατοίκους, δεδομένου του μικρού δημόσιου χώρου που δημιουργούνταν μπροστά από αυτά. Σημαντικό στοιχείο επέμβασης στην εικόνα της πόλης και στην απόδοση της νεωτερικότητας, αποτέλεσε και ο εξωραϊσμός της με καλλωπιστικά φυτά από την Κων/πολη, όπως γλυσίνα και τριανταφυλλίες μηλέων, βελτιώνοντας το περιβάλλον διαβίωσης.

²⁵ Ο Αλέξανδρος Καραθεοδωρής Πασάς, γνωστός και ως Καραθεοδωρής Πασάς (1833 - 1906) υπήρξε Έλληνας διπλωμάτης και πολιτικός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα που διετέλεσε Ηγεμόνας Σάμου και Γενικός Διοικητής (Βαλής) Κρήτης. Γεννημένος στην Κωνσταντινούπολη, με καταγωγή από την σημαντική οικογένεια Καραθεοδωρή της Βύσσας (Μπόσνα) Αδριανουπόλεως, ήταν γιος του Στέφανου Καραθεοδωρή προσωπικού γιατρού του Σουλτάνου Μαχμούτ Β'. Μετά την Κρητική επανάσταση του 1866 συνόδευσε τον Μέγα Βεζίρη Ααλή Πασά στην Κρήτη προκειμένου να βοηθήσει στον κατευνασμό της επικρατούσης έντασης. Προσωπικό αρχείο Οδυσσέα Σγουρού, Αρχιτέκτων Μηχανικός

²⁶ Το νερό εκτός από απαραίτητο στοιχείο για την καθημερινή επιβίωση, αποτελεί κομβικό σημείο των οθωμανικών θρησκευτικών πρακτικών. Οι κρήνες κοσμούνται με στοιχεία που υποδηλώνουν την εποχή που κτίστηκαν, καθώς αποτελούν δείγμα της φροντίδας του κατασκευαστή τους αφήνοντας έτσι το στίγμα του μέχρι και σήμερα στην πόλη.

Εικόνα 10.
Διάγραμμα χωροθέτησης κρηνών

Αναζητώντας τα εκάστοτε πρότυπα του Κωστή Αδοσίδη Πασά για τον σχεδιασμό του δημόσιου χώρου, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς πως αυτά προκύπτουν από την παραμονή του στο Παρίσι, ως μέλος της διαπραγματευτικής αποστολής της Υψηλής Πύλης, λίγο πριν τη μετάθεσή του στην Νεάπολη. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη γαλλική πρωτεύουσα συνάντησε εκτεταμένα μεγαλοπρεπή πολεοδομικά προγράμματα για την αναδιοργάνωση του δημόσιου χώρου τα οποία σχεδιάστηκαν κυρίως από τον George Eugene Haussmann. Κατά την άφηξή του στη Νεάπολη εκτελεί αντίστοιχα έργα ρυμοτομίας και πολεοδομίας, τα οποία στάθηκαν πρωτοποριακά για την μετέπειτα εξέλιξη της πόλης. Ο αστικός χαρακτήρας που αποδόθηκε στην Νεάπολη ήταν αδιαμφισβήτητος, παρόλο που ο πληθυσμός της δεν ξεπερνούσε τα 3.000 άτομα.

Η έκφραση της νεωτερικότητας ήταν εμφανής, καθώς τόσο η εξασφάλιση συνθηκών υγιεινής, όσο και η δημιουργία ανοικτών δημόσιων χώρων, και η διάνοιξη δρόμων βασίζονται σε ευρωπαϊκά, παρισινά πρότυπα οδοποιίας και δημιουργίας κοινόχρηστων χώρων, τα οποία προτίτερα είχαν αποδώσει τον νεωτερικό χαρακτήρα του Παρισιού.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΑΔΟΣΙΔΗ ΠΑΣΑ

Τα κτίρια Διοίκησης

Αρχικό μέλημα του Οθωμανού διοικητή για την οργάνωση της έδρας του, αποτέλεσε η διαμόρφωση των χώρων διοίκησής του. Πρώτο στάδιο της διοίκησης ήταν η ίδρυση του μεικτού δικαστηρίου και των αντίστοιχων γραφείων. Για την στέγαση των παραπάνω υπηρεσιών ενοικιάστηκαν δύο υφιστάμενες οικίες, η πρώτη εκ των οποίων βρίσκονταν στην τοποθεσία της σημερινής εκκλησίας της Ευαγγελίστριας και η δεύτερη στη «Καινούρια γειτονιά». Στη συνοικία του Αγ. Δημητρίου, ενοικιάζεται ακόμα μία οικία προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως κέντρο κράτησης και φυλακές (εικ.11).²⁷

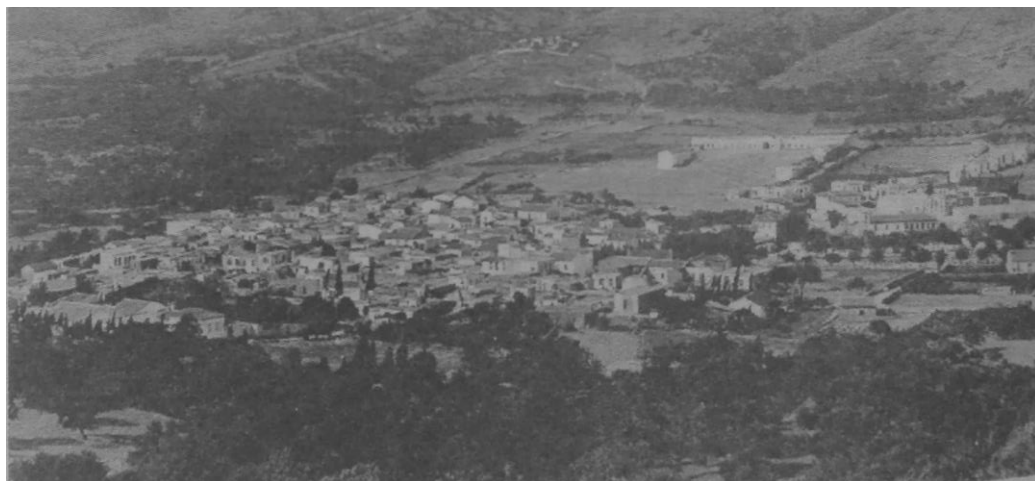
²⁷ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, ανάπτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

Εικόνα 11.
Τα πρώτα διοικητικά κτίρια

Για την ολοκλήρωση των παραπάνω χρειάστηκαν μόλις λίγες εβδομάδες μέχρις ότου ξεκινήσουν οι ανεγέρσεις των νέων κτιριακών συγκροτημάτων (εικ.12).

Ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς εκμεταλλευόμενος την διαχείριση των πόρων της Υψηλής Πύλης, αγοράζει οικόπεδα από την μοναστηριακή επιτροπεία για την υλοποίηση του οράματός του. Τα έργα οικοδομούνται παράλληλα, με γοργούς ρυθμούς επιτυγχάνοντας την ολοκλήρωσή τους σε μόλις τρία χρόνια (1868-1871). Η εκπόνηση της μελέτης της κατασκευής όλων των κτιριακών συγκροτημάτων έγινε στην Κων/πολη από Τούρκους εργολάβους και μηχανικούς.²⁸ Για την κατασκευή των κτιρίων προσλήφθηκαν ξένοι τεχνίτες, ειδικά καταρτισμένοι. Συγκεκριμένα, οι χτίστες ήταν από την Κάρπαθο, οι ξυλουργοί από την Ιταλία και οι σιδεράδες από την Τουρκία.

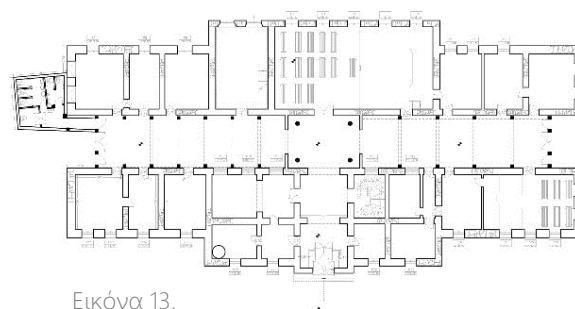

Εικόνα 12. Γενική άποψη «Νέου Χωρίου», με τα έργα του Κωστή Αδοσίδη Πασά, 1871

²⁸ Το πρόγραμμα το είχε εκπονήσει ο τέως σύμβουλος του Πρωθυπουργού της Τουρκίας.

Το διοικητικό κτίριο που ανηγέρθη πρώτο επί Κωστή Αδοσίδη Πασά, ήταν το Δικαστικό Μέγαρο, το οποίο τοποθετείται στο πιο κεντρικό σημείο της σημερινής πλατείας καταλαμβάνοντας αρκετά μεγάλη έκταση. Η κατασκευή του χρονολογείται ανάμεσα στο 1868-1871. Η αρχική σύνθεσή του προέβλεπε ένα κτίριο δύο ορόφων, κάτι που δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς έφυγε από την Νεάπολη πριν την ολοκλήρωση του έργου.²⁹

Η κατασκευή που τελικά πραγματοποιήθηκε ήταν ένα ισόγειο κτίσμα, μεγάλης κλίμακας και ιδιαίτερα μεγαλεπίβολο, συγκριτικά με τον υφιστάμενο οικισμό. Το σχήμα της κάτοψης ήταν σταυροειδές, με ευρείς διαδρόμους να την διασχίζουν και να διαχωρίζουν τους χώρους (εικ.13). Εσωτερικά το κτίριο είχε δεκαοχτώ αίθουσες, οι οποίες τοποθετούνται περιμετρικά της κάτοψης. Οι υπηρεσίες που κάλυπταν αφορούν τα γραφεία της διοίκησης και τις αίθουσες των δικαστικών ακροάσεων. Στο τέλος των διαδρόμων βρίσκονται οι βοηθητικοί χώροι, όπως αποθήκες και λουτρά, προς εξυπηρέτηση των χρηστών.

Εικόνα 13.

Σχέδιο κάτοψης υφιστάμενου Δικαστικού
Μεγάρου, 2011

²⁹ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, ανάπτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

Η είσοδος του Δικαστικού Μεγάρου, αποτελούσε το πιο εντυπωσιακό μέρος της κατασκευής. Πρόκειται για μία υπερυψωμένη κύρια είσοδο, στεγαζόμενη με προστώο, με ικανό πλάτος για να επιβάλει την κλίμακα (εικ.14). Επίσης, η όψη του πρωστού περιγράφεται από τρεις καμάρες, εδραζόμενες σε κυλινδρικούς, σκαλιστούς κίονες. Η στέψη γίνεται με ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής και εκλεκτής πελεκημένης πέτρας αέτωμα. Εκατέρωθεν της εισόδου και περιμετρικά ολόκληρου του κτιρίου, υπήρχαν τοξοτά παράθυρα μεγάλου ανοίγματος προκειμένου να επιτευχθεί ο καλύτερος δυνατός φωτισμός και αερισμός. Η τοιχοποιία ήταν κατασκευασμένη από μεγάλους πέτρινους ογκόλιθους και συνεπώς έφταναν την διάσταση των 70 εκατοστών.

Μπροστά από το Δικαστικό Μέγαρο απλωνόταν έκταση, προοριζόμενη για δενδροφύτευση, επιτρέποντας μονάχα την κίνηση μέσω ενός διαδρόμου ικανού πλάτους, ο οποίος οδηγούσε στην είσοδο του κτιρίου.

Το 1952, το κτίριο κρίνεται ακατάλληλο προς χρήση με αποτέλεσμα το 1958 να γίνουν επεμβάσεις τόσο στην στατική αποκατάσταση της δομής του, όσο και στην μορφολογία του κτιρίου καθώς έγιναν προσθήκες και αλλαγές στις όψεις (εικ.15). Τα προπύλαια κατεδαφίζονται. Αντ' αυτών συμπληρώνεται ένας κλειστός πλέον χώρος εισόδου, συμπαγής, χωρίς να ακολουθεί αρχιτεκτονικά στοιχεία του υφιστάμενου κτιρίου ο οποίος συνεχίζεται καθ' ύψος δημιουργώντας τον δεύτερο όροφο στο

Εικόνα 14.

Δικαστικό Μέγαρο, κεντρική είσοδος, 1871

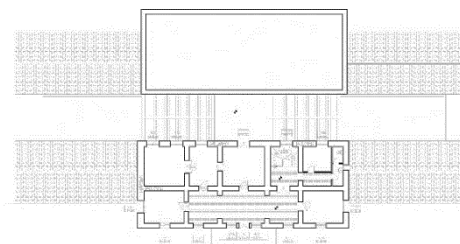
Εικόνα 15.

Σημερινή όψη Δικαστικού Μεγάρου

κτίριο (εικ.16). Επίσης, η στέγη πλέον καλύπτεται με κεραμίδια «γαλλικού τύπου». ³⁰ Περιμετρικά στο κτίριο διατηρείται η γραμμικότητα και η επανάληψη στα ανοίγματα, με την μόνη αλλαγή να αφορά την αντικατάσταση των κουφωμάτων. ³¹

Το κτίριο των Φυλακών

Σημαντική λειτουργία προκειμένου να ολοκληρωθεί ένα διοικητικό κέντρο, είναι το κτίριο των Φυλακών. Κατασκευάζεται ανάμεσα στις χρονολογίες 1868-1871 και τοποθετείται παράλληλα και πίσω από το Δικαστικό Μέγαρο, χωρίς να αναφέρεται η ακριβής τοποθεσία του καθώς το κτίριο κατεδαφίστηκε με την έξοδο του Πασά από την Νεάπολη και τα στοιχεία που διασώζονται δεν είναι επαρκή. ³² Στα ευρύματα αναφέρεται ότι το κτίριο αφορούσε για μία κατασκευή απόλυτα πρωτοποριακή για την εποχή της, με χαρακτηριστικά πρότυπων φυλακών σε ότι αφορά την ασφάλεια, την άνεση και τις αρχές αερισμού και φωτισμού των χώρων κράτησης. Σύμφωνα με τα παραπάνω χαρακτηριστικά, ένα σύγχρονο παράδειγμα που θα μπορούσε να παραλληλιστεί με το κτίριο των Φυλακών επί Πασά, είναι οι

Εικόνα 16.

Σχέδιο κάτοψης προσθήκης 1^{ου} όροφου

Δικαστικού Μεγάρου, 2011

³⁰ Προσωπική συνέντευξη Μαρίας Σεργάκη, Ιστορικός

³¹ Το κτίριο διατηρείται μέχρι και σήμερα, εξυπηρετώντας τις λειτουργίες του Πρωτοδικείου Λασιθίου, του Ειρηνοδικείου Λασιθίου και του Δικηγορικού Συλλόγου Λασιθίου.

³² Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, Ανάπτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

φυλακές «Centre Pénitentiaire Sud Francilien», βρισκόμενες στην περιοχή Reau της Γαλλίας (εικ.17).

Το κτίριο «Σεραγάκι»

Επόμενη ανέγερση κτιρίου αφορά την κατοικία του Κωστή Αδοσίδη Πασά και της οικογένειάς του, το «Σεραγάκι». Τοποθετείται πίσω από το Δικαστικό Μέγαρο, αφήνοντας ελεύθερο χώρο ανάμεσα στα δύο κτίρια. Εκτός από προσωπική χρήση για κατοίκηση, ένα μέρος του κτιρίου χρησιμοποιείται ως χώρος διοίκησης, αποτελούμενος από γραφεία και αίθουσες συνελεύσεων.³³

Σύμφωνα με περιγραφές, πρόκειται για μία διώροφη κατασκευή, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της οποίας αποτελούσε το ύψος των ορόφων, υπολογιζόμενο γύρω στα 4 μέτρα. Το στοιχείο αυτό προσδίδει τον επιβλητικό χαρακτήρα της κλίμακας που αποβλέπει στο να αποδώσει ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς. Η κάτοψη του κτιρίου είναι ορθοκανονική, με ένα κεντρικό χώρο, αυτόν της εισόδου, να λειτουργεί ως προθάλαμος και στα δύο επίπεδα. Τα δωμάτια τοποθετούνται περιμετρικά του προθαλάμου και οι βοηθητικοί χώροι στο πίσω μέρος κάθε

Εικόνα 17.

Ίδρυμα Κράτησης Centre Pénitentiaire Sud Francilien

³³ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, Ανάτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

ορόφου. Στο ισόγειο διατηρούνται οι λειτουργίες της διοίκησης και στον όροφο οι ιδιωτικοί χώροι της οικογένειας.

Μορφολογικά, στην κύρια όψη επαναλαμβάνεται το ίδιο μοτίβο και στους δύο ορόφους. Ειδικότερα, η κύρια είσοδος στο ισόγειο στεγάζεται από ένα τοξοτό προστώο, ενώ εκατέρωθεν της υπάρχουν δύο τοξοτά, μεγάλου ανοίγματος παράθυρα (εικ.18). Το ίδιο συναντάται και στον πρώτο όροφο με την διαφορά ότι το κομμάτι της εισόδου αποτελεί πλέον μπαλκόνι ως χώρος εκτόνωσης για τα δωμάτια της κατοικίας.

Ο αερισμός και ο φωτισμός στο κτίριο επιτυγχάνεται με περιμετρικά ανοίγματα μεγάλου μεγέθους, χωρίς όμως να επαναλαμβάνονται σε κοντινές αποστάσεις, όπως συμβαίνει στα υπόλοιπα διοικητικά συγκροτήματα. Το γεγονός αυτό βασίζεται στον τον χαρακτήρα ιδιωτικότητας που απαιτεί κάθε κτίριο τέτοιας λειτουργίας.

Μετά την έξοδο του Κωστή Αδοσίδη Πασά από την Νεάπολη το κτίριο εγκαταλείπεται έως το 1925, οπότε στεγάζεται το Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Λασιθίου (ΕΟΑΛ) μέχρι το 1983.³⁴ Το 1972 το αρχικό κτίριο επεκτείνεται γραμμικά, διατηρώντας τον χαρακτήρα των όψεων με τα συνεχή και μεγάλα ανοίγματα (εικ.19). Παρόλα αυτά γίνονται επισκευές στο αρχικό κτίριο, οι οποίες αφορούν την εμφάνιση της λιθοδομής στην όψη, την

Εικόνα 18.
Κεντρική είσοδος του κτιρίου, Σεραγάκι

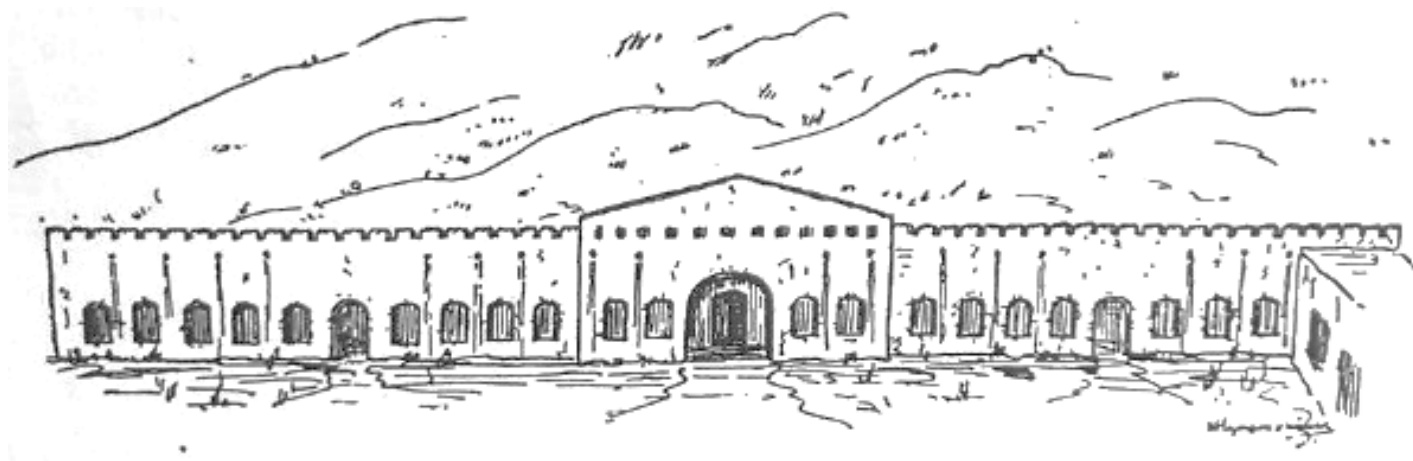
Εικόνα 19.
Σημερινή μορφή κτιρίου μαζί με την επέκταση

³⁴ Άννα Μάμμου, *Παρουσίαση της ιστορίας του ΕΟΑΛ, καθώς και του αρχαιακού υλικού που απόκειται στα ΓΑΚ*, Φιλολογος

αντικατάσταση των κουφωμάτων και την προσθήκη «Γαλλικού τύπου» κεραμιδιών.³⁵ Σήμερα το κτίριο στεγάζει τα Κ.Α.Π.Η. Νεαπόλεως.

Το κτήριο των Τούρκικων Στρατώνων

Το κτίριο των Τούρκικων Στρατώνων, (εικ.20) οικοδομήθηκε το διάστημα 1868-1871. Χωροθετείται στην είσοδο της Νεάπολης, εκατοντάδες μέτρα από τον τότε οικισμό, στο κομβικότερο σημείο της περιοχής, για την επίτευξη του ελέγχου της. Πρόκειται για μία επιβλητική και υπερμεγέθη κατασκευή, με νεωτερικές υποδομές, όπως αποχέτευση, και διαρρυθμίσεις στους χώρους για την εξυπηρέτηση των βέλτιστων συνθηκών υγιεινής, με αποτέλεσμα να αποτελεί ένα άρτιο στρατιωτικό κτίριο, πρωτοπόρο για την εποχή του.³⁶

Εικόνα 20.

Σκίτσο της όψης των Στρατώνων

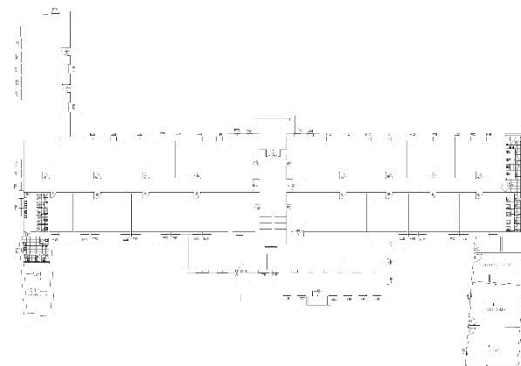
³⁵ Προσωπική συνέντευξη Μαρίας Σεργάκη, Ιστορικός

³⁶ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, ανάπτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

Πρόκειται για ισόγεια κατασκευή, σε γραμμική κάτοψη, σε απόλυτη συμμετρία, με τον άξονα συμμετρίας να αποτελεί ένα διαμπερή διάδρομο που διαχωρίζει την κάτοψη. Στο κύριο κτίσμα προστίθεται μία σημαντικά μικρότερη πτέρυγα, κάθετη προς την κεντρική διάταξη, στην άκρη της βορειοανατολικής πλευράς του (εικ.21). Όσον αφορά το εσωτερικό, οι χώροι ήταν ισοκαταναμημένοι και παράλληλοι στην βόρεια και νότια πλευρά του κτιρίου, με έναν ευθύγραμμο διάδρομο να τους διαχωρίζει. Οι κύριες αίθουσες χρήσης ήταν αρκετά μεγάλης κλίμακας, με τους βοηθητικούς χώρους να τοποθετούνται στο πέρας των διαδρόμων ανατολικά και δυτικά, αντίστοιχα.

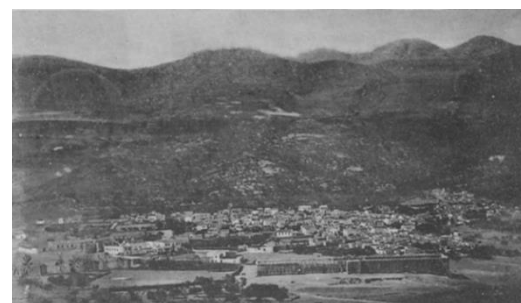
Ο κεντρικός πυρήνας του κτιρίου στην όψη σχηματίζει μία αρχιτεκτονική προεξοχή, της οποίας η στέψη μορφολογικά παρουσιάζει ένα αέτωμα, σηματοδοτώντας την κεντρική είσοδο του κτιρίου. Η κατάληξη του έχει περισσότερο διακριτικά χαρακτηριστικά, καθώς η προεξοχή που γίνεται δεν εμφανίζει κάποιο ιδιαίτερο διάκοσμο. Επιπλέον υπάρχουν δύο ακόμη μικρότερες και δευτερεύουσες εισόδους, εκατέρωθεν της κεντρικής, οι οποίες διατρέχουν ολόκληρο το κτίσμα (εικ.22).

Για την κατασκευή του κτιρίου χρησιμοποιήθηκε η παραδοσιακή λιθοδομή, με τους τοίχους να φτάνουν στο ικανό πάχος των 70εκ. Περιμετρικά του κτιρίου υπάρχουν πολεμίστρες στο κρηπίδωμα της στέγης και ανοίγματα καθ' όλη την όψη του

Εικόνα 21.

Σχέδιο Κάτοψης υφιστάμενου κτιρίου, 2000

Εικόνα 22.

Η προεξοχή στην βορειοανατολική όψη του κτιρίου και η σχέση του με τον οικισμό

κτιρίου (εικ.23).³⁷ Μπροστά από το κτίριο απλωνόταν μία αρκετά μεγάλη έκταση, η οποία χρησιμοποιούνταν ως πεδίο ασκήσεων.³⁸

Το κτίριο δέσποζε επιβλητικό μέχρι και το 1897, όπου και κάηκε λόγω των τελευταίων επαναστάσεων. Κάποια χρόνια αργότερα ο κεντρικός πυρήνας του κτιρίου επιδιορθώθηκε και στεγάστηκε η Ε.Ο.Ν Νεαπόλεως, παράλληλα δενδροφυτεύτηκε και το πεδίο ασκήσεων.³⁹ Η οριστική κατεδάφιση του κτιρίου έγινε το 1947, με την αίτηση ανοικοδόμησης να έχει γίνει από το 1905. Η ανοικοδόμηση ξεκινάει το 1950 με υπεύθυνο μηχανικό τον Ευάγγελο Γιαμαλάκη και επιβλέποντα μηχανικό τον Νίκο Καλλιατάκη.⁴⁰ Στεγάζονται στο κτίριο από το 1950 έως το 1967, οι Βασιλικές σχολές της Φρειδερίκης και στην συνέχεια εξυπηρετεί την λειτουργία του Οικοτροφείου Κατώτερων και Μέσων Σχολών από το 1970 και μετά.⁴¹ Πλέον το κτίριο στεγάζει το Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Λασιθίου.⁴²

Εικόνα 23.

Οι πολεμίστρες και τα ανοίγματα στην όψη

³⁷ Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται ο ιδανικός φωτισμός και αερισμός.

³⁸ Δεν υπάρχουν αναφορές για την χρήση του πίσω ελεύθερου χώρου.

³⁹ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, ανάπτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

⁴⁰ Μιχάλης Ε. Χουρδάκης, *Τα διάφορα του Νίσπιτα – Τόμος Α΄*, Νεάπολη, 1998

⁴¹ Το 1967 η χούντα ζητάει να γίνει το κτίριο γυναικείες φυλακές, αίτημα που απορρίφθηκε.

⁴² Προσωπική συνέντευξη Ιωάννη Αρώνη, διευθυντής Παραρτήματος Προστασίας Παιδιού Λασιθίου

Το κτίριο του παλαιού γυμνασίου (εικ.24) το οποίο τοποθετείται στο κέντρο του ιστορικού πολεοδομικού πυρήνα της Νεάπολης, καταλαμβάνοντας ένα από τα κεντρικά οικοδομικά τετράγωνα με μεγάλο προκήπιο στο δρόμο της Νεάπολης, οικοδομήθηκε τον 19^ο αιώνα ανάμεσα στο 1868-1871, επί της διοικήσεως του Κωστή Αδοσίδη Πασά. Ο αρχικός σκοπός της ανέγερσής του ήταν η στέγαση ενός στρατιωτικού νοσοκομείου δύο ορόφων, ο οποίος όμως δεν εκπληρώθηκε ποτέ, με αποτέλεσμα να στεγάζει το μοναδικό μέχρι το 1928 Γυμνάσιο⁴³ της περιοχής.⁴⁴

Η κατασκευή του εμπεριέχει χαρακτηριστικά της ύστερης Οθωμανικής περιόδου στην Κρήτη, γεγονός που αιτιολογείται από τα τυπολογικά γνωρίσματα στη δομή του κτιρίου. Τέτοια είναι το προστώο στην είσοδο, οι περιμετρικοί τοίχοι από φέρουσα λιθοδομή, ικανού πάχους, με τα ομοιόμορφα ισοκατανεμημένα ανοίγματα,⁴⁵ καθώς και η κεραμωτή στέγη «γαλλικού τύπου», η οποία αποτελείται από επιμέρους δίριχτες και τετράριχτες ξύλινες στέγες.⁴⁶ Πρόκειται για ένα ισόγειο κτίσμα, με διάταξη κάτοψης σχήματος Π, εγγεγραμμένο σε

Εικόνα 24.

Κεντρική είσοδος με το προστώο

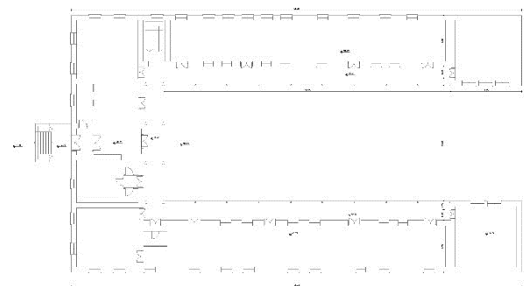
⁴³ Μανώλης Ι. Πυτικάκης, Αδοσίδης Κωστής Πασάς, ανάτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

⁴⁴ Χρησιμοποιήθηκε ως σχολικό κτίριο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980.

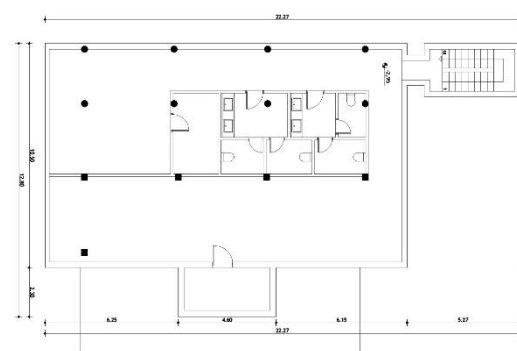
⁴⁵ η οποία έχει κατασκευαστεί με τον παραδοσιακό τρόπο, της τοποθέτησης των λίθων σε ακανόνιστη σχέση μεταξύ τους και της χρήσης ασβεστοκονιάματος τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά

⁴⁶ Προσωπικό αρχείο Οδυσσέα Σγουρού, Αρχιτέκτων Μηχανικός

ορθογωνικό περίγραμμα με συνολική επιφάνεια 962,93τ.μ., με κεντρική εσωτερική αυλή ανοιχτή προς την Ανατολική του πλευρά (εικ.25). Το κτίριο διατρέχεται από εσωτερικό περιστύλιο προς την αυλή, το οποίο αποτελεί διάδρομο επικοινωνίας των δύο παράλληλων σκελών του (εικ.26). Η ένταξη στο κτίριο πραγματοποιείται μέσω της υπερυψωμένης και αξονικά τοποθετημένης κύριας εισόδου, η οποία στεγάζεται με το προστώ και μέσω ενός κλειστού χώρου οδηγεί στον περιμετρικό διάδρομο και την εσωτερική αυλή του συγκροτήματος. Επιπρόσθετα υπάρχει μία δεύτερη είσοδος, η οποία είναι στην Νοτιοανατολική πλευρά του κτιρίου με θέαση στον περιβάλλοντα χώρο και την εσωτερική αυλή. Το συγκρότημα αποτελείται από δύο επιμηκείς και γραμμικά συνεχείς πτέρυγες στην Βόρεια και Νότια πλευρά αντίστοιχα. Η κάθε πτέρυγα περιλαμβάνει πέντε αίθουσες διαφορετικών μεγεθών, οι οποίες επικοινωνούν μεταξύ τους αλλά και με την αυλή, καθώς όλοι οι χώροι έχουν πρόσβαση στο κεντρικό αίθριο μέσω δίφυλλων πορτών. Περιμετρικά το κτίριο αποτελείται από ισχυρή φέουσα τοιχοποιία πάχους 50-70εκ., ικανή στατικά για την έδραση των επικαλυμμένων στεγών. Η επίτευξη του σωστού φωτισμού στην νότια πτέρυγα γίνεται μέσω των ισοκατανεμημένων παραθύρων που βρίσκονται στην νότια ελεύθερη όψη και βόρεια στην όψη που έρχεται παράλληλα με το εσωτερικό αίθριο. Δυτικά του κτιρίου υπάρχει πέτρινη περίφραξη χαμηλού ύψους και ανατολικά η περίφραξη φτάνει αρκετά ψηλά, καθώς υπάρχει αισθητή υψομετρική διαφορά.

Τον 20^ο αιώνα πραγματοποιήθηκαν αρκετές επεμβάσεις στο κτίριο, κυρίως για λειτουργικούς λόγους, χωρίς όμως να υπάρξει σημαντική αλλοίωση στη δομή του βασικού πυρήνα. Μία επέμβαση προσθήκης που έγινε μετά το 1997, αποτέλεσε ο υπόγειος ορθογωνικός χώρος⁴⁷ επιφάνειας 201,39τ.μ., ο οποίος επικοινωνεί με το ισόγειο κτίριο μέσω εσωτερικής κλίμακας (εικ.27). Τέλος πλήρης συντήρηση και αποκατάσταση του κτιρίου έγινε το 1997, υπό την μελέτη του Κων/νου Φούσκη και του Μιχάλη Καφφετζάκη.⁴⁸ Σήμερα, μετά από εργασίες ανακαίνισης και αναδιαρρύθμισης των χώρων, το κτίριο στεγάζει το Λαογραφικό Μουσείο Νεαπόλεως.

Εικόνα 27.

Σχέδιο κάτοψης υπογείου

Παλαιού Γυμνασίου, 2013

⁴⁷ Η χρήση του είναι κυρίως βοηθητική, καθώς εμπεριέχει τους αποθηκευτικούς χώρους.

⁴⁸ Προσωπικό αρχείο Οδυσσέα Σγουρού, Αρχιτέκτων Μηχανικός

Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ – ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ [1934-1940]

Ο ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ, ΤΟΝ

Καταλυτική σημασία για την κοινωνική και οικονομική εξέλιξη της Νεάπολης είχε ήδη από την εποχή του Μεσοπολέμου η ίδρυση του Τουριστικού Ομίλου Νεαπόλεως (ΤΟΝ), ενός από τους πρώτους τουριστικούς ομίλους της Ελλάδας και ορόσημο για την πολιτιστική ζωή της τοπικής κοινωνίας. Επισήμως ιδρυθέντος στις 29 Σεπτεμβρίου του 1934, από δεκαπέντε Νεαπολίτες, φοιτητές κατά την πλειοψηφία, δικηγόρους, δασκάλους και εμπόρους. Γι' αυτό τον λόγο παρακάτω θα μελετηθεί το έργο του σωματείου ως μέγιστης σημασίας παράμετρος για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Όπως αναγράφεται στο καταστατικό του Σωματείου, σκοπός του ήταν «Η ανάδειξις της τουριστικής κινήσεως εν Νεαπόλει και γενικώς εν τω Ν.Λασιθίου διά της διαφημίσεως των αξιολόγων τοπίων, φυσικών, ιστορικών και αρχαιολογικών, δια δημοσιευμάτων εις τον τύπον, διά ψυχαγωγικών διαλέξεων, κλπ ανάλογων μέσων προς επιτυχίαν του σκοπού».⁴⁹

Οι δραστηριότητες του ομίλου προς επίτευξη του στόχου υπήρξαν πρωτοποριακές καθιστώντας τον μοναδικό παράδειγμα σε επίπεδο Ελλάδος εκείνη την εποχή. Σε τοπικό επίπεδο, λειτούργησε ως σημείο ζύμωσης της κοινωνίας όχι μόνο παράγοντας έργο προς όφελος του τόπου, αλλά και βοηθώντας στη δημιουργία περισσότερων συλλόγων, με σκοπό να αναδείξουν κάθε πτυχή του πολιτισμού. Έτσι, στο προσκήνιο των γεγονότων ανήλθε η κοινωνική, πνευματική, πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη των κατοίκων. Επιγραμματικά, οι σύλλογοι που με αφορμή τον ΤΟΝ δημιουργήθηκαν ήταν οι εξής:

Σύλλογος Κυρίων και Δεσποινίδων Νεαπόλεως «Η ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ», 1936

ΛΕΣΧΗ Νεαπόλεως, 1936

⁴⁹ Καταστατικόν Τουριστικού Ομίλου Νεαπόλεως, *Έδρα-Σκοπός-Πόροι*, 29.09.1934, Αρχείο Μ.Ζερβάκη

Εταιρεία Λαογραφικών και λοιπών Ερευνών Ν. Λασιθίου, 1937

Εταιρία Φίλων του Μουσείου Νεαπόλεως «Η Δρήρος», 1937

Μουσικός Όμιλος Νεαπόλεως, 1938⁵⁰

Σε ότι αφορά στην δράση του ΤΟΝ, ήδη από τον πρώτο καιρό της λειτουργίας του οργανώθηκαν διαφημιστικές καμπάνιες για την ανάδειξη της περιοχής ως άξιος τουριστικός προορισμός, εκδρομές από τη Νεάπολη προς τον υπόλοιπο νομό Λασιθίου και αντίστροφα, καθώς και εορταστικές εκδηλώσεις. Ο ΤΟΝ, πρωτοποριακός ως ήταν, θεσμοθέτησε εκτός από το «λαϊκό πανηγύρι» και τον «επίσημο χορό» με προσκεκλημένους επιφανείς, αστικές οικογένειες της Κρήτης (εικ.28). Έχει σημασία να σημειωθεί πως ο προαναφερθέν χορός συνοδευόταν από κλασσική κι εν συνεχεία τζάζ μουσική, γεγονός πρωτόγνωρο για την επαρχία του 1934, αποδεικνύοντας τις έντονες υπερτοπικές επιρροές της κοινωνίας της Νεάπολης από συνήθειες ξένων χωρών.⁵¹

Ο προβληματισμός και η συνεχής αναζήτηση προοδευτικών στοιχείων για την κοινωνία και την οικονομία της Νεάπολης

Εικόνα 28.

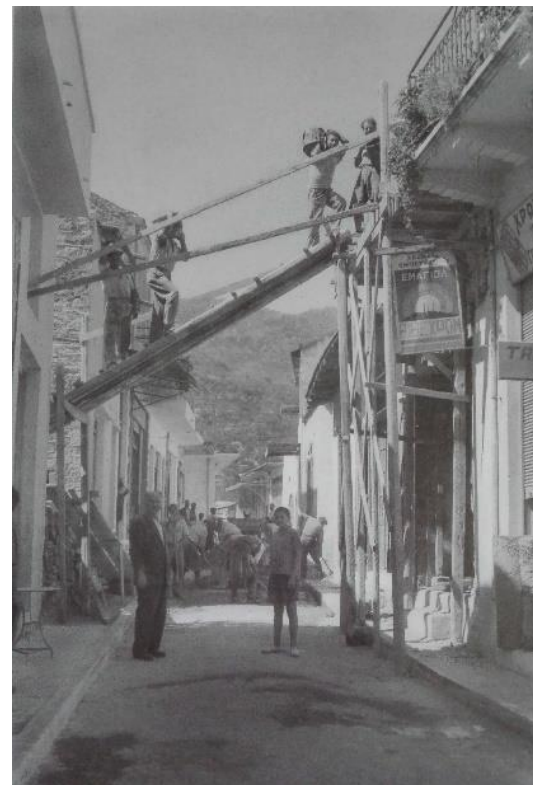
Άποψη πλατείας Νεαπόλεως κατά τη διάρκεια του Πανηγυριού, 15 Αυγούστου 1952

⁵⁰ Μαρία Σεργάκη, *ΤΟΝ, ΤΟΝ! Χορεύοντας στο Μεραμπέλο*, Εφημερίδα «ΑΝΑΤΟΛΗ», 04/10/2017

⁵¹ Μαρία Σεργάκη, *ΤΟΝ, ΤΟΝ! Χορεύοντας στο Μεραμπέλο*, Εφημερίδα «ΑΝΑΤΟΛΗ», 04/10/2017

αποδεικνύεται από την πρώτη σειρά διαλέξεων που οργανώθηκαν το Νοέμβριο του 1934 από το ΔΣ του ΤΟΝ με εκπαιδευτικό, κοινωνικό και γεωργικό περιεχόμενο. Η πρώτη θεματική αφορούσε την «Κοινή εκπαίδευση των δύο φύλων στη μέση εκπαίδευση» εστιάζοντας στην εξίσωση των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων, ενώ η δεύτερη αφορούσε στην ευαισθητοποίηση των καλλιεργητών και την ενημέρωσή τους σε σχέση με τις σοδειές τους. Επιπρόσθετα, στα πλαίσια της μόρφωσης κυρίως της εργατικής κοινωνικής ομάδας, ιδρύεται η «Λαϊκή βιβλιοθήκη» ελεύθερη προς χρήση για όποιον πολίτη Νεάπολης ή μη ενδιαφερόταν.

Στα πλαίσια της ανάπτυξης της Νεάπολης, ο ΤΟΝ προχώρησε σε δράσεις καλλωπισμού της πόλης, (εικ.29) όπως δενδροφυτεύσεις σε κεντρικές οδούς, αλλά και στον προαύλιο χώρο των στρατώνων, σημερινή Παιδόπολη. Το κλίμα ευημερίας κορυφώθηκε με την ολοκλήρωση του έργου κατασκευής του τουριστικού μεγάρου «Δικταίον», ενός πολυχώρου εκδηλώσεων και τουριστικού θέρετρου που έμελλε να μονοπωλήσει το ενδιαφέρον της κοινωνίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην τοπική εφημερίδα ΛΑΟΣ «Ο ρέκτης επιχειρηματίας κ. Βασιλειάδης έφερε ήδη και εγκατέστησε, εις το θέατρον το μηχανήμα του ομιλούντος κινηματογράφου. Αποτελεί τούτο έναν σταθμόν εις την πρόοδον της πόλεως μας, η οποία σιγά σιγά συμπληρώνει τας ελλείψεις της και δημιουργεί τας στοιχειώδεις ανέσεις και διά τους συμπολίτας και τους

Εικόνα 29.

Εργασίες στους δρόμους της Νεάπολης, 1935

φιλοξενούμενους».⁵² Στην αίθουσα του κινηματογράφου φιλοξενήθηκε μεγάλος αριθμός φιλανθρωπικών εκδηλώσεων, καλλιτεχνικών παραστάσεων και επιστημονικών ομιλιών κατά την διάρκεια της περιόδου 1939-1940, οπότε και αποτελούσε το επίκεντρο της πολιτισμικής και κοινωνικής δραστηριότητας της πόλης, ενώ η αίθουσα του μεγάρου κατοχυρώθηκε από την ΛΕΣΧΗ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ως χώρος συνάντησης των λόγιων ανδρών της εποχής, συμπεριλαμβανομένων γιατρών, δικηγόρων και δικαστών και μηχανικών.⁵³

Εν αντιθέσει με το κλίμα προόδου που κυριαρχούσε, το μεταξικό καθεστώς ασκούσε όλο και μεγαλύτερο έλεγχο στις κοινωνικές συναθροίσεις, ο οποίος κατοχυρώνεται τον Σεπτέμβριο του 1939 με την εξής ανακοίνωση του Κ. Μανιαδάκη,⁵⁴ «Συζητήσεις και σχόλια εις τα Καφενεία, τας οδούς, τράμ, λεωφορεία, σιδηροδρόμους και δημοσίους εν γένει χώρους περί των εμπολέμων προκαλούσε αντεγκλήσεις ή και απλή δυσφορία μεταξύ των ακροατών απαγορεύονται απολύτως. Οι παραβάται θα συλλαμβάνονται και παραπέμπονται αυθημερόν εις την Επιτροπήν Ασφαλείας»⁵⁵.

Εκ τότε τα άρθρα των εφημερίδων αφορούσαν κατά βάσει ανακοινώσεις κι ενημερώσεις για τον πόλεμο, ο οποίος παρόλο που δεν είχε κηρυχθεί ακόμη στην Ελλάδα, η κοινωνική ζωή είχε επηρεαστεί άμεσα όχι μόνο στην πρωτεύουσα, αλλά και στην επαρχία. Σχετικό άρθρο αναφέρει χαρακτηριστικά «Απόλυτος απουσία κοσμικής κινήσεως παρατηρείται (...) ότι κάμει για τους κοσμικούς μας ο κινηματογράφος. Όλων την προσοχήν έχει εφελκύσει ο πόλεμος, ο οποίος, όσο πλησιάζει η άνοιξη, φαίνεται πως θα λάβει πολύ μεγάλα διαστάσεις. Ευτυχώς ακόμη εδώ τίποτε δεν μας πληροφορεί ότι γίνεται πόλεμος εκτός από τα ραδιόφωνα και τις εφημερίδες»⁵⁶. Σταδιακά η ευημερία της περιόδου του μεσοπολέμου δείχνει να φτάνει στο τέλος της, με

⁵² Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», Νεάπολη, 23.04.39

⁵³ Σεργάκη Μαρία, Το Χρονικό του εν Νεαπόλει Μεραμπέλου Μητροπολιτικού Μεγάρου, εκδ. Εκκλησία Κρήτης, Νεάπολη, 2016, σελ. 69

⁵⁴ Έλληνας στρατιωτικός (αντισυνταγματάρχης του Μηχανικού), με κορυφαίο ρόλο στο δικτατορικό καθεστώς του Ιωάννη Μεταξά. Δημιούργησε το Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας

⁵⁵ Εφημερίδα «Ανατολή», Άγιος Νικόλαος, 8.9.1939

⁵⁶ Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», Νεάπολη, 28.1.1940

χαρακτηριστικό την διακοπή της έκδοσης των εφημερίδων ΛΑΟΣ για την Νεάπολη και ΑΝΑΤΟΛΗ για τον Άγιο Νικόλαο στις 27 Οκτωβρίου 1940. Πλέον η Ελλάδα βυθίζεται στην εμπόλεμη καθημερινότητα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΘΙΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1934-1940

Η δεκαετία του 1930 βρίσκει τη Νεάπολη σε αναπτυξιακή πορεία, καθώς τόσο το πνευματικό⁵⁷ επίπεδο της πόλης όσο και το οικονομικό ήταν αρκετά υψηλό (εικ.30). Ενδεικτικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι σε μία πόλη της τάξεως των 2.400 περίπου κατοίκων, όπως αυτή της Νεάπολης, δραστηριοποιούνταν περισσότερα από σαράντα δικηγορικά γραφεία⁵⁸. Έτσι, παρά το γεγονός ότι η Νεάπολη αποτελούσε από την αρχή της οργάνωσής της μια περιοχή με αμιγώς πρωτογενούς τομέα δραστηριότητες, εξελίχθηκε σε πόλη στην οποία ο τριτογενής τομέας παραγωγής μονοπωλούσε το επαγγελματικό ενδιαφέρον. Αφορμή γι' αυτή την εξέλιξη δεν είναι άλλη από τις υφιστάμενες λειτουργίες των δικαστηρίων, σχολείων κ.α. οι οποίες αναπτύχθηκαν από την περίοδο Τουρκοκρατίας κι έπειτα. Μετά την ίδρυση του Τουριστικού Ομίλου Νεαπόλεως (ΤΟΝ) το 1932, η προαγωγή του

Εικόνα 30.
Απολυτήριο Λυκείου Νεαπόλεως

⁵⁷ Ήδη από την δεκαετία του 1890 το επίπεδο εκπαίδευσης των νέων της Νεάπολης αλλάζει με την ίδρυση του Γυμνασίου Νεαπόλεως, οι απόφοιτοι του οποίου μετά την ολοκλήρωση του εκπαιδευτικού τους προγράμματος, έχουν τη δυνατότητα συνέχισης των σπουδών τους σε πανεπιστήμια της Αθήνας άνευ εξετάσεων. Έτσι, παρατηρείται η μαζική μόρφωση νέων ανεξαρτήτως οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης σε σχολές νομικής, ιατρικής και παιδαγωγικής εκπαίδευσης, και η επιστροφή τους στη Νεάπολη ως εν δυνάμει εργαζόμενοι στους αντίστοιχους τομείς.

⁵⁸ Προσωπική συνέντευξη Μανόλη Ζερβάκη, Τοπογράφος Μηχανικός

πνευματικού επιπέδου της περιοχής αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία με την ίδρυση και στελέχωση μουσείων, κοινωνικών οργανώσεων και του ξενοδοχείου «Δικταίον». Τα παραπάνω σε συνάρτηση με τις συνεχείς δραστηριότητες ανάδειξης της περιοχής συντέλεσαν στην ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου της Νεάπολης, μετατρέποντας την πόλη σε θέρετρο της εποχής. Όπως είναι αναμενόμενο, η αυξημένη επισκεψιμότητα της πόλης οδήγησε αυτόματα στην εντονότερη ασχολία των ντόπιων πληθυσμών με την εστίαση και το εμπόριο, δημιουργώντας ένα κύκλο υπηρεσιών προσανατολισμένο στην αναψυχή.

Κατά την περίοδο 1940-1944, οπότε η Νεάπολη ήταν κατεχόμενη περιοχή, κάθε είδους αναπτυξιακό μοντέλο κατέρρευσε. Το εμπόριο, ο τουρισμός, η εκπαίδευση, η γεωργία καθώς και ο τριτογενής τομές παραγωγής υπολειτουργούσαν καλύπτοντας οριακά τις ανάγκες των πολιτών.

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΝΕΑΠΟΛΗΣ 1934-1940

Το 1930 βρίσκει τη Νεάπολη ιδιαίτερα αναπτυγμένη σε πολεοδομικό επίπεδο, καθώς οι κοινωνικές μεταβολές στο διάστημα που μεσολάβησε αποτυπώθηκαν εξ'ολοκλήρου στο περιβάλλον της περιοχής, με την επέκταση του αστικού ιστού⁵⁹ και την ασφαλιτοποίηση περιοχών με στόχο τον εκσυγχρονισμό και την βελτιστοποίηση των συνθηκών διαβίωσης. Από το 1934 κι έπειτα η Νεάπολη αρχίζει να παίρνει την σημερινή της μορφή. Η ανάπτυξη προσανατολίστηκε είτε προς το σύμπλεγμα των δημόσιων Οθωμανικών κτιρίων, είτε καλύπτοντας αστικά κενά μεταξύ των υφιστάμενων κατοικιών, αφήνοντας πίσω τις πυκνοδομημένες περιοχές που προϋπήρχαν (εικ.31).

⁵⁹ Μετά την αναχώρηση των Τούρκων από την πόλη της Νεάπολης το 1898 ξεκινάει η χαρακτηριστική πολεοδομική ανάπτυξή της και η εξάπλωση της τότε περιοχής -αποτελούμενη από τις συνοικίες της Πάνω Γειτονιάς και Λιβάδια- με προσανατολισμό την περιοχή του δημοτικού κήπου και των δημόσιων κτιρίων, καθώς και των κεντρικών δρόμων που είχαν ήδη χαραχτεί από τον Αδοσίδη Κωστή Πασά. Σταδιακά, οικογένειες εγκαταστάθηκαν στη περιοχή –κυρίως για επαγγελματικούς λόγους- με αποτέλεσμα την ανοικοδόμηση των οικιών τους στην υπό ανάπτυξη και ακατοίκητη μέχρι τότε περιοχή, τα «Πλατανάκια». Έτσι, με πρότυπο τα μεγάλα αστικά κέντρα της εποχής, δημιουργήθηκαν σταδιακά η Κεντρική Πλατεία, τα όρια της οποίας διατηρούνται ακόμη και σήμερα, και το Πάρκο της πόλης, το οποίο με το πέρασ των χρόνων περιορίστηκε επιτρέποντας την αστική διάχυση και την διαπλάτυνση δρόμων και πεζοδρομίων.

Εικόνα 31.

Διάγραμμα επέκτασης αστικού ιστού κατά το διάστημα 1934-1940

Έτσι δημιουργήθηκαν νέες γειτονιές διαφορετικού οικονομικού, αρχιτεκτονικού και κοινωνικού χαρακτήρα.⁶⁰ Τα νεοαναγερθέντα κτίρια, ειδικότερα στη νότια πλευρά της πόλης (εικ.32), ήταν κατά κύριο λόγο μονοκατοικίες με νεοκλασσικά χαρακτηριστικά υποδηλώνοντας έτσι την κοινωνική και οικονομική κατάσταση των ενοίκων. Με το γεγονός αυτό παρατηρείται η επανάληψη του μοτίβου της μεταγραφής των κοινωνικών στρωμάτων στο χώρο, όπως ακριβώς παρατηρήθηκε εξ' αρχής στη διάρθρωση του οικισμού (Πάνω Γειτονιά-Λιβιάδια). Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αστικής οργάνωσης είναι το γεγονός πως οι γειτονιές είχαν οικογενειακό χαρακτήρα, καθώς παρατηρούνται περιοχές κατοικίας αποτελούμενες αποκλειστικά από συγγενικές οικογένειες. Επιπρόσθετα, μέρος αυτής της αστικής περιοχής αποτελούσε ο

Εικόνα 32.

Άποψη Νεάπολης 1936

⁶⁰ Ενδεικτική εικόνα της υφιστάμενης κατάστασης της περιόδου-σύμφωνα με την εφημερίδα «Ανατολή», 24.5.2018-αποτελεί το γεγονός ότι κατά την ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα το 1913, ο δημοτικός κήπος ενοικιαζόταν από τους ένοικους της πόλης ως χωράφι για την σπορά δημητριακών για οικιακή χρήση, γεγονός το οποίο αποδεικνύει πως η περιοχή της σημερινής πλατείας αποτελούσε μέρος αγροκτημάτων εκτός των συνοικιών, τα οποία με την πάροδο των χρόνων και την αύξηση του πληθυσμού οικοπεδοποιήθηκαν και ανοικοδομήθηκαν, φτάνοντας στη σημερινή κατάσταση. Σε παρόμοιο επίπεδο βρισκόταν και η πλατεία, καθώς κατά τους χειμερινούς μήνες μετατρέποταν σε χείμαρρο λόγω του χωμάτινου ως τότε εδάφους της μέχρι την δεκαετία του 1930, οπότε και ασφαλτοστρώθηκε με την επίβλεψη του δήμου και την συμμετοχή των δημοτών στις εργασίες.

ιδιωτικός ναός της οικογένειας, ο προαύλιος χώρος του οποίου λειτουργούσε ως το σημείο συνάντησης της γύρω περιοχής⁶¹.

Έκτοτε, πολλά τόσο ιδιωτικά όσο και δημόσια κτίρια σχεδιάστηκαν ενισχύοντας τον αστικό ιστό, σύμφωνα με τα πρότυπα του μοντέρνου κινήματος αποδεικνύοντας την έντονη κοινωνική και πνευματική εξέλιξη, καθώς η ενημέρωση διεθνών αρχιτεκτονικών αλλά και λειτουργικών, για μια σύγχρονη για την εποχή, προτύπων ήταν σχεδόν ταυτόχρονη με άλλες κεντροβαρικές περιοχές, παρά την χωρική απομόνωση της Νεάπολης.

Στα πλαίσια των επεμβάσεων πολεοδομικής ανάπτυξης το 1939 ασφαλτοστρώνονται δύο οδικές αρτηρίες ιδιαίτερης σημασίας για τη Νεάπολη, τόσο για εμπορικούς όσο και για αναπτυξιακούς λόγους. Έτσι, οργανώθηκε το εμπορικό κέντρο όχι μόνο της πόλης, αλλά γενικότερα όλης της περιοχής, συντελώντας στην ραγδαία ανάπτυξη της περιόδου. Η πρώτη περίπτωση ασφαλτόστρωσης αφορά στην Πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου (εικ.33), λειτουργώντας ως εφαλτήριο στην επέκταση του εμπορικού κέντρου (εικ.34) και η δεύτερη την επέκταση της κεντρικής αρτηρίας Ηρακλείου-Νεαπόλεως.⁶² Έτσι σταδιακά, παρόλο που το πλήθος των καταστημάτων παρατηρούνταν επί της οδού «Διονύσιου Δ. Μαραγκουδάκη», ως όριο της επιφανούς

Εικόνα 33.

Εργασίες ασφαλτόστρωσης οδού Πλατείας Ε. Βενιζέλου

Εικόνα 34.

Εμπορικό Κέντρο οδού Πλατείας Ε. Βενιζέλου

⁶¹ Προσωπική συνέντευξη Μαρίας Κωστάκη, πρόεδρος ΠΛΕΑΜ

⁶² Προσωπική συνέντευξη Μαρίας Πρατσινάκη, Αρχιτέκτον Δήμου Αγίου Νικολάου

περιοχής της πόλης, τα καταστήματα μεταφέρονται βορειότερα ακολουθώντας την αστική επέκταση και φυσικά την δημιουργία των κεντρικών οδών κυκλοφορίας. Κατά την ίδια δεκαετία, κατεδαφίζεται ο ναός της Ευαγγελίστριας, η οποία βρισκόταν επί της σημερινής οδού «Εθνικής Αντιστάσεως» προκειμένου να συνεχιστεί η διάνοιξη του κεντρικού δρόμου για την ανεμπόδιστη κυκλοφορία των οχημάτων.⁶³

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΗ ΝΕΑΠΟΛΗ 1934-1940

Το κτίριο «Δικταίον»

Τα πρώτα στοιχεία του μοντέρνου παρατηρούνται στη Νεάπολη με την ανοικοδόμηση του κτιρίου «Δικταίον» (εικ.35) με στοιχεία Bauhaus⁶⁴. Ο αρχιτέκτων Εμμανουήλ Ι. Μαρκόπουλος, απόφοιτος του Μετσόβιου Πολυτεχνείου το 1933, σχεδιάζει ένα

Εικόνα 35.

Άποψη ξενοδοχείου «Δικταίων» από την πλατεία Ε.Βενιζέλου, 1939

⁶³ Εφημερίδα «Ανατολή», Άγιος Νικόλαος, 9.5.2018 / 12.5.2015

⁶⁴ «Μήτρα πανταχού παρούσα για την αρχιτεκτονική εκπαίδευση και το μοντέρνο κίνημα είναι το Bauhaus. Κατά ένα μέρος συστηματοποίηση και αναδιάταξη παλαιότερων μεθόδων, αλλά συγχρόνως ανάδειξη και αναφορά στις θεωρίες της οπτικής αντίληψης σε συντονισμό με την μοντέρνα τέχνη, στηρίζεται και στηρίζει την αφοσίωση και την εμπιστοσύνη στην αρχιτεκτονική ως ολότητα και όχι ως τεχνικό γεγονός και επιμένει στην κοινωνική διάσταση των ζητημάτων του χώρου.» Δημήτρης Φατούρος, Παναγιώτης Τσακόπουλος, *Αναγνώσεις της Ελληνικής Μεταπολεμικής Αρχιτεκτονικής*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα, 2014, σελ. 43

πολυλειτουργικό κτίριο στο πλαίσιο του εκσυγχρονιστικού οράματος του Ε. Βενιζέλου για την Κρήτη και γενικότερα την Ελλάδα, αναβαθμίζοντας τον τρόπο ζωής των κατοίκων (εικ.36). Στα πλαίσια αυτής της σχεδίασης υιοθετούνται νέες λειτουργίες, πολιτιστικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα (κινηματογράφος, ξενοδοχείο και χώρος εκδηλώσεων και συναθροίσεων)⁶⁵ δημιουργώντας την ανάμειξη χρήσεων σε ένα κτίριο ώριμης αστικής αντίληψης.

Από κατασκευαστικής απόψεως εισάγει στη Νεάπολη τη μέθοδο του οπλισμένου σκυροδέματος, στηρίζοντας το όραμα του αστικού εκσυγχρονισμού με την εισαγωγή κατασκευαστικών προτύπων ευρωπαϊκής προέλευσης (εικ.37) εξασφαλίζοντας μεγαλύτερη ελευθερία στον σχεδιασμό. Τέτοια στοιχεία αποτυπώνονται και στις όψεις, καθώς καθαρές χαράξεις, συνεχή ανοίγματα και ογκοπλαστικές προεξοχές χαρακτηρίζουν τη σύνθεσή τους. Πιο συγκεκριμένα, η γεωμετρία των όψεων είναι καθαρή, με τον φέροντα οργανισμό να εμφανίζεται δημιουργώντας ρυθμό και συμμετρία. Οι απαιτούμενες από τις σύγχρονες ανάγκες συνθήκες υγιεινής επιτυγχάνονται με την δημιουργία συνεχών ανοιγμάτων τόσο στο ισόγειο, όσο και στον όροφο, αλλά και με κατακόρυφους φωταγωγούς καθ' όλο το ύψος του όγκου του κλιμακοστασίου. Η άμεση επαφή του εσωτερικού χώρου με το εξωτερικό περιβάλλον εξασφαλίζεται με

Εικόνα 36.
Συνεστιάση Δικηγόρων και Δικαστών

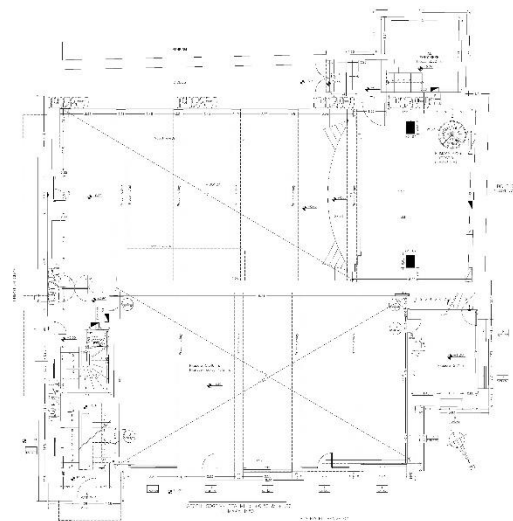
Εικόνα 37.
Συνεργείο κατασκευής, μεταφορά μπετόν με τη «ντενέκα», 1938

⁶⁵ Σεργάκη Μαρία, Το Χρονικό του εν Νεαπόλει Μεραμπέλου Μητροπολιτικού Μεγάρου, εκδ. Εκκλησία Κρήτης, Νεάπολη, 2016, σελ. 19-31

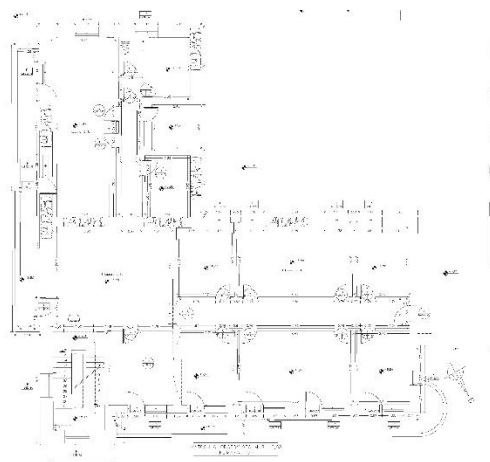
τη βεράντα στο επίπεδο του υπερυψωμένου ισόγειου και την κατασκευή μπαλκονιού στον όροφο αγκαλιάζοντας την βορειαδυτική όψη του κτιρίου.

Σε επίπεδο κατόψεων, το ισόγειο μοιράζεται σε δύο σχεδόν ισομεγέθη ενιαίους χώρους προοριζόμενοι για την στέγαση ενός πολυχώρου εκδηλώσεων κι ενός κινηματοθέατρου δύο επιπέδων, με καθαρό ύψος 5,25μ. (εικ.38). Στον όροφο σχεδιάζονται διαδοχικά δωμάτια με πρόσβαση σε μπαλκόνι ή βεράντα, καθαρού ύψους 3,18m. Το κλιμακοστάσιο καταλήγει σε ένα κοινόχρηστο δωμάτιο κι από εκεί δύο διαδρόμοι πλάτους 1,14m διαμοιράζουν τη κίνηση στα δωμάτια ύπνου, την κουζίνα και το λουτρό.(εικ.39)

Σε ότι αφορά στις λειτουργίες του κτιρίου, σύμφωνα με επιστολή του Εμ. Μαρκόπουλου στον Οργανισμό Διοικήσεως Μοναστηριακής Περιουσίας στις 19 Οκτωβρίου 1936, τα τελικά σχέδια του Μεγάρου περιλαμβάνουν αίθουσα κινηματογράφου και θεωρείο με βοηθητικούς χώρους (καμαρίνια, WC, δωμάτιο οπερατέρ) και εστιατόριο ή χώρο συγκεντρώσεων με τους αντίστοιχους βοηθητικούς χώρους (αναγνωστήριο, αποθήκη, κουζίνα, WC). Οι λειτουργίες αυτές λαμβάνουν χώρα στην ισόγεια και υπόγεια στάθμη του κτιρίου. Ο όροφος δημιουργήθηκε για την στέγαση έντεκα δωματίων ύπνου μέγιστης χωρητικότητας δύο κλινών προς ενοικίαση, σε συνδυασμό με τις παροχές της κουζίνας, λουτρού και καθημερινού χώρου, ορίζοντας το πρώτο ξενοδοχείο στην πόλη και από τα πρώτα στην Ελλάδα. Μετά την

Εικόνα 38.
Κάτοψη ισόγειου

Εικόνα 39.
Κάτοψη ορόφου

δημοπράτηση του έργου, ο επιλαχών κατασκευαστής όφειλε να ξεκινήσει εργασίες εντός δέκα ημερών και να ολοκληρώσει το έργο οκτώ μήνες μετά την ημέρα έναρξης⁶⁶.

Από τον πρώτο καιρό της λειτουργίας του κτιρίου, η αίθουσα εκδηλώσεων ενοικιάστηκε στη Λέσχη Νεαπόλεως, ενός σωματείου με κοινωνικά και πολιτισμικά ενδιαφέροντα, και η αίθουσα του θεάτρου σε επιχειρηματία της εποχής ο οποίος εγκατέστησε τον πρώτο κινηματογράφο της πόλης. Το κτίριο του Μεγάρου γνώρισε στιγμές υψηλού πνευματικού επιπέδου με την διοργάνωση κοινωνικών μαζώξεων, ομιλιών, εκδηλώσεων, χορών κι άλλα, καθώς επίσης φιλοξένησε πλήθος εύπορων και κοινωνικά καταξιωμένων τουριστών στο ξενοδοχείο «Δικταίον». Παράλληλα, λειτούργησε κι ως κέντρο διοικήσεως των Γερμανών και Ιταλών κατακτητών από τις 3 Ιουνίου 1941 έως και τις 21 Σεπτεμβρίου 1944. Έπειτα εγκαταστάθηκαν τα ΕΑΜ μέχρις ότου εκτοπίστηκαν από το Αγγλικό-Ελληνικό Γραφείο πληροφοριών Α.Ι.Σ.⁶⁷ Μετά την αποχώρηση του Α.Ι.Σ το 1945 η Λέσχη εγκαταστάθηκε ξανά στο χώρο και η λειτουργία του Μεγάρου επανήλθε στα προπολεμικά δεδομένα. Μέχρι σήμερα λειτουργίες όπως η δημοτική βιβλιοθήκη (1958) και το Σώμα Ελλήνων Οδηγών έχουν στεγαστεί προσωρινά στο κτίριο μέχρι τελικά την χρήση του για την στέγαση των διοικητικών υπηρεσιών της Ι.Μ. Πέτρας και Χερρονήσου.

⁶⁶ Το συνολικό κόστος του έργου έφτασε τις 1.700.000 δραχμές περίπου, υπερβαίνοντας τον προϋπολογισμό των 1.250.000 δραχμών, λόγω εργασιών οι οποίες προέκειψαν κατά την κατασκευή χωρίς να έχουν ήδη υπολογισθεί εξ' αρχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί αυτό της μετατόπισης του υδραγωγού του δημοτικού υδραγωγείου, ο οποίος περνούσε υπόγεια του γηπέδου εκσκαφής του Μεγάρου.

⁶⁷ Σεργάκη Μαρία, *Το Χρονικό του εν Νεαπόλει Μεραμπέλου Μητροπολιτικού Μεγάρου*, εκδ. Εκκλησία Κρήτης, Νεάπολη, 2016, σελ. 87-102

Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ – ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ [1940-1970]

Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1970

Κατά την διάρκεια του πολέμου η κοινωνική και πολιτισμική ζωή της Νεάπολης, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν διατήρησε τον χαρακτήρα των προηγούμενων χρόνων. Το μόνο γεγονός άξιο αναφοράς είναι η άφιξη της βασιλικής οικογένειας της Ελλάδος-Βασιλιά Γεωργίου Β', Πρίγκιπα Γεωργίου με την σύζυγό του Μαρία Βοναπάρτη και Πριγκίπισσας Φρειδερίκης τον Απρίλιο του 1941, λίγο καιρό πριν την οριστική αναχώρησή της με προορισμό την Αίγυπτο, εν όψει της ανερχόμενης Μάχης της Κρήτης⁶⁸ (20-5-1941) (εικ.40).

Μετά από μία σειρά βομβαρδισμών στην περιοχή, τα Γερμανικά στρατεύματα φτάνουν στην Νεάπολη στις 30 Μαΐου και ακολουθούν τα Ιταλικά Στρατιωτικά Σώματα στις 3 Ιουνίου, όπου και παρέμειναν ασκώντας την Κατοχή στον νομό Λασιθίου για το καλοκαίρι του 1943. Στην διάρκεια αυτού του διαστήματος στο Μέγαρο «Δικταίον» εγκαταστάθηκε η Ιταλική Διοίκηση του νομού Λασιθίου, εξυπηρετώντας τις λειτουργικές και διοικητικές της ανάγκες. Μετά το πέρας των δύο χρόνων και την πτώση της Ιταλίας, το ίδιο κτίριο πέρασε στην κατοχή των Γερμανών ως την λήξη του πολέμου. Όπως είναι αναμενόμενο, δεν μπορεί να

Εικόνα 40.

Υποδοχή Πρίγκιπα Γεωργίου, Νεάπολη, 1941

⁶⁸ Σεργάκη Μαρία, *Το Χρονικό του εν Νεαπόλει Μεραμπέλου Μητροπολιτικού Μεγάρου*, εκδ. Εκκλησία Κρήτης, Νεάπολη, 2016, σελ. 79-81

γίνει λόγος για την κοινωνική ή πολιτισμική ζωή της Νεάπολης καθ' όλη την παραπάνω περίοδο, καθώς η ελευθερία έκφρασης και δράσης των πολιτών ήταν σε μεγάλο βαθμό περιορισμένη. Πλέον η μόνη κοινωνική δραστηριότητα της περιοχής λαμβάνει χώρα στο βουνό της Καβαλαράς υπό άκρα μυστικότητα, όπου αντιστασιακές ομάδες οργανώνουν τις δράσεις τους κατά των κατακτητών. Μετά την αποχώρηση των Γερμανικών στρατευμάτων στις 21 Σεπτεμβρίου 1944, οι αντιστασιακές ομάδες του ΕΑΜ επέστρεψαν στη Νεάπολη, καταλαμβάνοντας με τη σειρά τους το Μέγαρο «Δικταίον» προς οργάνωση και συντονισμό τόσο Μικτών Αυτοδιοικήτων Συμβουλίων, όσο και πολιτικών και στρατιωτικών στελεχών από την υπόλοιπη Κρήτη (εικ.41), γεγονός στο οποίο οι κάτοικοι της περιοχής αντιδρούσαν. Όπως αποδεικνύεται η περίοδος μετά την Κατοχή χαρακτηρίζεται από μικρής κλίμακας αντιπαραθέσεις για την κοινωνία της Νεάπολης, γεγονός αναπόφευκτο καθώς τα πολιτικά πάθη ήταν εξαιρετικά οξυμένα και η πολιτική κατάσταση της χώρας χαρακτηριζόταν από έντονη κομματική πόλωση.

Παρ' όλ' αυτά, στην περίπτωση της Νεάπολης υπήρξε η διάθεση να πρυτανεύσει ένα ενωτικό κλίμα επικοινωνίας, καθώς τόσο το κοινωνικό επίπεδο, όσο και οι λειτουργίες που ελάμβαναν χώρα στην περιοχή (πολιτιστικοί σύλλογοι, οργάνωση διαλέξεων, λειτουργία κινηματογράφου, λειτουργία δικαστηρίου και σχολείων) δεν επέτρεπαν την ύπαρξη έντονων

Εικόνα 41.

Συγκέντρωση ΕΑΜ, Νεάπολη, 27.09.1944

συγκρούσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ΤΟΝ επανέρχεται σε δράση αναδεικνύοντας την πολιτιστική πλευρά της πόλης με εορταστικές, αθλητικές και εκπαιδευτικές εκδηλώσεις και εκδρομές βοηθώντας με τη σειρά του στην πολιτική ανακωχή. Χαρακτηριστική είναι η ανοικοδόμηση στην περιοχή των πρώην Τούρκικων Στρατώνων του νέου κτιρίου των Βασιλικών Σχολών προς τιμήν της Βασίλισσας Φρειδερίκης, ως σχολείου θηλέων προς εκμάθηση οικοκυρικών στις ενδιαφερόμενες των γύρω περιοχών⁶⁹.

Το φαινόμενο της αστυφιλίας, καθώς και η ανάπτυξη του παραθαλάσσιου τουρισμού στην Ελλάδα ήταν τα δύο στοιχεία που σταδιακά από την δεκαετία του 1960 έως και σήμερα λειτουργούν ως τροχοπέδη στην περεταίρω κοινωνική και πολιτισμική ανάπτυξη της πόλης. Στη περίπτωση της Νεάπολης, η εσωτερική μετανάστευση οικογενειών σε μεγαλύτερες πόλεις όπως το Ηράκλειο και η Αθήνα ήταν γεγονός το οποίο επηρέασε άμεσα την πόλη καθώς τόσο η οικονομική, όσο και η πνευματική υποστήριξη δράσεων μειώθηκε αισθητά. Επιπρόσθετα, η κίνηση των τουριστικών ομάδων προσανατολίστηκε προς τις κοντινές παραθαλάσσιες πόλεις του Αγίου Νικολάου και Ηρακλείου, με αποτέλεσμα την μείωση του τουρισμού σε πεδινές περιοχές. Συνεπώς, σταδιακά παρατηρήθηκε η στροφή του ενδιαφέροντος σε άλλους εργασιακούς τομείς. Σε αυτό το πλαίσιο, νέοι πληθυσμοί μετοικίζουν από τις γύρω περιοχές δημιουργώντας νέες ανάγκες, πολιτιστικές κατευθύνσεις και αναφορές. Έτσι, η πολιτισμική και κοινωνική εικόνα της πόλης αλλάζει σύμφωνα με τα καινούρια κοινωνικά δεδομένα. Οι επαγγελματικές ασχολίες στράφηκαν κατά ένα μεγάλο μέρος ξανά στην γεωργία, εστιάζοντας στην καλλιέργεια της ελιάς και την παραγωγή ελαιόλαδου προς ιδία εκμετάλλευση, αλλά και προς εμπόριο.⁷⁰

⁶⁹ Η επίσκεψη μιας ομάδας 17 Γαλλίδων εκπαιδευτικών το Σεπτέμβριο του 1960 για την εκπόνηση μαθημάτων αποδεικνύει την επιθυμία της προαγωγής του επιπέδου των μαθητριών και γενικότερα την προσπάθεια επαναφοράς της πόλης στην αναπτυξιακή της κατάσταση

⁷⁰ Προσωπική συνέντευξη Μαρίας Σεργάκη, Ιστορικός

Η δεκαετία του 1940 βρίσκει τη Νεάπολη σε πολεοδομική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα το πρώτο πολεοδομικό έργο της περιόδου γίνεται το 1943, οπότε κατεδαφίζεται ο ναός της Αγίας Τριάδας στη νότια πλευρά της πλατείας, ως ετοιμόρροπος, εξασφαλίζοντας έτσι την επέκταση του δημόσιου χώρου όπως επίσης και τον άμεσο έλεγχο του χώρου από τα κεντρικά γραφεία του Μεγάρου «Δικταίον». Επιπρόσθετα, η συνεχώς αυξανόμενη ανάγκη για κατοίκηση οδηγεί στη θέσπιση του πρώτου πολεοδομικού σχεδίου, το 1951 (εικ.42).

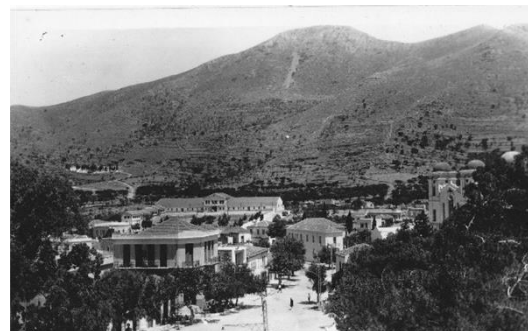

Εικόνα 42.

Πολεοδομικό Σχέδιο 1951

Όπως αναγράφεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 20 Απριλίου 1951, ορίζονται δύο ζώνες κατοικιών με τους αντίστοιχους όρους δόμησης.⁷¹ Επίσης γίνεται η χάραξη του τωρινού περιφερειακού δρόμου, ως μέρος του υπό σχεδίαση τότε Βόρειου Οδικού Άξονα Κρήτης (ΒΟΑΚ). Με τη θέσπιση του πολεοδομικού σχεδίου του '51 περιορίστηκε η άναρχη και πυκνή δόμηση της περιοχής και ταυτόχρονα επετεύχθη η δημιουργία κενού χώρου ακόμη και στη ζώνη κατοικιών, στα πλαίσια ενός υγιούς αστικού περιβάλλοντος, όπως επιτάσσουν οι ανάγκες της εποχής.

Από τη δεκαετία του 1960 (εικ.43) η συνολική εικόνα της χώρας εκσυγχρονίζεται. Η αναδιαρρύθμιση των πολιτικών δυνάμεων και οι προσπάθειες ανασυγκρότησης της οικονομίας και ένταξης στην ΕΟΚ οδηγούν σε ένα ευρύ φάσμα πολεοδομικών και άλλων παρεμβάσεων. Ενδεικτικά, προάγονται οι τηλεπικοινωνίες με την δημιουργία του ΟΤΕ και δημιουργείται ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ) για την ανάδειξη της τουριστικής πτυχής της Ελλάδας, δίνοντας το βήμα στην υλοποίηση πολλών καλλωπιστικών επεμβάσεων. Στα πλαίσια των επεμβάσεων αυτών το 1961 ξεκινάει ο σχεδιασμός για την δημιουργία της Δημοτικής Αγοράς, ενός χώρου που ήδη υπήρχε λειτουργικά, χωρίς όμως ποτέ να έχει σχεδιαστεί και οργανωθεί

Εικόνα 43.

Άποψη Νεάπολης κατά τη δεκαετία του 1960

⁷¹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 115, *Όροι Δόμησης Νεαπόλεως Λασιθίου*, 20.4.1951, σελ.7

πολεοδομικά.⁷² Ο σχεδιασμός αυτός δεν αποτυπώθηκε ποτέ σε μελέτη, παρά με τη πρωτοβουλία των κατοίκων της περιοχής και την τεχνογνωσία που ήδη υπήρχε από τους ντόπιους μηχανικούς, οργανώθηκε μια ομάδα κατασκευής και υλοποίησε το έργο. Έτσι, οργανώθηκε η περίφραξη του κήπου και η πεζοδρόμηση της περιοχής, επιτρέποντας στα καταστήματα να επεκταθούν και στον υπαίθριο χώρο της πλατείας. Ακόμη, το 1962 εφαρμόζεται το πρόγραμμα εξωραϊσμού του κήπου με την δημιουργία νέων διαδρομών και δενδροφυτεύσεων, καθώς ολοκληρώνεται και το σχέδιο ηλεκτροφωτισμού των δημοσίων χώρων. Επιπρόσθετα, υλοποιείται μεγάλος αριθμός οδικών έργων, ένα από τα οποία είναι ο ΒΟΑΚ, το 1968, όπου συνέδεε το ανατολικό με το δυτικό μέρος του νησιού, οριοθετώντας από νότο την επέκταση της Νεάπολης.

Ταυτόχρονα, θεσπίζεται μια ιδιαίτερα σημαντική από κοινωνική και οικονομική άποψη σύναψη συμβάσεων εργασίας με χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού της χώρας, και όπως παρατηρήθηκε και της Νεάπολης, να μετοικίσει σε σύντομο χρονικό διάστημα.⁷³ Σε αυτό αποδίδεται και η άμεση πλέον εισροή ευρωπαϊκών προτύπων και συνεπώς ο εξευρωπαϊσμός και ο εκσυγχρονισμός της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας όχι μόνο στην πόλη της Νεάπολης, αλλά και σε ολόκληρη τη Κρήτη.

Εντούτοις, το φαινόμενο της αστυφιλίας, καθώς και η ανάπτυξη του παραθαλάσσιου τουρισμού αποτελούν τα δύο στοιχεία που σταδιακά, από την δεκαετία του 1960 έως και σήμερα λειτουργούν ως τροχοπέδη στην περεταίρω ανάπτυξη της πόλης. Στην περίπτωση της Νεάπολης, η μετανάστευση οικογενειών σε μεγαλύτερες πόλεις όπως το Ηράκλειο και η Αθήνα ήταν γεγονός το οποίο επηρέασε άμεσα την υφιστάμενη δομή της πόλης. Επιπρόσθετα, η σταδιακή κίνηση των τουριστικών ομάδων προσανατολίστηκε προς τις κοντινές παραθαλάσσιες πόλεις του Αγίου Νικολάου και Ηρακλείου, με αποτέλεσμα την παρακμή του τουρισμού σε

⁷² Σύμφωνα με σχετική έρευνα στα αρχεία της Πολεοδομίας, αλλά και μαρτυρίες Νεαπολιτών, ο σχεδιασμός της δημοτικής Αγοράς δεν πραγματοποιήθηκε υπό την καθοδήγηση κάποιου μηχανικού του δήμου ή πολεοδόμου. Αντίθετα, με την πρωτοβουλία των κατοίκων και προσωπική τους εργασία υλοποιήθηκε σταδιακά η διαμόρφωση του δημόσιου χώρου.

⁷³Κωτσάκη Αμαλία, *Κρήτη 1913-2013 Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία μετά την Ένωση*, έκδ. Πνευματικό Κέντρο Χανίων, Χανιά, 2014, σελ. 54-58

πεδινές περιοχές και την στροφή του ενδιαφέροντος σε άλλους εργασιακούς τομείς. Σε αυτό το πλαίσιο, νέοι πληθυσμοί μετοικίζουν από τις γύρω περιοχές δημιουργώντας νέες πολεοδομικές ανάγκες.

Κατά την περίοδο 1984-1986 ολοκληρώνεται η δημιουργία του Περιφερειακού Δρόμου Νεαπόλεως⁷⁴, στοιχείο χαρακτηριστικό μίας διευρυμένης πόλης, καθώς το υφιστάμενο οδικό δίκτυο δεν επαρκούσε πλέον για την εξυπηρέτηση των κατοίκων, ειδικότερα στις περιοχές «Λιβιάδια» και «Πάνω γειτονιά» όπου οι δρόμοι ήταν ιδιαίτερα στενοί και δαιδαλώδεις. Στο παραπάνω χρονικό διάστημα τα όρια της πόλης επεκτείνονται συνεχώς προς τον προσανατολισμό όπου έχει αναπτυχθεί τόσο το οδικό δίκτυο όσο και τα παραπάνω κτίρια ενδιαφέροντος, δημιουργώντας την ανάγκη ανανέωσης του πολεοδομικού σχεδίου το 1992 (εικ.44),

Εικόνα 44.
Πολεοδομικό Σχέδιο 1992

⁷⁴ Προσωπική συνέντευξη Μανόλη Ζερβάκη, Τοπογράφος Μηχανικός

με την επέκταση των ορίων κυρίως προς Βορρά και Δύση όπως επιτρέπει και η γεωμορφολογία της περιοχής. Επιπρόσθετα, η μορφή της περιοχής μεταβάλεται, καθώς η επιτρεπόμενη επιφάνεια δόμησης αυξάνεται, όπως επίσης και το επιτρεπόμενο ύψος των οικοδομημάτων⁷⁵. Έτσι σταδιακά ο αστικός ιστός πυκνώνει εξυπηρετώντας τις ανάγκες κατοίκησης μέσα στα όρια της πόλη (εικ.45).

Εικόνα 45.

Διάγραμμα επέκτασης οικισμού κατά την περίοδο 1940-1970

⁷⁵ Εδημερίδα της Κυβερνήσεως, αριθμός φύλλου 859, *Πολοδομία-Αποφάσεις*, 07.08,1992, σελ.1-8

Κατά το 1943 κατασκευάζονται σε μικρή απόσταση από το Μέγαρο «Δικταίον» δύο νέα συνευθειακά κτίσματα (εικ.46) σε απόσταση είκοσι μέτρων μεταξύ τους, εμφανώς επηρεασμένα από τις ευρωπαϊκές τάσεις και προδιαγραφές. Ιστορικά αξίζει να σημειωθεί πως ανεγέρθηκαν κατά την περίοδο της κατοχής, με την κατασκευή τους να αποτελεί «καταναγκαστικό έργο για κατοίκους της περιφέρειας κατά την εποχή της δουλείας»⁷⁶. Το όνομα του μηχανικού, όπως και τα πρωτότυπα σχέδια κατασκευής δεν διασώζονται. Πρόκειται παρ' όλα αυτά για έναν σχεδιασμό αποδεδειγμένο από τους παλαιότερους μορφολογικούς κανόνες της περιοχής, αναζητώντας τη νεωτερικότητα μέσα από σύγχρονες, καθαρές χαράξεις, συνεχή ανοίγματα για την ανεμπόδιστη εισροή ηλιακού φωτός και αέρα και την ελικρινή κατασκευή, εμφανίζοντας τα δομικά στοιχεία στην όψη.

Η πρώτη λειτουργία του συγκροτήματος αφορούσε την στέγαση του Νοσοκομείου της περιοχής στην βόρεια πτέρυγα του συγκροτήματος, και του Προσκοπείου στο νότιο, αντίστοιχα. Και τα δύο προαναφερθέντα κτίρια χαρακτηρίζονται από καθαρές

Εικόνα 46.

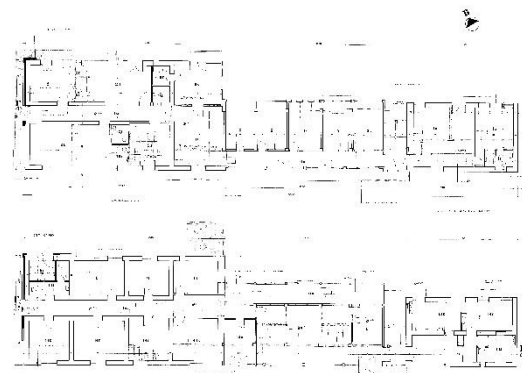
Πτέρυγες Νοσοκομείου μετά τη προσθήκη ενδιάμεσης κατασκευής, 2018

⁷⁶ http://www.kritipoliskaihoria.gr/2016/11/blog-post_336.html, *Το Διαλυνάκειο Νοσοκομείο Νεάπολης*, Α. Γενναράκης, 16.11.2016

χαράξεις στις όψεις, συνεχή, εγγεγραμμένα σε κάνναβο ανοίγματα και γεωμετρικές κατόψεις, μεταφέροντας εστω και πρώιμα τις αρχές του μοντερνισμού.

Το 1976 υλοποιείται η ενοποίηση των δύο αυτών κτιρίων με την εμφανώς πιο σύγχρονη ενδιάμεση κατασκευή (εικ.47), η οποία υφίσταται μέχρι και σήμερα. Η σύνδεση των τριών αυτών τμημάτων επιτυγχάνεται σύμφωνα με τα πρότυπα της εποχής, με το νέο ενδιάμεσο κτίσμα να υποχωρεί στην όψη κατά 1,5 μέτρο, συνεχίζοντας όμως την επανάληψη των ανοιγμάτων. Ταυτόχρονα, εμφανίζεται ο φέροντας οργανισμός στην πρόσοψη, προσθέτοντας ακόμη ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης αρχιτεκτονικής σύνθεσης, αυτό της ειλικρίνειας της κατασκευής. Με την προσθήκη του νέου κτίσματος και την αλλαγή χρήσης στο βόρειο τμήμα του υφιστάμενου, αυξάνεται και εκσυγχρονίζεται η μονάδα πρόνοιας της Νεάπολης για την περίθαλψη ατόμων της περιοχής, εμπλουτίζοντας έτσι τις κοινωνικές παροχές της πόλης.

Στα πλαίσια εξέλιξης της Νεάπολης ανακαινίζεται το 1986 το Διαλυνάκειο Νοσοκομείο, και προστίθεται ένα νέο παράρτημα στο βόρειο τμήμα του, για την επαρκή στέγαση των αναγκών των κατοίκων (εικ.48) Αρχιτέκτονας ορίζεται ο Μ. Δώρης, απόφοιτος της Σχολής Αρχιτεκτονικής στο Μετσόβιο Πανεπιστήμιο το 1958, με μεγάλη κατασκευαστική εμπειρία από τότε. Το έργο διαρρύθμισης και επέκτασης του νοσοκομείου αφορά στην καθαίρεση ορισμένων εσωτερικών τοιχοποιιών και συνεπώς την αναδιαρρύθμιση των νέων χώρων και την

Εικόνα 47.

Κάτοψη πτερύγων με την ενδιάμεση κατασκευή

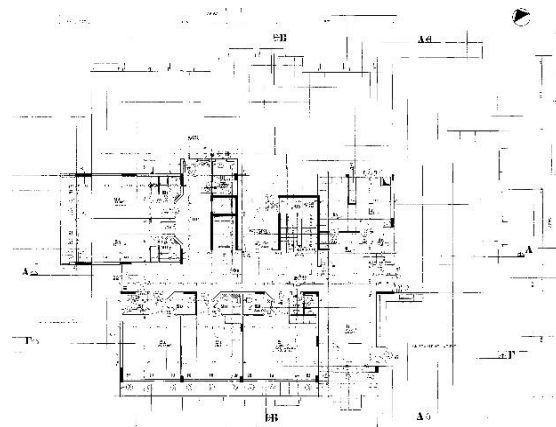
Εικόνα 48.

Νεότερη προσθήκη υποστήριξης Νοσοκομείου
Νεαπόλεως, 2018

εξαρχής κατασκευή ενός νέου κτιρίου αποτελούμενου από τέσσερις στάθμες (υπόγειο-||, ισόγειο και πρώτος όροφος) με συνολική έκταση 1.400 τετραγωνικά μέτρα (εικ.49). Η διαρρύθμιση των λειτουργιών βάσει των ορόφων είναι η εξής: στα δύο υπόγεια φιλοξενούνται βοηθητικές δραστηριότητες για τη λειτουργία του νοσοκομείου (μαγειρείο, πλυντήρια, αποθηκευτικοί χώροι), στο ισόγειο λειτουργούν χώροι ιατρείων και υποδοχής των ασθενών, ενώ στον όροφο βρίσκονται τα χειρουργεία και οκτώ δωμάτια. Συνεπώς, η προσβασιμότητα στους χώρους κλιμακώνεται ανάλογα με τα επίπεδα στα οποία λαμβάνουν χώρα οι εκάστοτε δράσεις, με την μορφή του κτιρίου να ακολουθεί την λειτουργία του.

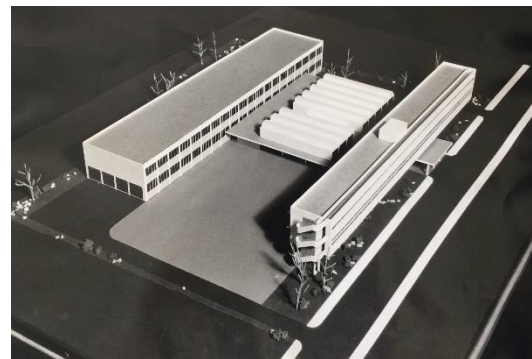
Το κτίριο του Τεχνικού Λυκείου Νεαπόλεως

Από τον αστικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό δεν θα μπορούσε να λείπει η στέγαση της εκπαίδευσης. Στα πλαίσια του προγράμματος ανέγερσης σχολικών κτιρίων 1928-1932 με Υπουργό Παιδείας τον Γεώργιο Παπανδρέου, είχαν ήδη κατασκευαστεί σημαντικός αριθμός σχολείων από διακεκριμένους μοντερνιστές αρχιτέκτονες. Τη συνέχεια αυτού του έργου κλήθηκε να φέρει εις πέρας ο αρχιτέκτονας Κωσταντίνος Δεκαβάλλας στη Νεάπολη το 1963, κατασκευάζοντας το πρώτο Επαγγελματικό Λύκειο (εικ.50) του

Εικόνα 49.

Κάτοψη ισογείου επέκτασης

Εικόνα 50.

Μακέτα Τεχνικού Λυκείου Νεαπόλεως, 1963

νομού Λασιθίου⁷⁷. Στη τυπολογία του συγκεκριμένου έργου μεταγράφεται με όρους αρχιτεκτονικής σύνθεσης το κλίμα της περιοχής, με διαδρόμους συνοδευόμενους από συνεχή ανοίγματα, στοές στο ισόγειο, ανοικτές κατόψεις και περσιδοτές όψεις, για την επίτευξη ιδανικών συνθηκών ηλιασμού κι αερισμού του κτιρίου, ακολουθώντας μορφολογικά τις αξίες του διεθνούς μοντερνισμού. Σε ότι αφορά στη χωροθέτηση του κτιρίου, τοποθετείται σε περιοχή απόστασης περίπου ενός χιλιομέτρου από το υφιστάμενο αστικό κέντρο της εποχής, τόσο λόγω της πυκνότητας του αστικού ιστού στα πλαίσια των ορίων της πόλης και συνεπώς έλλειψης χώρου για την ανοικοδόμηση ενός έργου της κλίμακας των 7.000 τετραγωνικών μέτρων, όσο και για λόγους άμεσης πρόσβασης μέσω της περιφερειακής οδού, εφόσον αποτελούσε υπεραστική λειτουργία.

Σε μικρότερη κλίμακα επεξεργασίας, ο προσανατολισμός του κτιρίου και η διάταξη των λειτουργιών εσωτερικά αποτελούν τα βασικά στοιχεία μορφοποίησης των όψεων είτε με τη χρήση φωταγωγών καθ' όλο το μήκος της επιφάνειας, είτε ανοιγμάτων συνοδευόμενα από τρισδιάστατα πετάσματα μπετόν σε κάρναβο (εικ.51), υπό κλίση για την φιλτραρισμένη εισροή ηλίου από το νότο, ακόμη και με συμπαγείς επιφάνειες τοίχων, για την απομόνωση των χώρων διδασκαλίας. Έτσι, δίνεται έμφαση στη διαφάνεια και τη γεωμετρική καθαρότητα των όψεων με τη χρήση

Εικόνα 51.

Λεπτομέρεια εσωτερικού διαδρόμου

⁷⁷ Κωτσάκη Αμαλία, *Κρήτη 1913-2013 Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία μετά την Ένωση*, έκδ. Πνευματικό Κέντρο Χανίων, Χανιά, 2014, σελ. 30-33

προηγμένων τεχνολογιών και βιομηχανοποιημένων λεπτομερειών των μεγάλων σε έκταση υαλοστασίων⁷⁸.

Σε ότι αφορά την διάταξη των λειτουργιών σε συνάρτηση με τους ορόφους και τις πτέρυγες του κτίσματος, στο ισόγειο προβλέπεται συνολικά η στέγαση κοινόχρηστων λειτουργιών όπως χώρος εστίασης, αίθουσα συγκεντρώσεων, βιβλιοθήκη καθώς και η λειτουργία εργαστηρίων. Ο πρώτος όροφος στο κτίριο Α' αποτελείται από χώρους διδασκαλίας και αίθουσες καθηγητών, ενώ στο Γ' συνεχίζουν να στεγάζονται εργαστήρια όπως συγκολλήσεων, βαφών και άλλων δραστηριοτήτων. Σε κάθε περίπτωση, η σύνθεση γεωμετρικών, ανοικτών κι ευέλικτων σε χρήση κατόψεων, με σκηνογραφημένες μοντερνιστικές προοπτικές, χρησιμοποιώντας σύγχρονα υλικά και μηχανολογικές εγκαταστάσεις, διαμορφώνει ένα από τα εμβληματικότερα κτίρια της περιοχής (εικ.52) πρωτοποριακής Ελληνικής αρχιτεκτονικής, επηρεασμένης από τα διεθνή μοντερνιστικά πρότυπα, εμπλουτισμένη, όμως, με στοιχεία βιοκλιματικού σχεδιασμού και προσωπικά συνθετικά στοιχεία.

Το κτίριο του ΟΤΕ

Ο μεταπολεμικός μοντερνισμός κινήθηκε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, συμβάλλοντας στον ευρωπαϊκό χαρακτήρα

Εικόνα 52.

Λεπτομέρεια εσωτερικής όψης Τεχνικού Λυκείου
Νεαπόλεως, 2018

⁷⁸ Παναγιώτης Τσακόπουλος, *Αναγνώσεις της Ελληνικής Μεταπολεμικής Αρχιτεκτονικής*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα, 2014, σελ. 81-92

της Νεάπολης με την κατασκευή του κτιρίου ΟΤΕ, ως ένα κτίριο γοήτρου στον επιχειρηματικό τομέα (εικ.53). Το κτίριο του ΟΤΕ, σχεδιασμένο από την αρχιτέκτονα Μαίρη Χριστοφιλίδου, μέρος της κατασκευαστικής ομάδας του ΟΤΕ, δημιούργησε ευδιάκριτες αντιθέσεις στο εμπορικό κέντρο της Νεάπολης με την μορφολογία του κτιρίου να υπακούει απόλυτα στις μοντερνιστικές αρχές, σε αντίθεση με το ιστορικό αστικό περιβάλλον του. Καθώς χωροθετείται στην πλατεία της πόλης, περιτριγυρίζεται από διατηρητέες μονοκατοικίες του 1920, το Λαογραφικό μουσείο, ένα κτίριο κατασκευασμένο επί Αδοσίδη Πασά και την μεγαλοπρεπή εκκλησία της Παναγίας, βυζαντινού ρυθμού. Η αντίθεση αυτή πέρα από μορφολογική απαντάται και σε ογκοπλαστικό επίπεδο, καθώς η περίπτωση του κτιρίου ΟΤΕ αφορά ένα συμπαγές κτίσμα ύψους έντεκα μέτρων και πρόσοψη μήκους είκοσι, αντίστοιχα. Η γεφύρωση του χάσματος επιτυγχάνεται με την κατάλληλη χρήση υλικών, τα οποία δεν είναι άλλα από πέτρα της περιοχής και μάρμαρο στο επίπεδο του ισόγειου και χρωματισμός της υπόλοιπης όψης σε γήινο χρώμα καθ' ομοίωσιν των υπόλοιπων όψεων της Πλατείας (εικ.54). Η σύνθεση των όψεων έχει μοντερνιστικά χαρακτηριστικά, με το ισόγειο στην ανατολική όψη να ακολουθεί κάρναβο απόστασης 0.80 εκατοστών, δημιουργώντας διαδοχικά ρυθμικές διαφάνειες, ενιαίο σηματοδοτημένο με προστέγασμα και υποχώρηση άνοιγμα το οποίο λειτουργεί ως κεντρική είσοδος, και στη συνέχεια διαφάνειες εγγεγραμμένες σε μεγαλύτερα χωρία του καννάβου.

Εικόνα 53.

Πρόσοψη κτιρίου ΟΤΕ, 2013

Εικόνα 54.

Στοιχεία όψεων κτιρίου ΟΤΕ

Τα μικρά επαναλαμβανόμενα ανοίγματα απαντώνται και στο ισόγειο της βόρειας όψης, πάντα καδραρισμένα σε λευκά πλαίσια, υπό το φόντο της λιθοδομής. Τα παραπάνω στοιχεία παρατηρούνται και στον όροφο του κτίσματος με περισσότερο λιτή αντιμετώπιση, καθώς μια συνεχόμενη χάραξη καθ' όλο το μήκος των όψεων, φωταγωγού ύψους 1,10m δίνει μια καθαρή γεωμετρία και ταυτόχρονα επιτρέπει τον απαραίτητο ηλιασμό και αερισμό του ορόφου (εικ.55).

Σε ότι αφορά στην διαχείριση των κατόψεων σε σχέση με τη διαρρύθμιση των χώρων, τόσο το ισόγειο όσο και ο όροφος αποτελούνται από γραφεία τεχνιτών και χώρους εξυπηρέτησης πελατών. Εξέχουσα σημασία έχει το γραφείο του διευθυντή, το οποίο βρίσκεται στο ισόγειο δίπλα στην είσοδο, με άμεση, ιδιωτική πρόσβαση στο λογιστήριο (εικ.56).

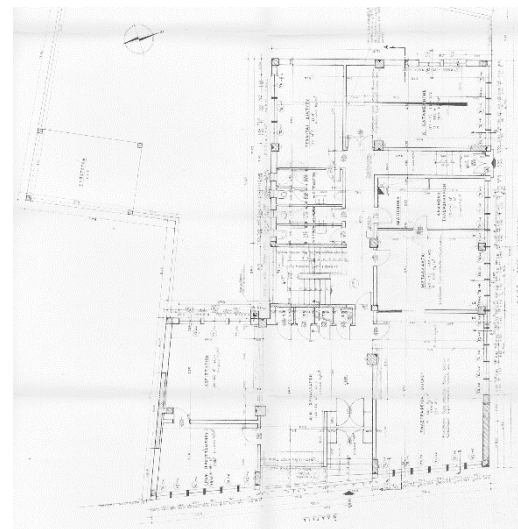
Πρόκειται για μία μεσογειακή τυπολογία μοντέρνου κτιρίου με έκφραση του καννάβου στις όψεις, με οριζόντια προεξέχοντα ή εσέχοντα στοιχεία, δημιουργώντας ένα σχετικά αβαθές πλέγμα και ρυθμό, ακολουθώντας χαρακτηριστικά ενός σύγχρονου κτίσματος της περιόδου.

Το Ξενοδοχείο «Νεάπολις»

Το 1988 ξεκινάει η κατασκευή της δεύτερης ξενοδοχειακής μονάδας για τη πόλη της Νεάπολης, αλλά το μοναδικό εν λειτουργία ξενοδοχείο. Η ονομασία του έως και σήμερα είναι «Νεάπολις» και χοροθετείται επί της κεντρικής οδού Εθνικής

Εικόνα 55.
Ανοίγματα ορόφου κτιρίου ΟΤΕ

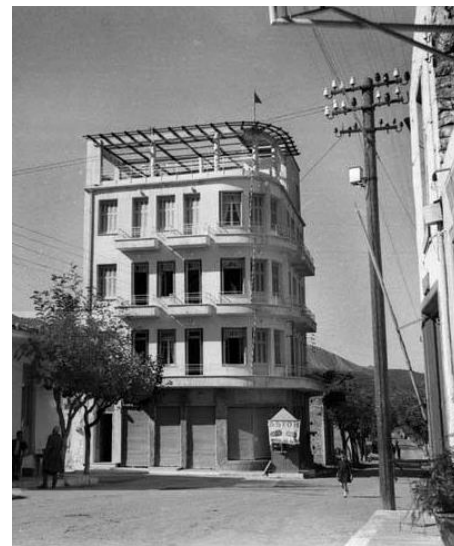

Εικόνα 56.
Κάτοψη ισογείου

Αντιστάσεως. (εικ. 57) Πρόκειται για μια κατασκευή έξι ορόφων (υπογείου, ισογείου και τεσσάρων υπέργειων επιπέδων), ολικής επιφάνειας 560 τετραγωνικών μέτρων. Ο αρχιτέκτονας μηχανικός Μιχάλης Καφφετζάκης, απόφοιτος της αρχιτεκτονικής σχολής Φλωρεντίας το 1976, σχεδιάζει ένα γεωμετρικά εμπνευσμένο κτίριο, με αρχιτεκτονικό ύφος της Αρ Ντεκό (Art Deco) αισθητικής, χαρακτηριζόμενο από στοιχεία που κυριαρχούν στα μεσοπολεμικά χρόνια στις πρωτεύουσες της Ευρώπης. Σε κάθε περίπτωση, επιτυγχάνεται η αρμονική συνύπαρξη με τα νεοκλασσικά κτίρια της γύρω περιοχής, καθώς τόσο η επίλυση της γωνίας του οικοπέδου με τη δημιουργία καμπύλης και συνεπώς την αντιμετώπιση των δύο όψεων ως μία ενιαία με εμφανείς συνέχειες, όσο και οι ρυθμικές επαναλαμβανόμενες χαράξεις ανά όροφο, λειτουργούν ως συνδετικός κρίκος με τη μορφολογία και την επεξεργασία των όψεων των γειτονικών κτιρίων. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, η ύπαρξη ανελκυστήρα, κοινόχρηστου χώρου εκτόνωσης στον τέταρτο όροφο, αλλά και ιδιωτικού χώρου στάθμευσης στο πίσω μέρος του οικοπέδου αναδεικνύουν την πρωτοποριακή αντιμετώπιση του κτίσματος τόσο μορφολογικά όσο και λειτουργικά.

Οι μονοκατοικίες της εποχής

Από το κατασκευαστικό έργο της υπό μελέτη περιόδου δεν έλειψαν οι μονοκατοικίες νεωτερικού αρχιτεκτονικού χαρακτήρα, εύπορων κατά κύριο λόγο οικογενειών, διασκορπισμένες στον αστικό ιστό βάσει των εκάστοτε ιδιοκτησιών. Όπως αποδείχθηκε κατά την αρχειακή έρευνα, αλλά και την έρευνα πεδίου, οι πληροφορίες για κάθε μονοκατοικία που

Εικόνα 57.

Ξενοδοχείο Παυλάκη «Νεάπολις» 1904

υποδεικνίεται, είναι εξαιρετικά δυσπρότιτες, καθώς τόσο οι φορείς του δήμου, όσο και οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες δεν διατηρούν κανένα απαραίτητο έγγραφο. Συνεπώς, αρκούμαστε στην επιγραμματική αναφορά τους. (εικ.58) Κοινά χαρακτηριστικά στοιχεία όλων των περιπτώσεων αποτελούν η καθαρή γεωμετρία τόσο των όψεων, όσο και των εσωτερικών χώρων των κτισμάτων, η εμφάνιση του φέροντα οργανισμού στην όψη, τα συνεχή και ρυθμικά επαναλαμβανόμενα ανοίγματα για τον βέλτιστο ηλιασμό και αερισμό του χώρου, καθώς και η ανάδειξη των ανοικτών, υπαίθριων και ημιυπαίθριων χώρων, χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό στοιχείο Μεσογειακότητας. Στην περίπτωση ύπαρξης υπόγειας στάθμης, επιδιώκεται η δημιουργία φωταγωγών για τον έστω και υποτυπώδη αερισμό και υλιαμό του χώρου. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει τις ευρωπαϊκές επιρροές σε ότι αφορά στις συνθήκες υγιεινής των χώρων διαβίωσης. Το βασικότερο υλικό κατασκευή σε κάθε περίπτωση είναι η πέτρα, χωρίς όμως αυτό να περιορίζει την διαχείριση των όψεων, καθώς τόσο οι καμπύλες μορφές, όσο και τα πετάσματα προστασίας άνωθεν των ανοιγμάτων προδίδουν την τάση εκσυγχρονισμού των κατοικιών. Η σχέση των κατοικιών αυτών με το οδικό δίκτυο είναι άμεση, καθώς συνδέονται είτε με κεντρικές οδικές αρτηρίες, είτε με ένα σύστημα διασταυρώσεων πολλαπλών αξόνων κίνησης. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό ιδιαίτερα σημαντικό για την ταυτότητά τους, βάζοντας σε προτεραιότητα την πρόσβαση με αυτοκίνητο. (εικ.59)

Οικία Φθενάκη, έτος κατασκευής 1941

Οικία Συλλιγάρδου, έτος κατασκευής 1963

Οικία Αλεξάκη, έτος κατασκευής 1950

Εικόνες 58. Κατοικίες νεωτερικού χαρακτήρα

Εικόνα 59.

Διάγραμμα χωροθέτησης νεωτερικών κατοικιών στον αστικό ιστό και η σχέση τους με το δίκτυο κίνησης

IV ΕΡΜΗΝΕΙΑ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην περιοχή της Νεάπολης Λασιθίου παρατηρείται διαχρονικά η έντονη αναπτυξιακή δραστηριότητα της κοινωνίας προς όφελος του ίδιου του οικισμού και των κατοίκων του. Στα πλαίσια αυτής της δραστηριότητας εμφανίζονται στοιχεία νεωτερικότητας, τόσο στην αρχιτεκτονική και πολεοδομία, όσο και στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό. Αποδεικτικό στοιχείο αποτελεί η ονομασία «Ομηριστές» που αποδίδεται στους κατοίκους της περιοχής, αποκαλύπτοντας την συνεχή τους αναζήτηση για την ύπαρξη αναπτυξιακών στοιχείων. Τέτοια στοιχεία εφαρμόστηκαν και στην αρχιτεκτονική και πολεοδομία της περιοχής, καθώς η καταφυγή στη χρήση ευρωπαϊκών προτύπων συνέβαλε στον εξευρωπαϊσμό και εκσυγχρονισμό της Νεάπολης με την αποδέσμευση από τους υφιστάμενους μορφολογικούς κανόνες και τον εμπλουτισμό των λειτουργιών των δημόσιων κτιρίων αναδεικνύοντας τη νεωτερικότητα και μεταφέροντας στο προσκήνιο την υγιεινή, και την οικοδομική τεχνολογία.

Οι απαρχές αυτού του φαινομένου παρατηρούνται με την άφιξη του Κωστή Αδοσίδη Πασά και την εφαρμογή του αναπτυξιακού του έργου σύμφωνα με την υπόδειξη της Πύλης για την δημιουργία ενός ισχυρού διοικητικού κέντρου. Τα παραπάνω έργα έδωσαν αστική υπόσταση στην περιοχή, μετατρέποντάς την σε οικονομικό και πολιτισμικό κέντρο του νομού. Βάσει αυτών των γεγονότων αναπτύσσεται ένα κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο που σε βάθος χρόνου θα λειτουργήσει ως εναρκτήριο δύναμη για την μεταγενέστερη περίοδο νεωτερικότητας, η οποία αφορά τις δεκαετίες 1934-1970, χαρακτηριζόμενη από έντονη ανοικοδόμηση δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων. Στο κλίμα της ανάπτυξης αυτής το πολιτισμικό επίπεδο ακμάζει, καθώς κοινωνικά δρώμενα υπερτοπικού χαρακτήρα λαμβάνουν χώρα στην περιοχή, προσελκύοντας ευρύ φάσμα ανθρώπων από διαφορετικούς τόπους, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης. (εικ60)

Οικισμός «Νεοχώρι» Καρές - Λιβάδια

Νεάπολη περίοδος 1930 - 1970

Νεάπολη περίοδος 1868 - 1878

Εικόνα 60. Ανάπτυξη Νεάπολης

Νεάπολη σήμερα

*Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΚΑΙ
Η ΝΕΩΤΕΡΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΔΟ*

Είναι γεγονός ότι, δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη μίας περιοχής αν πρώτα δεν έχουν καλυφθεί επαρκώς οι βασικές ανάγκες του κοινωνικού της ιστού. Όπως έχει αποδειχθεί, η δομή της κοινωνίας, η οικονομική της κατάσταση και η πολεοδομική της μορφή αποτελούν αλληλένδετα στοιχεία και πυλώνες για την ανάπτυξη αυτή.

Στην περίπτωση της Νεάπολης, έντονη ανάπτυξη παρατηρείται σε τρεις διαφορετικές περιόδους, χαρακτηριζόμενες από απόλυτα διαφορετικές συνθήκες. Στην πρώτη περίπτωση, αυτή της περιόδου διοικήσεως του Πασά, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχαν προϋποθέσεις ανάπτυξης, πέραν του διακεκριμένου εμπορίου του αμυγδάλου, (εικ.61) εκείνος ως εξωτερικός παράγοντας, χρηματοδοτούμενος από την Υψηλή Πύλη, διαμορφώνει τις κατάλληλες συνθήκες για την δημιουργία της επικράτειάς του. Με αυτό τον τρόπο πραγματοποιείται η επέκταση του τότε οικισμού, με την κατασκευή του διοικητικού του κέντρου καθώς και χώρων εξωραϊσμού και συνάθροισης των πολιτών. Επιπρόσθετα, επεμβαίνει στην ρυμοτομία του υφιστάμενου οικιστικού συνόλου, διανοίγοντας άξονες και κατασκευάζοντας συστήματα υποδομών. Έτσι, με τα έργα που διεκπεραιώθηκαν, δόθηκε η ώθηση στην κοινωνία για την οικονομική και πνευματική της ανάπτυξη.

Στην περίπτωση της περιόδου 1934-1940, η ανάπτυξη επέρχεται υπό διαφορετικές συνθήκες, καθώς δεδομένης της κοινωνικής

Εικόνα 61.

Εργάτες σε ανάπαυλα, εμπόριο αμυγδάλου

Εικόνα 62.

Ανοικοδόμηση μονοκατοικίας, 1952

ποιότητας και της οικονομικής ευμάρειας της περιοχής μπαίνουν τα θεμέλια για αναπτυξιακά έργα που αναβαθμίζουν το οικιστικό περιβάλλον και συνεπώς την κοινωνική αλληλεπίδραση. Τέτοια έργα αφορούν στην κατασκευή ενός πρωτοποριακού δημόσιου κτηρίου τόσο από μορφολογικής άποψης όσο και από λειτουργικής, δημιουργώντας την ανάμειξη χρήσεων σε ένα κτίριο ώριμης αστικής αντίληψης. Επιπρόσθετα υλοποιείται η ασφαλτόστρωση περιοχών με στόχο τον εκσυγχρονισμό και την βελτιστοποίηση των συνθηκών διαβίωσης.

Κατά την περίοδο 1940-1970, και ειδικότερα μετά το πέρας του πολέμου, η Νεάπολη αποτελεί το πνευματικό κέντρο του νομού λόγω των λειτουργιών που φιλοξενεί, αλλά και το εμπορικό κέντρο λόγω της στρατηγικής της θέσης και της αναπτυγμένης γεωργίας, συμβάλει στην πόλωση του ενδιαφέροντος της κοινωνίας και συνεπώς στη ραγδαία εξέλιξη της πόλης σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Συνεπώς, στην περίπτωση αυτή, το υφιστάμενο υπόβαθρο σε συνδυασμό με την συνεχή επιρροή από νέες διεθνείς αντιλήψεις, συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην σημαντική ανάπτυξη της περιοχής, με τη συνεχή κατασκευή ιδιωτικών και δημόσιων κτηρίων υπερτοπικού χαρακτήρα.(εικ.62) Εκφράσεις νεωτερικού χαρακτήρα αποτυπώνονται σε έργα όπως η σύνταξη δύο πολεοδομικών σχεδίων και η κατασκευή του εθνικού και περιφερειακού οδικού δικτύου.

Το απάνω Μεραμπέλλο και ιδιαίτερα η Νεάπολη χαρακτηρίζονται ως ένας πόλος γεωγραφικής και ανθρωποκεντρικής έλξης. Σημαντικό ενδιαφέρον αποτελεί η πυκνή στρωματογραφία της ως προς την αρχιτεκτονική κατά το πέρας των διάφορων περιόδων. «Οι οικισμοί και τα μετόχια, τα μνημεία, η εκκλησιαστική και μοναστηριακή παράδοση, οι αρχαιολογικοί χώροι, η τοπική αγροτική και αστική κληρονομιά και ο πνευματικός πλούτος που διαθέτει, παράλληλα με τα αρχαιακά, ιστορικά και λαογραφικά της τεκμήρια που διασώζονται, την καθιστούν τόπο με πρωτεύουσα σημασία.»

Κάθε οικιστικό σύνολο χαρακτηρίζεται μορφολογικά από την περιοχή κατοικιών και το κέντρο των λοιπών λειτουργιών του, τα οποία ανά περιόδους ακολουθούν διαφορετικά πρότυπα διάρθρωσης, βάσει του πληθυσμού, της θέσης και του μεγέθους του.

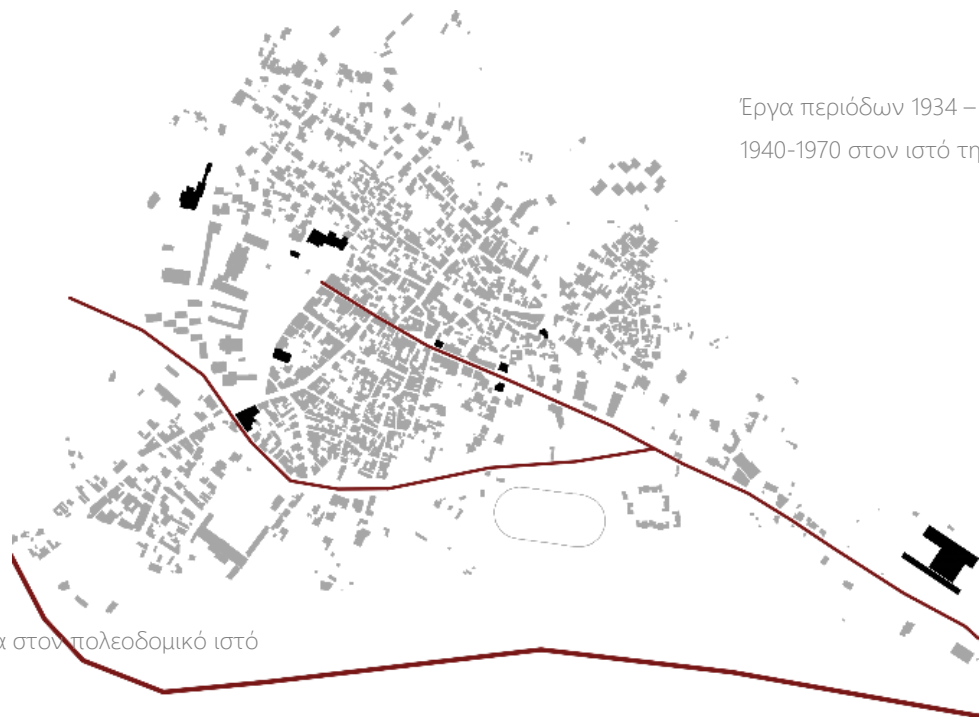
Κατ' αντιστοιχία στην περίοδο διοίκησης του Αδοσίδη, η δομή της Νεάπολης μετασχηματίζεται με την επέκταση των ορίων του τότε οικισμού έως τον νεοαναγερθέντα διοικητικό πυρήνα, μεταφέροντας το κέντρο σε νέο πλέον σημείο σε απόσταση από το υφιστάμενο οικιστικό σύνολο. Συνεπώς, παρατηρείται χωρική συγκέντρωση των διοικητικών κτιριακών υποδομών σε μία περιοχή δημιουργώντας ένα νεωτερικό σύνολο κτιρίων παρατεταγμένων παράλληλα μεταξύ τους και προσανατολιζόμενων προς τον υφιστάμενο οικισμό. Το γεγονός αυτό δικαιολογείται στρατηγικά σε συνδυασμό με την κλίμακα των κτιρίων, καθώς επιτυγχάνεται η επίβλεψη της γύρω περιοχής και αντίστροφα η θέασή του από οποιοδήποτε σημείο. Η μόνη λειτουργία που αποστασιοποιείται από τον προαναφερθέντα πυρήνα, είναι το κτίριο των Στρατώνων, το οποίο τοποθετείται επιβλητικό στην είσοδο του οικισμού, με στόχο τον έλεγχο των κατοίκων και την προστασία του διοικητικού κέντρου.

Σε αντίθεση με την παραπάνω αντιμετώπιση, κατά τις δεκαετίες 1930-1970, παρατηρείται στην Νεάπολη, έντονα η χωροθέτηση των νεοδόμητων δημόσιων κτιρίων σε βασικούς άξονες της πόλης, χωρίς όμως να δημιουργείται κάποιος χώρος συγκέντρωσης των κτιριακών συγκροτημάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι άξονες κυκλοφορίας αυτοί, δημιουργούν το τρίγωνο που ενοποιεί το περιφερειακό κομμάτι της πόλης με το κέντρο και συνεπώς χαρακτηρίζονται από έντονη κινητικότητα. Η παραπάνω αντιμετώπιση μεταγράφει την μοντέρνα αντίληψη για την σχέση του κτιρίου με τους άξονες της πόλης. Η περίπτωση των κατοικιών δεν υπάγεται στην παραπάνω κατηγορία, καθώς πρόκειται για την εκμετάλλευση των εκάστοτε ιδιοκτητών. (εικ.63)

Έργα της περιόδου 1868 – 1878
στον ιστό της πόλης

Έργα περιόδων 1934 – 1940 και
1940-1970 στον ιστό της πόλης

Εικόνα 63.

Νεωτερικά έργα στον πολεοδομικό ιστό

ΚΤΙΡΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΜΕ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ
ΝΕΑΠΟΛΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Στην αρχιτεκτονική μορφή των κτιριακών συγκροτημάτων που οικοδομήθηκαν κατά την περίοδο του Κωστή Αδοσίδη Πασά, μεταγράφονται νεωτερικά στοιχεία. (εικ.64) Πιο συγκεκριμένα, βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί η κλίμακα του διοικητικού κέντρου, η οποία έρχεται σε αντίθεση με το ύψος και το μέγεθος των κτιρίων στον υφιστάμενο οικισμό, όντας σημαντικά μεγαλύτερη για την επίτευξη της επιβολής σε αυτόν. Επιπρόσθετα, η τεχνογνωσία που εφαρμόστηκε τόσο στην κατασκευή όσο και στην επίτευξη της λειτουργικότητας, υπηρετούσε νεωτερικές αξίες όπως αυτές του άρτιου ηλιασμού και αερισμού των κτιρίων. Στα πλαίσια της πόλης δημιουργούνται νεωτερικές υποδομές που αφορούν την διάνοιξη ευρειών και ευθύγραμμων αρτηριών, καθώς και την εγκατάσταση δικτύου αποχέτευσης και ύδρευσης με την κατασκευή δημόσιων κρηνών.

Σε ότι αφορά στην αρχιτεκτονική των περιόδων 1934-1940 και 1940-1970, οι ραγδαίες εξελίξεις στον κατασκευαστικό τομέα, αλλά και στην αισθητική και λειτουργία των κτιρίων σηματοδοτούν την απαρχή του μοντέρνου κινήματος, με την εγκατάλειψη των ιστορικών μορφολογικών προτύπων, την ανάδυση της αισθητικής της μηχανής, χωρίς διάκοσμο, εκφράζοντας τη κατασκευαστική δομή και την λειτουργία. Έτσι, προκύπτουν νέοι τύποι κτιρίων που αναμένεται να αλλάξουν

Εικόνα 64.

Η περίτεχνη είσοδος του Δικαστικού Μεγάρου

Εικόνα 65.

Αερισμός και ηλιασμός στο ΤΕΕ Νεαπόλεως

την εικόνα των πόλεων με την εισαγωγή του οπλισμένου σκυροδέματος, του ανελκυστήρα και του ηλεκτρικού ρεύματος.

Μια σειρά χαρακτηριστικών μοντέρνων ρευμάτων και κατασκευών ακολουθούν στην κεντρική Ευρώπη, προάγοντας την ελεύθερη κάτοψη και την εκφραστικότητα της δομής στην όψη, με τους αρχιτέκτονες να έχουν πλέον την ευκαιρία να εκφράσουν διεθνώς την αισθητική και τις απόψεις τους⁷⁹. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται και στα κατασκευαστικά έργα της εποχής στην υπό μελέτη περιοχή, καθώς χαρακτηριστικά όπως τα υλικά που χρησιμοποιούνται, η μορφή των κτιρίων, η χρήσεις που υιοθετούνται σε αυτά αλλά και οι αξίες (αερισμός, φωτισμός) το επιβεβαιώνουν. (εικ.65) Πέρα των κτιριακών, οι πολεοδομικές υποδομές εισάγουν στην Νεάπολη στοιχεία νεωτερικότητας μέσω της ασφαλτόστρωσης κύριων οδικών αρτηριών στον ιστό της πόλης, αλλά και περιφερειακά με την δημιουργία δρόμων ικανών να συνδέσουν την Νεάπολη με ολόκληρη την Κρήτη. Επίσης, στοιχεία εξωραϊσμού της πόλης όπως δενδροφυτεύσεις και φωταγώγηση σε κεντρικά σημεία συντέλεσαν στην αναβάθμιση της περιοχής.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, σε επίπεδο πόλης, έργα οργάνωσης του δημόσιου χώρου έχουν ήδη ξεκινήσει από το 1930 τόσο σε κτιριακό, όσο και σε αστικό επίπεδο, με την επισφράγισή τους στα πολεοδομικά σχέδια του 1951 και 1992, δίνοντας έτσι στην Νεάπολη σταδιακά την εικόνα μιας ηγετικής και πρωτοποριακής πόλης του νομού Λασιθίου.

⁷⁹ Α. Κωτσάκη, *Το γύρισμα του αιώνα – οι απαρχές του μοντερνισμού*, διάλεξη μαθήματος Ιστορία & Θεωρία Αρχιτεκτονικής IV, 13/02/2017

ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ
ΡΕΥΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΔΟ

Βάσει της προαναφερθείσας ιστορικής αναδρομής, οι απαρχές του οικιστικού συνόλου της περιοχής της Νεάπολης δεν ανταποκρίνονταν σε αστικού χαρακτήρα σχεδιασμό. Ωστόσο κατά την περίοδο της διοικήσεως του Κωστή Αδοσίδη Πασά ο πολεοδομικός σχεδιασμός της μετασχηματίστηκε βάσει προτύπων οργάνωσης που αποδεικνύουν μια αστική αντιμετώπιση, χαρακτηριστική των μεγάλων ιστορικών κέντρων της Ευρώπης, ως αποτέλεσμα μίας περιόδου συνεχών μεταβολών τόσο κοινωνικού όσο και οικονομικού χαρακτήρα (βιομηχανική επανάσταση). Ο Κωστής Αδοσίδης Πασάς, ως μέλος της διαπραγματευτικής αποστολής της Υψηλής Πύλης στο Παρίσι στα τέλη της δεκαετίας του 1850, ήταν μάρτυρας μεγάλων και καταλυτικής σημασίας αναδιαρρυθμίσεων στη δομή του δημόσιου χώρου. Ειδικότερα, ο Georges-Eugene Haussmann, στα πλαίσια της κατεύνησης των κοινωνικών αναταραχών εφαρμόζει εκτεταμένα και πολυδάπανα πολεοδομικά προγράμματα αναδιοργάνωσης της πόλης (1853-1870), δημιουργώντας μνημειακούς άξονες και μεγάλες λεωφόρους στην κεντρική περιοχή του Παρισιού και εγκαθιστώντας πλήθος νέων υποδομών. (εικ.66) Σε αντιστοιχία, ο Πασάς σε θέση νέου διοικητή στη Νεάπολη, όντας επηρεασμένος από τις επιβλητικές αναδιαρρυθμίσεις του Παρισιού, εφαρμόζει ένα πρωτοποριακό για την περιοχή και την περίοδο πολεοδομικό και οικιστικό

Εικόνα 66.

Πολεοδομικά έργα στο Παρίσι επί Haussmann, 1853 -1870. Άμεση επιρροή στα μετέπειτα έργα του Οθωμανού Πασά.

Εικόνα 67.

Πολυκατοικία επί της οδού Μετσόβου, Αθήνα. Αρχιτέκτων Τάκης Μάρθας, χρόνος κατασκευής περί το 1930. Εμφανή νεωτερικά στοιχεία που απαντώνται και στα κτίρια της ίδιας περιόδου στη Νεάπολη Λασιθίου.

πρόγραμμα.⁸⁰ Συνεπώς το έργο του δεν θα μπορούσε να απέχει μορφολογικά από το αρχιτεκτονικό ρεύμα που χαρακτηρίζει τις κτηριακές κατασκευές του Georges-Eugene Haussmann. Σύμφωνα με αυτό εφαρμόζεται η ελεύθερη μεταφορά στοιχείων από τις προηγούμενες αρχιτεκτονικές εκφράσεις και η χρησιμοποίησή τους με στόχο τον μορφολογικό νεωτερισμό, οδηγώντας στο αρχιτεκτονικό στυλ που ονομάζεται Εκλεκτικισμός, με τον συνδυασμό αναγεννησιακών στοιχείων στις σύγχρονες δομές.⁸¹ Έτσι, δημιουργείται σταδιακά ένα αφηγηματικό παλίμψηστο αποτυπώνοντας την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής στη Νεάπολη από την παράδοση στη νεωτερικότητα.

Μερικές δεκαετίες μετά, κατά τον 20^ο αιώνα αναπτύσσεται μία νέα κοσμοαντίληψη στην Ευρώπη, περισσότερο ανθρωποκεντρική, λαμβάνοντας υπόψη τις νεότερες αντιλήψεις που αφορούν την πόλη μετά τη βιομηχανική επανάσταση, τις σύγχρονες κατασκευαστικές πρωτοτυπίες, και την σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του. Έτσι, δημιουργούνται οι βάσεις για την επερχόμενη ανάπτυξη του μοντερνισμού ως αισθητικό φαινόμενο, ο οποίος μετά το 1909 απαντάται στην αρχιτεκτονική και πολεοδομία.

Σε ότι αφορά στην πόλη της Νεάπολης, λόγω της οικονομικής και κοινωνικής ευμάρειας που επικρατεί τη περίοδο αυτή, η εκπαίδευση των νέων αποτελεί μείζονος σημασίας ζήτημα, προάγοντας το μορφωτικό επίπεδο της κοινωνίας με την συνέχεια των σπουδών, όχι μόνο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε πανεπιστημιακές σχολές της Αθήνας, αλλά και την συνέχειά της σε εργασιακές ομάδες σε διάφορες χώρες του εξωτερικού. Έτσι, οι πλέον έμπειροι και εφοδιασμένοι με γνώσεις για τα σύγχρονα Ευρωπαϊκά ρεύματα Νεαπολίτες, επιστρέφουν στην πόλη τους και κατασκευάζουν πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά έργα εφαρμόζοντας στοιχεία πρωτοποριακά για την περιοχή. (εικ.67) Σε κάθε περίπτωση οι συνθέσεις επαναπροσδιορίζονται σύμφωνα με τα Ελλαδικά και μεσογειακά περιβαλλοντικά στοιχεία, επηρεάζοντας τις μορφές, τον προσανατολισμό και την κλίμακα των κτιρίων. Ακόμη, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που αρχιτέκτονες μοντερνιστές, διακεκριμένοι για το έργο τους, επισκέπτονται τη περιοχή και συμβάλουν στο κατασκευαστικό έργο της. Συνεπώς, μπορεί να γίνει

⁸⁰ Χαρακτηριστικά στοιχεία του έργου του είναι, η διάνοιξη νέων δρόμων, η κατασκευή ενός επιβλητικού διοικητικού κέντρου και η δημιουργία συστήματος ύδρευσης και αποχέτευσης.

⁸¹ https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3545/1/02_chapter_04.pdf, *Ρομαντισμός – Κεφάλαιο IV*, Β. Πετρίδου, 05/08/2015

λόγος για μια κρητική εκδοχή του μοντέρνου, σύμφωνα με τις τοπικές κλιματικές, περιβαλλοντικές και ιστορικές ιδιαιτερότητες.

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΝΕΑΠΟΛΗ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Η νεωτερικότητα ως προς τα τυπικά χαρακτηριστικά της είναι συνυφασμένη με την γραμμική πρόοδο και τον ορθολογικό σχεδιασμό, υπηρετώντας τις βέλτιστες συνθήκες διαβίωσης. Η αναζήτηση μίας οικουμενικής αντιμετώπισης σε θέματα αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας αποτέλεσαν την προοπτική και επιδίωξη κάθε νεωτερικής περιόδου. Εντός αυτού του πλαισίου στη Νεάπολη υιοθετούνται χαρακτηριστικά όπως, ολοκληρωμένο οδικό δίκτυο και ανοικτοί δημόσιοι χώροι, τα πρώτα πολεοδομικά σχέδια, εφαρμόζοντας συγκεκριμένους όρους δόμησης, πρωτοποριακές εγκαταστάσεις που εξυπηρετούν τις συνθήκες υγιεινής καθώς και κτιριακά χαρακτηριστικά που αφορούν στην κλίμακα και στη μορφή. (εικ.68)

Τα παραπάνω στοιχεία έρχονται σε αντίθεση με τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά σε επίπεδο κτιρίου και πόλης στη Νεάπολη. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η οργανική ανάπτυξη του οικισμού και συνεπώς προκύπτουν δαιδαλώδεις δρόμοι, χαμηλές κατοικίες, έλλειψη ανοιχτών κοινόχρηστων χώρων και κατ'επέκταση απουσιάζουν οι απαραίτητες συνθήκες υγιεινής. (εικ.69)

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία η σχέση της παράδοσης και της νεωτερικότητας στη Νεάπολη Λασιθίου είναι σαφώς διακριτή καθώς δεν υφίσταται διαλεκτική σύνδεση και αλληλουχία μεταξύ τους, τόσο

Εικόνα 68.
Κτίριο εκπαίδευσης με νεωτερικά
χαρακτηριστικά στη Νεάπολη

Εικόνα 69.
Εγκαταλελειμμένη πλέον περιοχή
κατοικίας με παραδοσιακά στοιχεία
στον αστικό ιστό της Νεάπολης

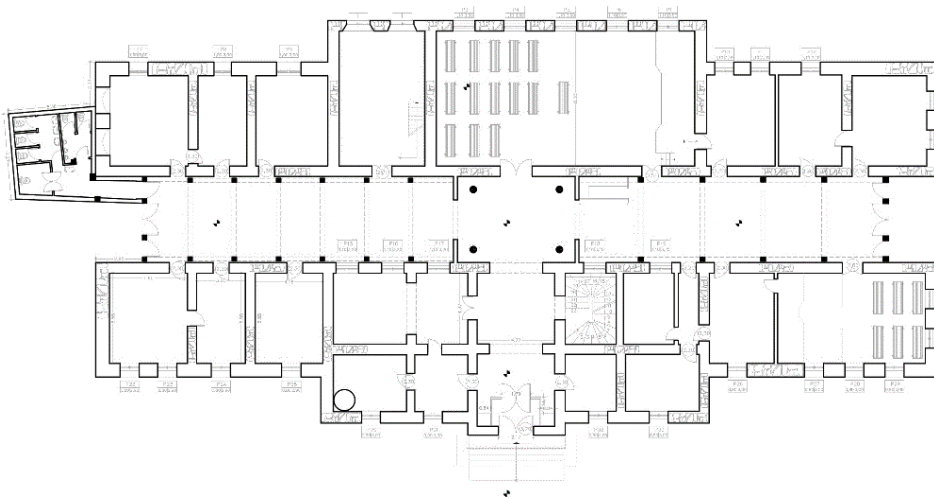
σε επίπεδο λειτουργικότητας, όσο και σε επίπεδο αστικής διαμόρφωσης. Συγκεκριμένα ακόμη και σήμερα ο πυρήνας του παλιού οικισμού της Νεάπολης τόσο από απόψη κλίμακας και μορφής των κτιρίων όσο και διάρθρωσης του δικτύου κίνησης έρχεται σε αντιφατική συνάντηση με τα νεωτερικά έργα που έλαβαν χώρα στην περιοχή.

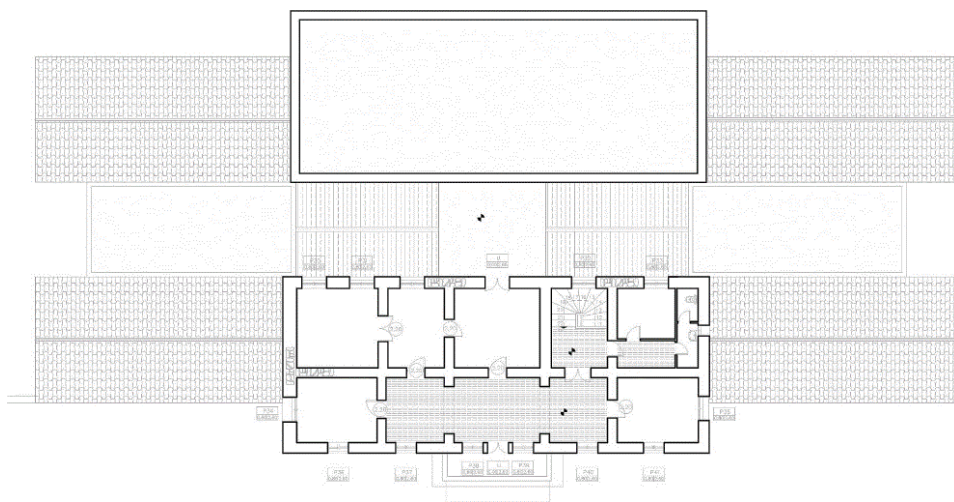
ΚΤΙΡΙΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ

Αρχιτέκτων μηχανικός| Άγνωστος

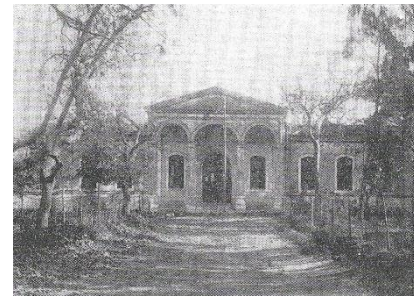
Έτος κατασκευής| 1868-1870

Κάτοψη ισογείου με την προσθήκη ενδιάμεσου διάδρομου

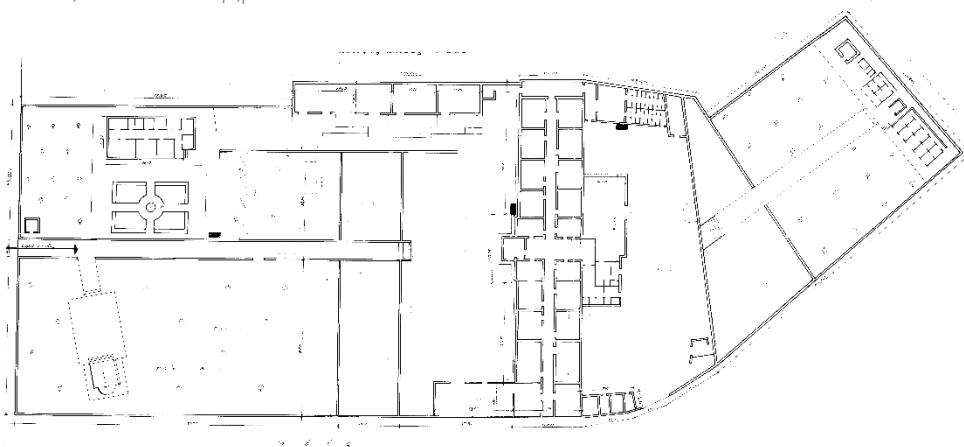
Κάτοψη α' ορόφου | μεταγενέστερη προσθήκη

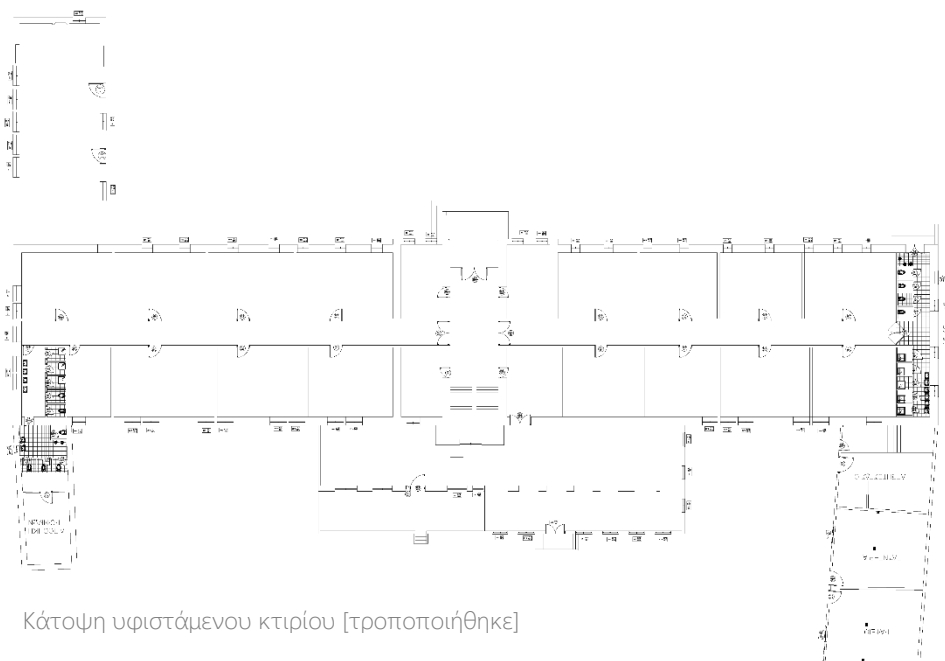
ΚΤΙΡΙΟ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΩΝΩΝ

Αρχιτέκτων μηχανικός| Άγνωστος

Έτος κατασκευής| 1868-1870

Τοπογραφικό οικοπέδου [τροποποιήθηκε]

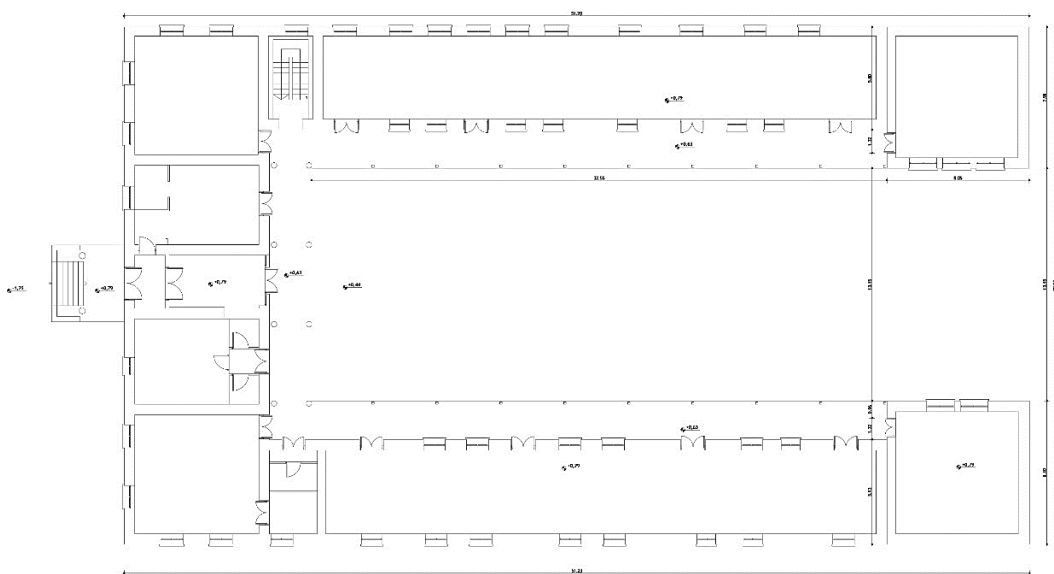
Κάτοψη υφιστάμενου κτιρίου [τροποποιήθηκε]

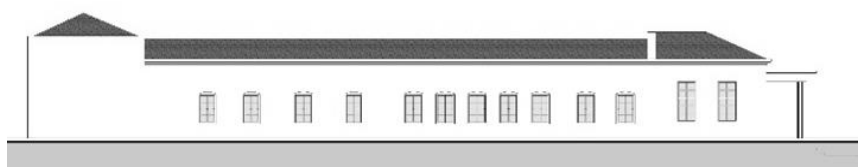
ΚΤΙΡΙΟ ΠΑΛΑΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Αρχιτέκτων μηχανικός| Άγνωστος

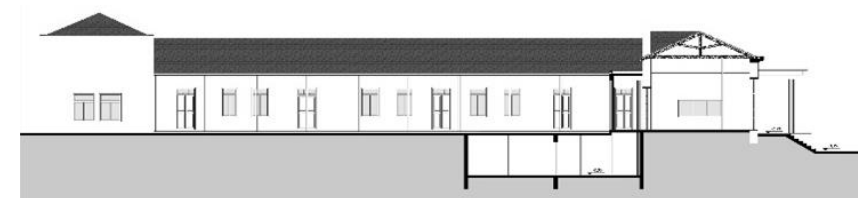
Έτος κατασκευής| 1868-1870

Κάτοψη ισογείου, πριν την επέμβαση ανακαίνισης

Βόρεια όψη

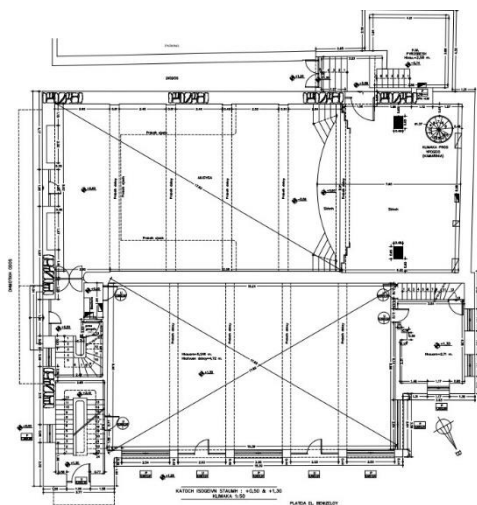

Εσωτερική όψη και τομή

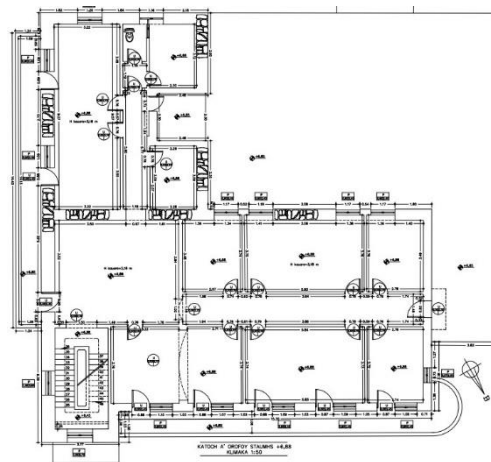
ΚΤΙΡΙΟ «ΔΙΚΤΑΙΟΝ»

Αρχιτέκτων μηχανικός| Εμμανουήλ Ι. Μαρκόπουλος

Έτος κατασκευής| 1936

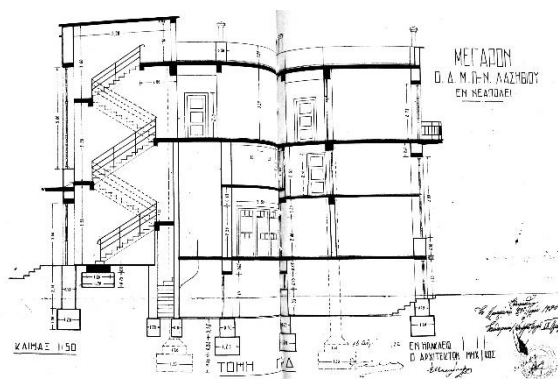
Αποτ. κάτοψης κινηματοθέατρου +0,50 m

Αποτ. κάτοψης α' ορόφου +6,88 m

Νοτιοδυτική όψη [τροποποιήθηκε]

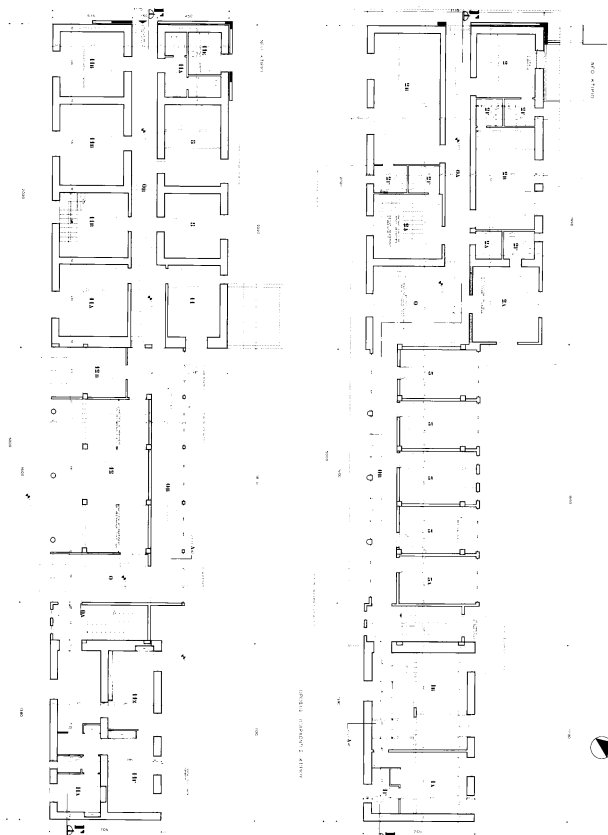
Ενδεικτική τομή Γ-Δ [τροποποιήθηκε]

ΚΤΙΡΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ

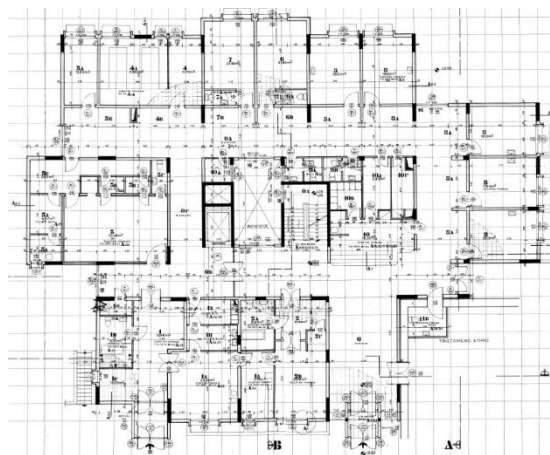
Αρχιτέκτων μηχανικός| Άγνωστος

Επέκταση| Μ.Δώρης 1986

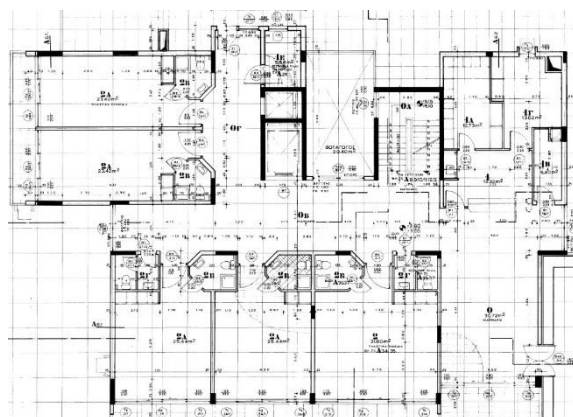
Έτος κατασκευής| 1943

Κάτοψη α' και β' ορόφου αρχικών πτέριγων
με ενδιάμεση προσθήκη

Κάτοψη ισογείου με την επέκταση

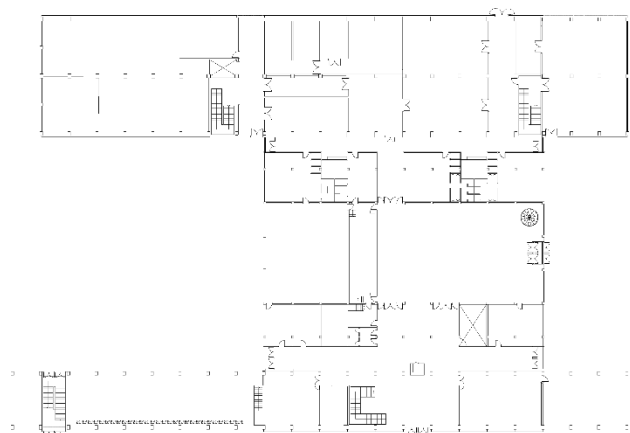
Κάτοψη α' ορόφου με την επέκτασης

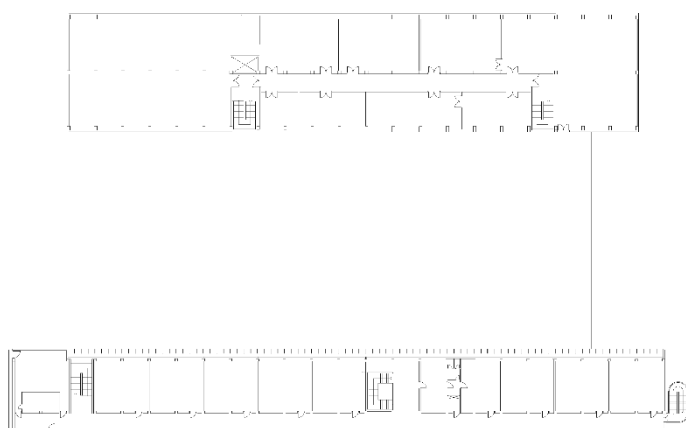
ΚΤΙΡΙΟ ΤΕΧΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΝΕΑΠΟΛΗΣ

Αρχιτέκτων μηχανικός| Κωσταντίνος Δεκαβάλλας

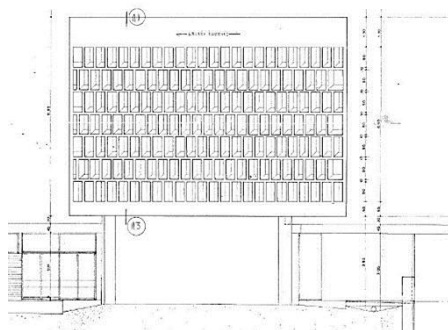
Έτος κατασκευής| 1963

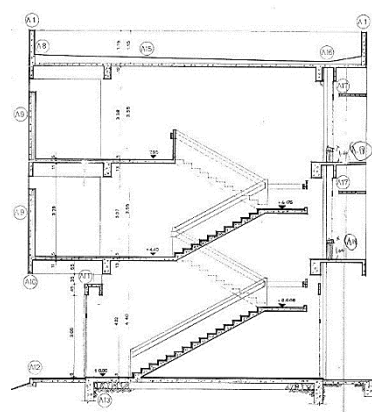
Κατόψη ισόγειου συγκροτήματος κτιρίων

Κατόψη ορόφου συγκροτήματος κτιρίων

Νοτιοανατολική όψη

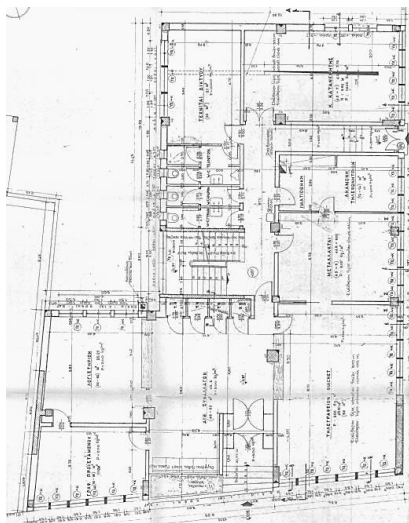
Τομή κλιμακοστασίου

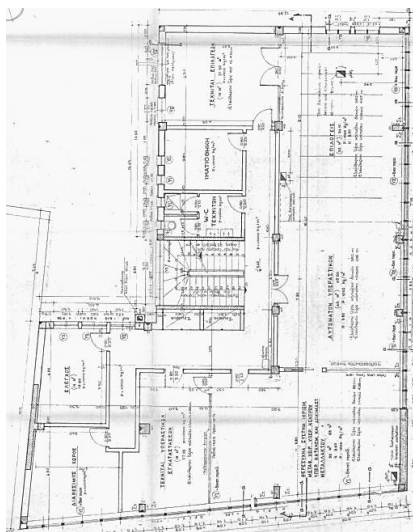
ΚΤΙΡΙΟ ΟΤΕ

Αρχιτέκτων μηχανικός| Μαίρη Χιστοφιλίδου

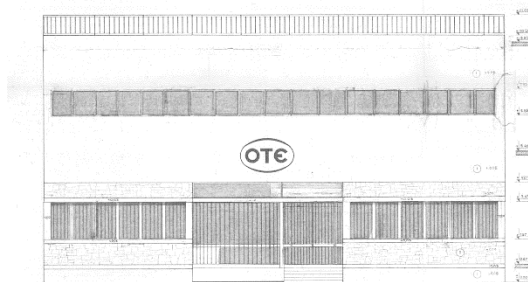
Έτος κατασκευής | 1970

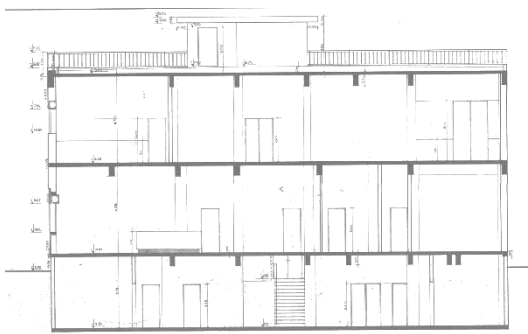
Κάτοψη ισογείου

Κάτοψη Α' ορόφου

Όψη επί της οδού Πλατείας Ε.Βενιζέλου

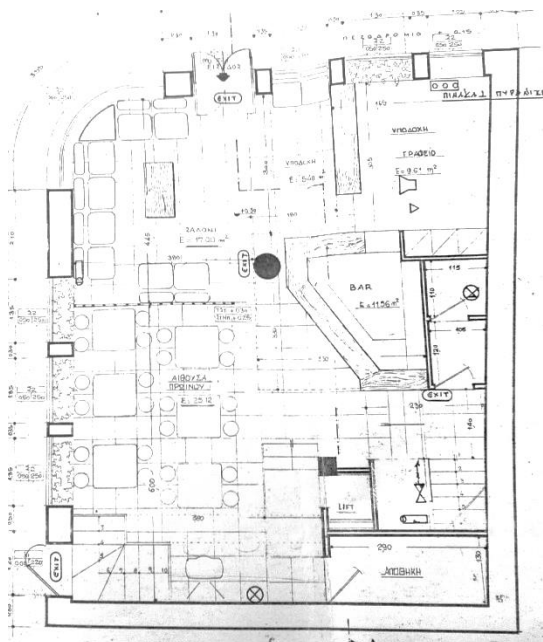
Τομή Α-Α

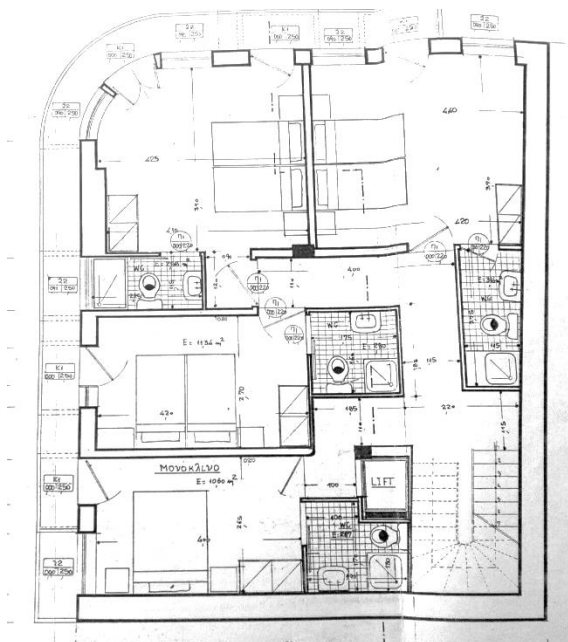
ΚΤΙΡΙΟ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΥ «ΝΕΑΠΟΛΙΣ»

Αρχιτέκτων μηχανικός| Μ.Καφφετζάκης

Έτος κατασκευής| 1988

Κάτοψη ισογείου

Κάτοψη ενδεικτικού ορόφου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Αθανασίου Αιμιλία, Καράλλη Τίνα, Μαρτίνος Σταύρος, Πατσαβός Νίκος, Τσιαμπάος Κώστας, Φωκαΐδης Πέτρος, *Ελληνική Μοντέρνα Αρχιτεκτονική, θεματικές τομές και τεκμηρίωση μια δημιουργικής εποχής*, εκδ ΕΜΠ, Αθήνα, 2009
- Κωτσάκη Αμαλία, *ΚΡΗΤΗ 1913-2013 Αρχιτεκτονική και πολεοδομία μετά την ένωση*, εκδ. Πνευματικό Κέντρο Χανίων, Χανιά, 2014
- Μπούρας Χαράλαμπος, Φιλιππίδης Δημήτρης, *Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 2013
- Παπαδογιάννης Μανόλης, *Οικισμοί της επαρχίας Μεραμβέλου Κρήτης απογραφόμενοι από το 1577 μέχρι και το 1991*, εκδ. Ο πολίτης, Νεάπολη Κρήτης, 1997
- Σεργάκη Μαρία, *Το Χρονικό του 1929-2015 - Εν Νεαπόλει Μεραμπέλου Μητροπολιτικού Μεγάρου*, εκδ. Εκκλησία, Νεάπολη Κρήτης, 2016
- Σεργάκη Μαρία, *Κρητική Πολιτεία και Νομός Λασιθίου (1898 – 1913)*, εκδ. ΓΑΚ, Νεάπολη, 2010
- Σπανάκης Στέριος, *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων*, Τόμος Β, εκδ. Γραφικές τέχνες Δετοράκη, Ηράκλειο Κρήτης, 1991
- Τσακόπουλος Παναγιώτης, *Αναγνώσεις της νεοελληνικής μεταπολεμικής Αρχιτεκτονικής*, εκδ. Καλειδοσκόπιο, Αθήνα, 2004
- Φιλιππίδης Δημήτρης, *Μοντέρνα αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 2001
- Φιλιππίδης Δημήτρης, *Νεότερη Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 1984
- Φλέσσα Εμμ. Ελένη, *Αρχιτέκτονες του 20^{ου} αιώνα*, εκδ. Ποταμός, Αθήνα, 2009
- Φλέσσα Εμμ. Ελένη, *Κτίρια για δημόσια χρήση στη νεότερη Ελλάδα 1827-1992*, εκδ. Παπασωτηρίου, Αθήνα, 1993

-Χουρδάκης Μιχάλης, *Τα διάφορα του Νίσπιτα – Τόμος Α΄*, Νεάπολη, 1998

-Χουρδάκης Νίκος, *Κατάθεση ψυχής – Το οδοιπορικό μιας ζωής*, εκδ. Αδελφοί Βλάσση, Αθήνα, 2003

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ| ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

-Συνεούλη Σταυρούλα, Σωτηροπούλου Πολυξένη, *Εκδοχές του Μοντέρνου στη σύγχρονη πραγματικότητα, το παράδειγμα του Πάτροκλου Καραντινού* (ερευνητική εργασία σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, επιβλ. Τουρνικιώτης Παναγιώτης), Αθήνα, 2015

-Σγουρός Οδυσσέας, *Εκθεση Μουσείου ΠΛΕΑΜ*, Άγιος Νικόλαος, 2014

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ| ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

-Σεργάκη Μαρία, *Οι τρεις Εκκλησιές της Ευαγγελίστριας*, εκδ. Ανατολή, 08-12.10.2015

-Σεργάκη Μαρία, *ΤΟΝ, ΤΟΝ! Χορεύοντας στο Μεραμπέλο*, εκδ. Ανατολή, 04-06.10.2017

-Σεργάκη Μαρία, *Η κεντρική πλατεία της Νεάπολης*, εκδ. Ανατολή, 24-25.03.2018

-Σεργάκη Μαρία, *Μουσείο Νεαπόλεως Μεραμπέλου*, εκδ. Ανατολή, 04-10.10.2018

-Ασημάκη Άννη – Κουστουράκης Γεράσιμος – Καμαριανός Ιωάννης, *Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση*, <http://www.lesandmore.gr/logos/en-pollois-filosofia/2306-neoterikotitas-metaneoterikotitas-gnosi-koinoniologiki-prosegisi>, 13.01.2017

-Κωνσταντόπουλος Η., *Ρευστή Νεωτερικότητα: Ο εσωτερικός χώρος ανάμεσα στο αντικείμενο και στο όριο*, file:///C:/Users/%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%B1/Downloads/REYSTI%20NEOTERIKOTITA.pdf, 04.11.2016

-Μαμάκης Γεώργιος, *Νεάπολη - Πρωτεύουσα πόλη*, <https://impeh.gr/omilies-keimena/neapoli-protevousa-poli/>, 18.09.2017

-Παπαϊωάννου Τάσης, *Παράδοση και νεωτερικότητα στην αρχιτεκτονική*, <http://www.efsyn.gr/arthro/paradosi-kai-neoterikotita-stin-arhitektoniki>, 19.06.2017

-Σκούφογλου Μάνος, *Δημήτρης Πικιώνης και Άρης Κωνσταντινίδης: ο ελληνικός μοντερνισμός και το αίτημα της «ελληνικότητας»*, <https://akea2011.com/2013/02/19/pikioniskonstantinidis/>, 19.02.2018

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

φωτογραφία εξωφύλλου: Προσωπικό αρχείο Ιωάννη Τσιχλή

εικόνα 1,22,23,24,28,32,43,53,54,55,66 : Προσωπικό αρχείο Οδυσσέα Σγουρού

εικόνα 2,9,20, : Μανώλης Ι. Πυτικάκης, *Αδοσίδης Κωστής Πασάς*, ανάτυπο περιοδικού «ΔΡΗΡΟΣ», Νεάπολη, 1940

εικόνα 3,14,34 : Προσωπικό αρχείο Μαρίας Κωστάκη

εικόνα 4,7,10,11,15,19,26,30,31,45,46,48,50,51,52,58,59,60,63,65,69 : Προσωπικό αρχείο ερευνητικής ομάδας

εικόνα 5,6,8 : Μαρία Σεργάκη, *Κρητική Πολιτεία και Νομός Λασιθίου (1898 – 1913)*, εκδ. ΓΑΚ, Νεάπολη, 2010

εικόνα 12,18,64 : Μαμάκης Γεώργιος, *Το Λασίθι κατά την Επανάσταση του Θερίσσου*, εκδ. Δήμου Νεαπόλεως, Νεάπολη, 2005

εικόνα 13,16,17,25,27,47,49,56 : Προσωπικό αρχείο Τσιχλή Ιωάννη

εικόνα 17 : <https://www.google.com/search?biw=1707&bih=828&tbm=isch&sa=1&ei=ybFuXLa-FM>, 6.03.2013

εικόνα 29,33,37,40,41,57,61,62,68: Παπαμιτσάκης Κωστής, *Η Νεάπολη σε αλλοτινούς καιρούς*, εκδ. Πολιτιστική και Λαογραφική Εταιρία Απάνω Μραμπέλου, Νεάπολη, 2010

εικόνα 35,36,38,39,: Σεργάκη Μαρία, *Το Χρονικό του 1929-2015 - Εν Νεαπόλει Μεραμπέλου Μητροπολιτικού Μεγάρου*, εκδ. Εκκλησία, Νεάπολη Κρήτης, 2016

εικόνα 42,44 : προσωπικό αρχείο Λίας Μοσχοβιτάκη

εικόνα 67 : <http://popaganda.gr/o-athinaikos-monternismos-mas-prokali-na-ton-prosexoume/>, 07.08.2012

